

# Hulp nodig bij een keuze?

Een onderzoek hoe de evaluatie van Decision aids bij kan dragen aan de ontwikkeling van Voting Advice Applications (VAAs)



Student: Joris Mol  
Studentnummer: 3370518  
Datum: 17 juli 2013  
1<sup>e</sup> beoordelaar: dr. B. C. Holleman  
2<sup>e</sup> beoordelaar: prof. dr. L. Lentz  
Universiteit Utrecht



**Universiteit Utrecht**

## Voorwoord

Daar is hij dan, compleet en afgerond. Het schrijven van een masterscriptie bleek toch zwaarder dan verwacht. In je bachelor word je namelijk overal mee geholpen en in een richting gestuurd, terwijl je bij je masterscriptie veel meer zelfstandigheid hebt. Dit was, vooral in het begin, een pittige omschakeling. Ook als er gekeken wordt naar het type onderzoek is er een verandering geweest met eerdere onderzoeken die ik gedaan heb. In mijn bachelor heb ik me vooral bezig gehouden met kwantitatief onderzoek door middel van manipulaties. Dat was ook mijn eerste idee toen ik voor dit onderwerp voor mijn masterscriptie koos. Echter, het werd al snel duidelijk dat een link gelegd kan worden tussen medische Decision aids en politieke stemhulpen. Hier ben ik dan ook op doorgegaan en het resultaat hiervan kunt u in dit verslag lezen.

Ik wil hierbij gelijk al mijn dank uitspreken naar degenen die mij steun hebben geboden tijdens het schrijfproces van mijn scriptie, ook op de momenten dat ik even niet wist of het nog allemaal wel goed zou komen. Daarnaast wil ik mijn begeleider, Bregje Holleman, bedanken voor haar begeleiding en steun tijdens deze scriptie. Doordat er bij het begin van het blok nog geen duidelijkheid was wat voor onderzoek ik precies zou gaan doen, vond ik het lastig om me goed in de literatuur te verdiepen. Zij heeft me enorm geholpen met alle vragen en ideeën die ik had en ze heeft veel goede feedback gegeven waardoor ik steeds weer verder kon. Ook spreek ik mijn dank uit richting Leo Lentz, die als tweede beoordelaar optreedt.

Bedankt voor de hulp en steun.

Joris

## Samenvatting

Politieke stemhulpen zijn populair, in verkiezingstijd gebruiken miljoenen mensen deze instrumenten om hulp te krijgen bij hun stemkeuze. In dit onderzoek wordt er gekeken hoe de ontwikkeling van medische Decision aids bij kan dragen aan de evaluatie van stemhulpen. Medische Decision aids zijn ontwikkeld om patiënten te helpen die voor een bepaalde medische keuze staan. Door verkennend onderzoek binnen medische Decision aids is duidelijk geworden dat er voor deze hulpmiddelen een lijst met criteria is opgesteld door de Patient Decision Aids Standards (IPDAS) Collaboration om te zorgen dat de kwaliteit van de hulpmiddelen niet veel van elkaar verschilt. Zowel medische Decision aids als politieke stemhulpen helpen bij een keuze. Hoewel deze keuze heel anders lijkt, blijkt dat er toch ook genoeg overeenkomsten zijn. Beide keuzehulpen betrekken namelijk de attitude van de gebruiker in het keuzeproces. Er is onderzocht of de kwaliteitscriteria die opgesteld zijn voor Decision aids ook gebruikt kunnen worden voor stemhulpen.

Om dit te onderzoeken is er eerst een bureauanalyse gedaan waar gekeken is welke IPDAS criteria al afvallen doordat ze, bijvoorbeeld, specifiek een medisch onderdeel bevragen. Daarna is geëvalueerd in hoeverre de geselecteerde criteria behaald worden door de stemhulp KiesKompas. Hieruit is gebleken dat er een aantal criteria in hun huidige formulering niet goed functioneren, deze zijn dan ook geherformuleerd. Ook zijn er na de bureauanalyse nog een aantal criteria verwijderd, omdat bleek dat deze niet relevant waren voor VAAs. De data van de bureauanalyse waren echter niet volledig genoeg. Er zijn criteria, bijvoorbeeld over de begrijpelijkheid, die verder onderzocht zullen moeten worden voordat er een duidelijk oordeel als evaluatie kan komen. Om te onderzoeken hoe KiesKompas aan de criteria voldoet, is voor een hardopwerkonderzoek gekozen. Hierbij wordt ook gekeken of de reële gebruikers spontaan uitingen over criteria doen.

De data van het hardopwerkonderzoek bestaan uit twee delen: de helft van de proefpersonen is afkomstig uit eerder onderzoek naar KiesKompas van Den Hertog (2012) en bij de andere helft van proefpersonen is het onderzoek zelf afgenomen. Hier is voor gekozen omdat de personen bij Den Hertog tijdens het gebruik van KiesKompas in de verkiezingstijd zaten. Deze personen zaten in de relevante situatie dat ze een stemkeuze moesten maken, waardoor het nuttig is om deze data te gebruiken. Uit de analyse van haar data, bleek dat een aantal criteria niet behandeld wordt. Bij de andere helft van de proefpersonen zijn er over deze criteria achteraf nog specifiek vragen gesteld.

Over sommige criteria is door de proefpersonen meer gezegd dan over andere, waardoor aan sommige criteria relatief meer uitingen gelinkt kunnen worden dan aan andere. Er moeten daarom ook criteria gesplitst worden zodat deze overzichtelijker worden om te onderzoeken. Er bestaan in totaal 62 IPDAS criteria voor de medische Decision aids. Uit dit onderzoek is gebleken dat er via herformuleringen, splitsingen en nieuwe toevoegingen uiteindelijk een lijst van 20 kwaliteitscriteria voor politieke stemhulpen samengesteld kan worden, waarvan er op basis van de uitkomst van de onderzoeken 6 nieuw geformuleerd zijn. Concluderend kan daarbij gezegd worden dat onderzoek naar medische Decision aids heeft geholpen om een analyse van politieke stemhulpen te maken. Dit onderzoek geeft ook een aantal punten, voortgekomen uit de bureauanalyse en de hardopwerkmethode, die KiesKompas kan verbeteren voor een beter begrip van het instrument.

# Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	5
2. Decision aids en VAAs.....	11
2.1 Welke tools zijn er om hulp te bieden bij een keuze?.....	11
Decision Support Systems.....	11
Decision aids.....	11
Voting Advice Applications.....	12
2.2 Hoe kunnen keuzehulpen helpen in het keuzeproces?.....	12
2.3 Kritiek op VAAs en Decision aids .....	14
2.4 Analyse Decision aids .....	15
2.5 Analyse StemWijzer & KiesKompas .....	17
3. Bureauanalyse IPDAS criteria op KiesKompas .....	21
3.1 Selectiecriteria .....	21
3.2 Toepassing criteria op KiesKompas .....	23
4. Empirisch gebruikersonderzoek: hardopwerkmethode.....	32
5. Conclusie en Discussie .....	46
6. Literatuur .....	51
Bijlage 1: De IPDAS criteria van toepassing op VAAs .....	53
Bijlage 2: De IPDAS criteria niet van toepassing op VAAs .....	55
Bijlage 3: Uitwerking eerder HOW per participant .....	57
Bijlage 4: Uitwerking nieuw HOW per participant .....	92
Bijlage 5: Overzicht interviewvragen.....	135

# 1. Inleiding

Al jarenlang en wereldwijd gebruiken veel mensen in de tijd voorafgaand aan verkiezingen hulpmiddelen die meer duidelijkheid zouden moeten geven over de partijkeuze van de gebruiker. Deze stemhulpen worden ook wel Voting Advice Applications (VAAs) genoemd. Bij de verkiezingen van 2010 is volgens Wikipedia<sup>1</sup> meer dan 1,5 miljoen keer gebruik gemaakt van KiesKompas, en StemWijzer heeft gepubliceerd dat hun instrument zelfs 4,2 miljoen keer gebruikt werd. Door de vele gebruikers hebben deze stemhulpen een potentieel grote invloed op de politiek. Een van de doelen van een VAA is dat mensen meer betrokken raken bij politiek. Dit is van belang, omdat de hele gang van zaken in het land geregeld wordt door de politiek. Het is daarom belangrijk dat je als burger hier meer kennis bij en betrokkenheid over opbouwt. VAAs zorgen ervoor dat gebruikers meer inzicht krijgen in het politieke landschap en van hun positie hierbinnen.

Toch is er nog weinig bekend over de mate waarin die stemhulpen hun doelen bereiken en in hoeverre ze ook onbedoelde, of zelfs negatieve, effecten hebben. Om hier meer kennis over te krijgen, is het NWO-project Voting Advice Via Internet ontwikkeld, waar ook dit onderzoek een relevante bijdrage aan wil leveren. Met dit project wordt onder andere onderzocht hoe de beantwoording van de stellingen bijdraagt aan begrip van de politiek, en hoe dit samenhangt met het stemgedrag, motivatie en attitudes. Ook zijn er onderzoeken naar de invloed van de formulering van stellingen op het stemadvies en/of eigenschappen van gebruikers hier invloed op hebben. Buiten het NWO-project wordt redelijk veel onderzoek gedaan naar, vooral, de impact van VAAs op de keuze van de gebruikers. De methode die hier meestal voor gebruikt wordt, is het laten invullen van een online vragenlijst. Geregeld zit hier ook een kwalitatief onderdeel bij, in de vorm van een persoonlijk interview (bv. Marschall & Schmidt 2010). Het algemene beeld wat uit de onderzoeken over VAAs komt, is dat VAAs wel degelijk een invloed hebben op de partijkeuze van gebruikers. Uit onderzoek van Ladner, Felder en Fivaz (2010) blijkt dat tweederde van de stemmers aangaf dat hun stem veranderd is na het gebruik van de VAA smartvote.

Dit onderzoek over de evaluatie van VAAs door te kijken naar literatuur van Decision aids beslaat een ander aspect dan de meeste andere onderzoeken. Het gaat hier niet om de impact van het instrument, maar hoe een lijst met criteria kan bijdragen aan de evaluatie van VAAs.

In dit onderzoek naar de toepassing van de literatuur van Decision aids op VAAs zijn beide typen keuzehulpen van belang. Decision aids helpen, net als een VAA, de gebruiker een keuze te maken. Het grootste deel van de Decision aids gaat over de keuze voor een medische behandeling, daarnaast zijn er ook enkele Decision aids die betrekking hebben op financiële keuzes. In dit onderzoek wordt er, als de term Decision Aid genoemd wordt, uitgegaan van de medische variant. Decision aids zijn nog steeds in opkomst, de eerste Decision aids ontstonden rond 1980 en op het moment van schrijven zijn er volgens de Patient Decision aids Research Group 273 Decision aids geregistreerd. Dit grote aantal

---

<sup>1</sup> Kieskompas, 14 februari 2013. Te vinden op:  
[http://nl.wikipedia.org/wiki/Kieskompas#Kieskompas\\_Tweede\\_Kamerverkiezingen\\_2010](http://nl.wikipedia.org/wiki/Kieskompas#Kieskompas_Tweede_Kamerverkiezingen_2010)

verschillende Decision aids laat zien dat er blijkbaar veel aandacht en behoefte voor deze keuzehulpen is. Samen met de populariteit stijgt de vraag naar een blijvend goede kwaliteit. Om ervoor te zorgen dat Decision aids een blijvend goede kwaliteit houden, wordt er gebruik gemaakt van een lijst met criteria vastgesteld door de International Patient Decision Aids Standards (IPDAS) Collaboration. Met dit onderzoek wordt onderzocht in hoeverre deze criteria van Decision aids ook te gebruiken zijn bij VAAs. De algemene vraag daarbij die in dit onderzoek centraal staat is:

Op welke manier kan een lijst met kwaliteitscriteria van medische Decision aids een bijdrage leveren aan een analyse van politieke stemhulpen?

Als eerste zal nu gekeken worden hoe mensen in het algemeen keuzes maken, waarna er specifiek naar stemkeuzes gekeken zal worden. Zodra dit bekend is, wordt er gekeken naar welke type keuzehulpen er zijn. Hierbij wordt er een analyse gemaakt van de overeenkomsten en verschillen, waardoor duidelijk wordt in hoeverre de twee typen keuzehulpen gelijk te behandelen zijn. Als de overeenkomsten en verschillen duidelijk zijn, kijken we naar de manier waarop de keuzehulpen mensen helpen met het maken van een keuze. Daarna volgen verschillende analyses waar dieper ingegaan wordt op de toepassing van de IPDAS criteria op VAAs.

De twee verschillende typen keuzehulpen zijn op gebieden vergelijkbaar, zo gaan ze allebei uit van een keuze van een individu waarbij de keuze die gemaakt wordt vooral het gevolg is van een rationele afweging. Voordat er verder naar de medische Decision aids en politieke stemhulpen gekeken kan worden, moet eerst worden behandeld hoe mensen in het algemeen keuzes maken waarbij ook de rol van het gevoel binnen het keuzeproses wordt behandeld. De keuzes die mensen maken, zijn vaak niet rationeel. In onderstaand voorbeeld, afkomstig uit Tiemeijer (2011), is te zien hoe het menselijk brein een rationele keuze tegenwerkt:

Stel uw land bereidt zich voor op het uitbreken van een zeldzame Aziatische ziekte, waarvan verwacht wordt dat deze 600 mensen zal doden. Er zijn twee medische behandelingen om de ziekte te bestrijden, die de volgende consequenties hebben.

- Bij het volgen van behandeling A wordt van 200 mensen het leven gered.
- Bij het volgen van behandeling B is er een kans van een derde dat van alle 600 mensen het leven wordt gered en een kans van tweederde dat van niemand het leven wordt gered.

Bij het antwoorden op deze vraag blijken de meeste mensen te kiezen voor de eerste optie. Maar als de situatie op een andere manier gepresenteerd wordt, verandert er blijkbaar iets binnen de keuze:

Er zijn twee medische behandelingen om de ziekte te bestrijden, die de volgende consequenties hebben.

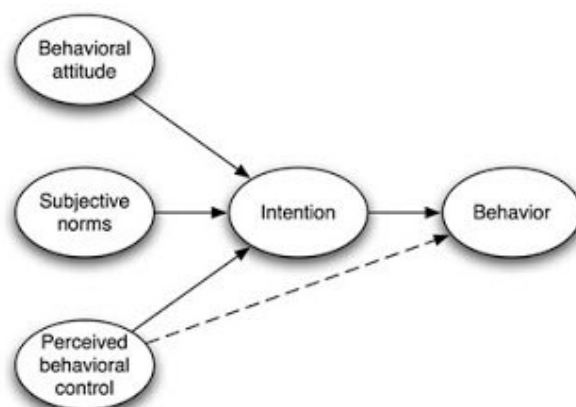
- Bij het volgen van behandeling A zullen 400 mensen sterven.
- Bij het volgen van behandeling B is er een kans van een derde dat niemand zal sterven en een kans van tweederde dat alle 600 mensen zullen sterven.

Bij deze formulering wordt juist de tweede optie het meest gekozen. De reden hiervan is de formulering oftewel de 'framing' van de antwoordmogelijkheden. Mensen hebben namelijk een afkeer hebben van verlies en proberen dat te vermijden. Ook kiezen mensen vaker voor zekerheid bij een kans op winst en voor onzekerheid bij een kans op verlies als ze een keuze hebben.

Om te beschrijven hoe mensen keuzes maken, wordt gebruikt gemaakt van Hoeken e.a. (2009) en Tiemeijer (2011). Het maken van een keuze volgt na een bepaald gedrag. Het is van belang om goed te krijgen om welk type gedrag het dan gaat. In de literatuur wordt er vaak onderscheid gemaakt tussen onbewust en bewust gedrag. Dit is ook wel automatisch gedrag tegenover beredeneerd gedrag of strategie 1 tegenover strategie 2. Veel keuzes die we maken, gaan automatisch. Als we elke dag dezelfde route naar het werk nemen wordt, zullen we daar na verloop van tijd niet meer over nadenken. Toch zijn er ook momenten waarbij het nodig is (of dat men het prettig vindt) om alle voor- en nadelen tegen elkaar af te wegen.

Om te kunnen analyseren wat de 'beste' keuze voor iemand is, zijn er al verschillende modellen ontwikkeld. Het is moeilijk om uit te leggen wat de 'beste' keuze inhoudt, maar er zijn modellen analytisch de 'beste' keuze kunnen vaststellen. Een gangbaar vertrekpunt hiervoor is het expected utility model (EU-model). Dit model gaat ervan uit dat mensen zullen kiezen voor de optie die volgens de rekenregels van het model het hoogste scoort.

Hierbij wordt de score berekend als optelsom van de waarden die toegekend wordt aan elke optie en de kans dat die opbrengst ook wordt gerealiseerd. Het EU-model is een uitgangspunt waarop verdere gedragstheorieën zijn gebaseerd. Een van deze gedragstheorieën is het Expectancy value model door Fishbein en Ajzen (1975) wat een model is voor attitudeverandering. Een belangrijk doel van dit model was het beschrijven van hoe attitudes



Figuur 1: Theory of planned behaviour

ontstaan en veranderd kunnen worden. Doordat duidelijk werd dat dit niet genoeg was om echt keuzegedrag te kunnen bestuderen hebben Fishbein en Ajzen later de Theory of planned behaviour (1985) opgesteld. Dit model, te zien in figuur 1, wordt tegenwoordig nog vaak gebruikt in onderzoek naar menselijk gedrag. De toevoeging van dit model is dat er rekening gehouden wordt met meerdere variabelen voor een keuze. Naast de attitude ook de sociale norm, namelijk wat de ongeschreven regels (normen) over de keuze en/of het gevolg zijn en de gepercipieerde zelfcontrole, namelijk in hoeverre mensen zichzelf in staat achten om de keus ook daadwerkelijk te realiseren.

Drie elementen bepalen hoe beredeneerd gedrag tot stand komt (Fishbein en Ajzen 2003). Hier gaat het ten eerste om de intentie om het gedrag uit te voeren, ten tweede om de benodigde vaardigheden voor het gedrag en als laatste om de omstandigheden die de uitvoering van het gedrag kunnen hinderen. De intentie wordt ook weer bepaald door drie determinanten, namelijk de attitude, de waargenomen norm en de perceptie van de eigeneffectiviteit. De attitude beschrijft hoe een persoon over een onderwerp denkt. Een

definitie van attitude die Hoeken (2009) geeft is: "een attitude is een in het brein gerepresenteerde evaluatieve houding ten opzichte van een concept" (p.45). Deze definitie is niet compleet, want het is ook mogelijk om een attitude tegenover gedrag te hebben. De attitude is het belangrijkste onderdeel van de intentie. De determinanten van een attitude zijn overtuigingen en de evaluaties van deze overtuigingen.

Als er alleen naar het model gekeken zou worden, zou ervan uit gegaan kunnen worden dat mensen in keuzes altijd voor de meest rationele route kiezen. Zoals in het eerdere voorbeeld te zien is, blijkt dat niet het geval te zijn. Er zijn een aantal redenen waarom mensen niet de meest rationele route van het model volgen. De eerste is dat mensen een afkeer hebben van verlies. Er wordt gesteld dat het verlies van 100 euro meer 'pijn' doet dan dat het winnen van 100 euro aan 'plezier' oplevert. Naast deze afkeer van verlies zullen mensen vaker voor een keuze kiezen die zekerheid biedt dan als er onzekerheid heerst. Het blijkt namelijk dat bij de keuze aan mensen of zij direct 3 euro willen of liever 80% kans op 4 euro is gebleken dat veel mensen kiezen voor de zekere 3 euro terwijl de waarde van de tweede optie 20 cent meer bedraagt. Een derde reden dat mensen niet de meest rationele route van het model kiezen is het 'hier en nu'. Mensen willen liever nu 50 euro dan 60 euro over een jaar. Dit komt omdat er in een jaar lang ontzettend veel kan gebeuren, terwijl het geld nu direct te gebruiken is. De laatste reden voor het feit dat mensen niet de meest rationele route kiezen, is dat mensen vaak niet zeker zijn van wat de kans op een uitkomst is. Veel mensen zullen voor zichzelf bijvoorbeeld de kans op een succesvolle relatie hoger schatten dan reëel, terwijl ze de kans op gezondheidsproblemen bij zichzelf juist kleiner schatten dan realistisch is. De conclusie die hieruit getrokken kan worden, is dat de manier waarop een keuze wordt geformuleerd veel invloed kan hebben op de keuze die gemaakt wordt.

Naast deze redenen om niet de rationele route te volgen, speelt ook 'het gevoel' mee in een keuzeproces. Uit onderzoek van Zajonc (1980) is gebleken dat zodra wij een boodschap binnenkrijgen, ons brein hier een positieve danwel negatieve waarde aan toekent. Als de persoon die een keuze moet maken geen goed gevoel heeft bij een keuze, zal hij bijna altijd voor een andere keuze kiezen die hem een beter gevoel geeft. Het blijkt dus niet mogelijk om het gevoel achterwege te laten bij een keuze. Om te laten zien dat een keuze op gevoel niet slechter hoeft te zijn dan een rationele keuze, hebben Wilson & Schooler (1991) de meningen van studenten over hun vakken vergeleken met de mening van experts over de vakken. Daarbij moest een deel van de studenten kijken naar de redenen terwijl een ander deel moest kijken naar alle aspecten van de vakken. Het bleek dat de keuzes van alle twee de groepen minder overeenkwamen met de expert dan de scores van de derde (controle) groep. Het analyseren van voor- en nadelen kan er namelijk voor zorgen dat de aandacht van de persoon niet op de belangrijkste punten gericht is, maar op secundaire punten. De kern van een keuzeproces is dat beredeneerd gedrag afkomstig is van aan de ene kant een afweging van de voor- en nadelen en aan de andere kant het gevoel. De volgorde die het meest voorkomt, is dat allereerst het gevoel speelt (affect first).

Nu bekend is hoe mensen in het algemeen een keuze maken, wordt er gekeken hoe mensen een specifiek type keuze maken, namelijk een stemkeuze. In de literatuur over stemkeuzes wordt er een verschil gemaakt tussen een strategische keuze en een meer oppervlakkige keuze. Mensen maken een stemkeuze gebaseerd op verschillende aspecten. Het gaat hier om een oordeel op basis van een lijsttrekker, visuele beelden of stemmen uit gewoonte.



Voor 1986 werd er vaak een strategische keuze voor een politieke partij gemaakt door het lezen van alle partijprogramma's. Na het afwegen van de voor- en nadelen kan dan een keuze gemaakt worden. De politieke partijen zijn sinds 1986 echter veel minder gepolariseerd. Hierdoor lijken de sociale kenmerken en beleidspreferenties van kiezers steeds minder belangrijk te worden. In termen van de Theory of Planned Behaviour is te stellen dat, bij stemhulp, de gedragsintentie is om te zorgen dat mensen gaan stemmen en dat ze op partij x gaan stemmen. Bij deze intenties zijn veel verschillende attitudes van belang. Volgens Rosema (2004) stemt een persoon op een partij waarbij de attitude ten opzichte van de waarden het meest positief is. Deze attitude kan op verschillende manieren tot stand komen. Rosema geeft aan dat er een algemeen mechanisme bestaat genaamd 'de beslisregel van goedkeuring van de zittende macht'. Hierbij geldt: "als individuen tevreden zijn met de prestaties van de regering, dan stemmen ze op een regeringspartij; zijn ze ontevreden, dan stemmen ze op de oppositie." Er zijn echter meer aspecten waar mensen hun stemkeuze van af laten hangen. Er is niet veel bekend waar mensen vroeger hun stemkeuze op baseerden, maar waarschijnlijk was hierbij vooral het partijprogramma belangrijk. Onderzoeken van Wijnen (2000) en Garcia (2010) laten zien dat tegenwoordig echter de waardering van de vertegenwoordiger van een politieke partij een grote invloed heeft op de stemkeuze. Hoe positiever iemand een leider van een politieke partij beoordeelt, hoe groter de kans is dat die persoon op die partij zal stemmen. Volgens de Australische politicoloog McAllister (2007) volgt dat logischerwijs uit de manier waarop de media de politiek behandelen. Doordat de media vaak vooral gebruik maken van visuele beelden, blijven deze eerder een herkenningspunt voor een partij dan het standpunt wat zij innemen. Met visuele beelden worden de optredens van de politieke leiders in de media bedoeld, dit kan bijvoorbeeld een bezoek zijn aan een jongerenprogramma op televisie. Een voorbeeld van een bekend filmpje is het moment dat toenmalig minister-president Balkenende van een skateboard afvalt. Dit filmpje werd snel bekend waardoor Balkenende een minder professionele uitstraling kreeg naar jongeren. Ook komt het voor dat mensen op een partij stemmen omdat ze dat 'nou eenmaal elk jaar doen'. Dat gewoonte het meest beslissend is, blijkt ook uit onderzoek van de Politieke Barometer uit 2010 (figuur 2). Bij dit soort keuzes, wanneer er niet nadrukkelijk naar de voor- en nadelen van een partij gekeken wordt, spreken we van een oppervlakkige keuze.



Figuur 2: De reden dat mensen stemmen volgens Politieke Barometer 2010

Lijsttrekkers proberen om mensen over te halen op hun partij te stemmen, waarbij er gebruik gemaakt wordt van campagnes. Een campagne houdt in dat, meestal de lijsttrekker van de partij, in een periode langs veel verschillende plaatsen gaat om toespraken en debatten te houden. Op deze manier probeert de lijsttrekker mensen ervan te overtuigen dat ze op de partij van de betreffende lijsttrekker zouden moeten stemmen. Op deze manier

kunnen mensen een keuze maken die gebaseerd is op zowel de inhoudelijke als de meer oppervlakkige kenmerken. Een uitspraak als: "hij heeft goede standpunten, maar hij kwam niet zo goed uit zijn woorden" leidt tot een positieve attitude ten aanzien van de partijpunten, maar vermoedelijk een negatievere attitude ten aanzien van spreekvaardigheid van de lijsttrekker. Dit laat zien dat de stemkeuze van mensen op meerdere manieren beïnvloed kan worden.

#### Opzet verslag

Er is al eerder onderzoek gedaan naar hoe mensen stemhulpen, met name KiesKompas, gebruiken. In deze BA-eindwerkstukken was het eigenlijk niet duidelijk op welke manier naar de processen gekeken kon worden. Het meest logische onderzoek hierbij was het kijken of de stemhulpdoelen bereikt werden, volgens de gebruikers zelf en gezien hun gedrag en verbalisering in het gebruik. In aanvulling hierop lijkt het nuttig om met een gerichtere blik te kijken, waarbij er gekeken wordt in hoeverre de criteria ontwikkeld voor medische Decision aids een goed handvat bieden voor de evaluatie van politieke stemhulpen.

In hoofdstuk twee wordt eerst stilgestaan bij de hulpmiddelen die mensen kunnen gebruiken voor een keuze. Doordat zowel de VAAs als Decision aids helpen om de gebruiker een keuze te laten maken, is het interessant om te kijken in hoeverre beide hulpen verschillen. Hierbij zal er gekeken moeten worden wat de overeenkomsten en verschillen zijn in het gedrag waarover zij willen adviseren. Zodra de overeenkomsten en verschillen bekend zijn, zal er onderzocht worden of de IPDAS criteria toepasbaar zijn op VAAs. In hoofdstuk drie wordt een lijst met criteria ontwikkeld en geëvalueerd die toepasbaar zijn op stemhulpen. Hierbij wordt ten eerste een grondige selectie gemaakt van welke criteria niet toepasbaar zijn en welke, met enige aanpassing, wel te gebruiken zijn. Hierbij wordt ook onderzocht of er nog criteria zijn die toegevoegd kunnen worden. Dit zal geëvalueerd worden door middel van een bureauanalyse waarbij er per onderdeel van de VAA KiesKompas (Beginscherm, Demografische gegevens, Politieke stellingen, Aanvullende vragen en de Uitslag) bekeken wordt welke criteria van toepassing zijn. Deze bureauanalyse leidt tot een eerste beeld van waar VAAs mogelijk niet voldoen aan de criteria en een beredeneerde aanscherping van de criteria. Ook wordt er met de bureauanalyse duidelijk op welke punten een bureauanalyse tekortschiet in dit onderzoek en welke punten dus empirisch vastgesteld moeten worden bij reële gebruikers.

Vervolgens wordt in hoofdstuk vier verslag gedaan van de evaluatie van de, in hoofdstuk drie vastgestelde, criteria. Dit wordt onderzocht door middel van een hardopwerkonderzoek, waarmee duidelijk wordt in hoeverre KiesKompas goed functioneert als Decision aid bij reële gebruikers. Hierbij wordt er gekeken hoe het gedrag en de geverbaliseerde cognities te verbinden zijn aan de IPDAS criteria. Bij het gedrag van de gebruikers wordt er vooral aandacht besteed aan non-verbale uitdrukkingen als gezichtsuitdrukkingen en lichaamstaal. Hierdoor wordt het duidelijk wanneer iemand een probleem tijdens het gebruik van de stemhulp tegenkomt. Ook worden er in een interview achteraf nog enkele criteria expliciet bevraagd. Deze informatie is noodzakelijk, omdat gebruikers tijdens het deelnemen aan een onderzoek bewust en onbewust gedachten verbaliseren. De focus ligt wel bij het analyseren van verbalisering. Door ook naar het gedrag te kijken, wordt ervoor gezorgd dat de analyse van KiesKompas zo compleet mogelijk is. Afsluitend volgt er in hoofdstuk vijf een conclusie en discussie.

## 2. Decision aids en VAAs

In paragraaf 2.1 wordt er een overzicht gegeven van welke hulpmiddelen er zijn voor een keuze. Vervolgens wordt in paragraaf 2.2 behandeld hoe deze hulpmiddelen mensen helpen zodra zij een keuze moeten maken. Er zijn ook een aantal punten van kritiek op VAAs en Decision aids, deze punten worden in paragraaf 2.3 behandeld. Daarna volgen er twee analyses, waarbij er in paragraaf 2.4 een Decision aid wordt geanalyseerd en in paragraaf 2.5 worden er analyses gemaakt van StemWijzer en KiesKompas.

### 2.1 Welke tools zijn er om hulp te bieden bij een keuze?

Om de burger te helpen met deze keuze, zijn er tegenwoordig hulpmiddelen beschikbaar. Vroeger was dit niet het geval, een stemkeuze werd bijvoorbeeld vooral gebaseerd op een afweging tussen de partijen. Tegenwoordig kan een persoon echter makkelijker en sneller duidelijkheid krijgen over welke partij zijn stem zou moeten hebben. De uitslag die deze hulpmiddelen laten zien, zorgen er niet voor dat de gebruiker verplicht is op deze partij te stemmen. Het geldt alleen als een advies. Er zijn er in de loop der jaren verschillende soorten instrumenten ontwikkeld om mensen te helpen om een keuze te maken. Globaal zijn hier drie categorieën in te onderscheiden: Decision support systems, Decision aids en Voting Advice Applications (VAAs). Deze zullen eerst kort behandeld worden waarna er dieper gekeken wordt naar de werking van deze systemen.

#### Decision Support Systems

In de literatuur over Decision support systems zijn veel verschillende soorten te vinden. Er zijn bijvoorbeeld Decision support systems op financieel gebied, bijvoorbeeld de mogelijkheid op winst bij verschillende investeringen (Brandouy et. al 2012). Er zijn ook Decision support systems die het mogelijk maken dat er technische vooruitgang wordt geboekt bij bijvoorbeeld watermanagement (Abrahams en Barkhi 2012; Wierzbicki et. al 2012; Georgakos 2004). Bij al deze systemen ligt de focus vooral bij een manager die een keuze moet maken. De definitie die gegeven werd toen deze systemen opkwamen was: "interactive computer based systems, which help decision makers utilize data and models to solve unstructured problems" (Sprague, 1980). Decision support systems blijken gebaseerd op technologische en analytische modellen en vooral te gebruiken voor groepen mensen en minder toepasbaar op individuen. Carlsson et al. (2002) stellen dat Decision support systems vaak gebaseerd zijn op samenwerking, ze helpen om via meerdere perspectieven binnen organisaties beter geïnformeerde keuzes te maken die bijdragen aan de doelstellingen. Dit type hulpsystemen is noodzakelijk om te vermelden om een duidelijk overzicht van het werkgebied te krijgen. Maar omdat Decision support systems niet zozeer op individuele keuzes ingaan, zal er in dit onderzoek verder geen aandacht meer besteed worden aan dit type hulpsystemen.

#### Decision aids

De Decision support systems bleken zeer verschillend te zijn qua inhoud, terwijl bijna elke Decision aid ontwikkeld is voor een medische keuze. Sporadisch is er een Decision aid te vinden die betrekking heeft financiële keuzes, maar hulpmiddelen op dit financiële gebied worden bijna altijd tot de Decision support systems gerekend. Als er verder in dit onderzoek de term 'Decision aid' wordt genoemd, gaat het over een medische Decision aid. Nog een verschil tussen Decision aids en Decision support systems is dat Decision aids speciaal voor patiënten ontwikkeld zijn en dus niet voor het management. Decision aids zijn bedoeld om

de patiënt te helpen, dit kan bijvoorbeeld tijdens een gesprek met de arts of nog voordat de patiënt een gesprek met de arts heeft gehad. Uit onderzoek van O'Connor et al. (1999) wordt duidelijk dat Decision aids gemaakt zijn om mensen specifieke keuzes te laten maken door het geven van mogelijke uitkomsten en informatie die relevant is voor de patiënt. Bij medische keuzes komt het vaak voor dat er niet een 'beste' keuze is, maar dat er meerdere keuzes zijn die voor een deel overeenkomen. Het is dan afhankelijk van de voorkeur van de patiënt welke behandeling er gekozen wordt.

Een belangrijk onderdeel van Decision aids is volgens Stacey et al. (2011) dat de uitslag die gegeven wordt, gebaseerd is op de wensen van de patiënt. Een patiënt kan in een Decision aid namelijk aangeven welke voorkeuren hij heeft bij de keuze voor een behandeling en hoe zwaar deze mee moeten tellen.

Er bestaan tegenwoordig veel verschillende Decision aids, van zeer wisselende kwaliteit. Om deze reden is dan ook de International Patient Decision Aids Standards (IPDAS) Collaboration opgericht. Daarmee is geprobeerd om criteria voor de kwaliteit samen te stellen waaraan een Decision aid zou moeten voldoen. Het IPDAS heeft door onderzoek onder onderzoekers, patiënten, artsen en beleidsmakers uiteindelijk een lijst kunnen vaststellen met 64 criteria waar een Decision aid aan zou moeten voldoen. De criteria die op deze lijst staan, zijn zeer divers. Van de effectiviteit (The patient decision aid helps patients to know options and their features?) naar de leesbaarheid (Is the patient decision aid written at a level that can be understood by the majority of patients in the target group?) en het gewicht dat de patient aan de mogelijkheden toekent (Does the patient decision aid ask patients to consider which positive and negative features matter most?).

### Voting Advice Applications

Voting Advice Applications zijn ontwikkeld om mensen te helpen bij een stemkeuze. Het doel van VAAs is om mensen, zonder dat ze alle partijprogramma's doorlezen, toch de juiste keuze voor een politieke partij te laten maken. Volgens Fossen, Anderson & Tiemeijer (2012) doen VAAs dienst als een matchmaker tussen persoon en partij. Uit meerdere onderzoeken, bijvoorbeeld van Marschall & Schmidt (2008), is gebleken dat deze keuzehulpen invloed hebben op mensen die een stemkeuze moeten maken. Hierbij is het niet vaak het geval dat mensen op een hele andere partij gaan stemmen dan ze bij voorbaat hadden gedacht. Uit een onderzoek van Wall, Krouwel & Vitiello (2011) blijkt bijvoorbeeld dat mensen die een partij al in gedachten hadden, meer geneigd zijn om ook op deze partij te gaan stemmen als hetzelfde resultaat ook uit de stemhulp komt.

## 2.2 Hoe kunnen keuzehulpen helpen in het keuzeprocess?

Nu duidelijk is dat er twee soorten keuzehulpen behandeld worden in dit onderzoek zal er gekeken worden naar wat deze hulpen precies doen om ons te helpen. Er wordt gekeken hoe VAAs en Decision aids zich tot elkaar verhouden als er gekeken wordt naar de aspecten kennis, attitudes en gedragsintenties:

- Kennis:

VAA: het begrip van de partijstandpunten, de kennis van het politieke systeem.

- Decision aid: kennis van de aandoening, de behandelingen en de gevolgen hiervan
- Attitudes:
    - VAA: antwoorden op de stembulp laten zien welke attitudes van de gebruiker ten opzichte van onderwerpen overeenkomen met de partijen.
    - Decision aid: attitude ten opzichte van behandelingen en gevolgen hiervan.
  - Gedragsintenties:
    - VAA: de intentie om te gaan stemmen, om op een bepaalde partij te stemmen en om meer informatie te gaan zoeken.
    - Decision aid: de intentie om een behandeling te kiezen die het meest overeenkomt met de persoonlijke wensen

### Voting Advice Applications

Om duidelijk te krijgen hoe de keuzehulpen ons helpen in het keuzeprocess zal nu verder uitgewerkt worden hoe de voorgenoemde drie aspecten voorkomen in VAAs. Het vergroten van kennis die gebruikers hebben van de politiek is van belang voor hun keuze omdat ze op deze manier meer kennis ontwikkelen van het politieke landschap. Uit onderzoek onder Duitse gebruikers van VAAs door Marschall & Schmidt (2008) blijkt dat het merendeel na het gebruik van een VAA gemotiveerder is om meer informatie te zoeken over de onderwerpen die bij de VAA worden behandeld.

De attitude is belangrijk omdat het voor de gebruiker duidelijk moet zijn waarom hij op een bepaalde partij stemt. Hij moet voor zichzelf duidelijk krijgen wat de redenen zijn dat hij zijn stem uitbrengt op een bepaalde partij en wat de mogelijke gevolgen hiervoor zijn. Zoals al eerder vermeld, zijn er niet veel gebruikers die na het gebruik van een stembulp hun voorbedachte keuze veranderen. Mensen zijn vooral meer geneigd om op de partij te stemmen die het meest overeenkomt met hun standpunten als zij al van tevoren deze partij in gedachten hadden.

De gedragsintentie van de gebruikers is belangrijk, omdat zo veel mogelijk mensen de keuze moeten maken voor een partij die het meest overeenkomt met het oordeel van de standpunten van de gebruiker. Het blijkt dat VAAs wel degelijk het effect hebben dat mensen gaan stemmen. Uit Fins onderzoek naar de parlementaire verkiezingen van 2003 en de Europese verkiezingen van 2004 door Mykkänen & Moring (2007) is gebleken dat het gebruik van stembulpen een positieve invloed heeft op de opkomst bij de verkiezingen. Naast de intenties om te gaan stemmen en op welke partij is het ook belangrijk dat de gebruiker wordt aangezet tot het zoeken van meer informatie over de onderwerpen of over de partijen.

VAAs willen het mensen makkelijker te maken een stemkeuze te maken. Als voorbeeld, kijken we naar hoe StemWijzer werkt. Hier worden eerst de standpunten van partijen over grote onderwerpen vastgesteld, waarna deze standpunten geanalyseerd worden door deze te vergelijken aan de keuze van de gebruiker. Hierop volgt een stemadvies voor de gebruiker door middel van een lijst waar de partij met de meeste overeenkomsten bovenaan staat.

### Decision aids

Decision aids willen helpen om de kennis van de patiënt over de behandeling en/of de gevolgen hiervan te vergroten. Daarbij willen Decision aids de keuze minder complex laten worden. Decision aids zorgen namelijk er voor dat de patiënt meer informatie tot zijn beschikking heeft, waardoor hij zijn keuze op basis van deze informatie beter kan beargumenteren. Uit onderzoek van Stacey et al. (2011) is gebleken dat patiënten die gebruik maken van Decision aids een grotere kennis hebben over de behandelingen. Ook zijn de mensen zich meer bewust van de risico's die zich voor kunnen doen.

Ook attitudes zijn van belang bij de Decision aids. Het is van belang dat de patiënt door de persoonlijke benadering van Decision aids het gevoel krijgt dat hij voor zichzelf de beste keuze gaat maken. Hier gaat het om de attitude ten opzichte van het keuzeproces, de behandelingen en de gevolgen van de keuze voor een bepaalde behandeling. Als hij niet overtuigd is van de keuze, zal zijn attitude tegenover deze keuze ook niet het positiefst mogelijk zijn. De patiënt zal meer overtuigd zijn over een behandeling, als het voor hem duidelijk is wat de voor- en nadelen van elke mogelijke behandeling zijn. Daaruit kan hij dan de, voor hem, prettigste keuze te maken.

Als laatste is de intentie om de best passende behandeling te kiezen belangrijk. Als een patiënt niet een positieve attitude over een behandeling heeft, zal hij niet snel de intentie hebben om de behandeling ook in te gaan. Ook de intentie om meer informatie te zoeken over de betreffende behandeling is belangrijk, omdat dat ervoor zorgt dat de patiënt goed geïnformeerd naar het gesprek met de arts kan gaan. Als de patiënt meer informatie heeft over behandelingen, kan hij een beter gegrond oordeel over de behandelingen geven dan wanneer de patiënt nog geen informatie over de behandeling heeft.

### **2.3 Kritiek op VAAs en Decision aids**

Naast de onderzochte positieve effecten van VAAs op de waardering van de stemhulp en de opkomst van de verkiezingen is er ook kritiek te vinden op de VAAs. Deze richt zich vooral op de ontwerpkeuzes die gemaakt worden tijdens het creëren van een VAA. Zo stelt Rosema (2012) dat er een heel ander advies kan ontstaan, zodra de stellingen anders geformuleerd worden en/of er andere stellingen geselecteerd worden. Ook concluderen Walgrave et al. (2009) in hun onderzoek dat de selectie van stellingen invloed heeft op het gegeven stemadvies. Een bepaalde selectie van stellingen bevoordeelt de ene partij, terwijl een andere selectie juist een andere partij bevoordeelt.

Ook Fossen, Anderson & Tiemeijer (2012) hebben kritiek; het is in hun ogen niet aannemelijk dat een stemhulp alle aspecten van het keuzeproces van stemmen kan ondersteunen, omdat dit proces te complex is om door een enkele stemhulp een goede keuze te maken. Rosema geeft in het NRC Handelsblad van 18-8-2012 nog een kritiekpunt op stemhulpen. Hij stelt dat stemhulpen alleen gebruik maken van de partijvisie op de toekomst. Een goede partijkeuze zou niet alleen gericht moeten zijn op de toekomst, maar ook op wat de partij in het verleden heeft waargemaakt van de beloftes. Er is wel een instrument, namelijk Stemmentracker, waarbij gekeken wordt wat de partijen in het verleden gedaan hebben. Het probleem is echter dat dit instrument op zijn beurt weer geen aandacht geeft aan de beloftes van de partijen voor de toekomst.

Doordat Decision aids nog redelijk nieuw zijn in de wetenschappelijke wereld, is er nog niet veel kritiek op te vinden. Er is enige kritiek geweest op het niveau van de verschillende



Decision aids, vooral op de theoretische achtergrond. Uit onderzoek blijkt dat een aantal Decision aids niet genoeg gebruikt maakt van de beschikbare theorie over Decision aids. De oplossing hiervoor was de samenstelling van de criteria door de IPDAS.

Er is onderzocht wat VAAs en Decision aids met de kennis, attitude en gedragsintenties van gebruikers doen om te zien wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen deze twee soorten hulpmiddelen. Het is gebleken dat bij zowel VAAs als Decision aids de drie aspecten voorkomen. Er is echter wel een verschil in de mate waarin deze aspecten in de keuzehulpen aanwezig zijn. Om verder te onderzoeken hoe de keuzehulpen mensen helpen bij hun keuze, worden er analyses gedaan om te zien in hoeverre de onderdelen van de Theory of Planned Behaviour te vinden zijn bij een VAA en een Decision aid.

## **2.4 Analyse Decision aids**

Het is inmiddels duidelijk dat VAAs en Decision aids raakvlakken hebben op de gebieden van kennis, attitudes en gedragsintenties. Om nog duidelijker te krijgen hoe VAAs en Decision aids helpen in het keuzeprocess volgen er hier verdere analyses van een Decision aid en VAAs. Met de komende analyse zal onderzocht worden in welke mate onderdelen van de Theory of planned behaviour toe te passen zijn op Decision aids. Hierbij maak ik gebruik van de, in de literatuur, meest onderzochte Decision aid. Het gaat hier om de digitale Decision aid Clinically Localized Prostate Cancer.

De Theory of planned behaviour gaat ervan uit dat de intentie om een gedrag te tonen afhangt van de attitude, subjectieve norm en de waargenomen gedragscontrole. Dit is ook de volgorde waarin deze drie onderdelen in deze paragraaf behandeld worden.

De attitude kan ten opzichte van verschillende aspecten invloed hebben. Zo heeft de patiënt een attitude tegenover de ziekte en de behandeling, maar ook bijvoorbeeld over het ziekenhuis in het algemeen en tegenover de behandeld arts. De attitude tegenover de behandeling is hoe de patiënt tegen de behandeling aankijkt. Deze attitude wordt gevormd door de overtuigingen ten aanzien van de behandeling die de patiënt heeft en de gevolgen die in de overtuiging aan het gedrag of het object gekoppeld kunnen worden. Hierbij zal de patiënt eerder geneigd te zijn om een behandeling te accepteren, als de patiënt voor zichzelf duidelijk heeft dat de behandeling nodig is.

In de Decision aid wordt de attitude ten aanzien van de behandelingen bevraagd. De Decision aid geeft aan dat er vier mogelijk behandelingen voor prostaatkanker zijn, waarna er nadere informatie gegeven wordt over de behandelingen. Er worden enkele vragen gesteld waarop de gebruiker een antwoord moet kiezen. De patiënt kan bij een overtuiging ook een waardering van deze overtuiging toevoegen. Daar wordt duidelijk hoe belangrijk de patiënt bepaalde elementen van de behandeling (bijvoorbeeld het snel weer aan het werk kunnen) vindt. Bij vraag 1 hieronder wordt bijvoorbeeld een waardering bevraagd om te kijken of de patiënt moeite heeft met een gevolg van de behandeling (zich veelvuldig laten testen). Dit veelvuldig testen kan als overtuiging gezien worden die het gevolg is van de keuze van een van de behandelingen. Een voorbeeld van een overtuiging is: 'als ik kies voor bestraling, dan zal ik vaak voor controle terug moeten.' Aan het gevolg van deze overtuiging kan dan door de patiënt een waarde toe worden gekend. De drie keuzemogelijkheden bij vraag 1 en 2 geven de patiënt de keus om een van de volgende waarden toe te kennen: geen probleem, een klein (maar overkomelijk) probleem of een groot probleem. Op deze manier

kan er gekeken worden via de waarde die de patiënt aan de overtuiging toekent welke behandeling op dat aspect het meest geschikt is. Vraag 1 en vraag 2 evalueren het gevolg van de overtuigingen, dus in termen van de Theory of planned behaviour meten die vragen waarderingen. Daarnaast is de overtuiging zelf van belang: 'als ik x doe, is de kans groot/klein dat ik erectieproblemen krijg (vraag 2). Bij zowel vraag 1 als vraag 2 gaat het om hetzelfde type stelling:

1. How willing would you be to have frequent testing to monitor your cancer (for example, blood tests and biopsies)? It would be:
  - Not a problem for me.
  - A minor problem for me.
  - A big problem for me.
  
2. If you were to lose your ability to have an erection, what would the loss of that ability mean to you? It would be:
  - So bad I might never adjust to it.
  - Bad, but I would adjust to it.
  - A small adjustment for me.

Op deze manier kan de patiënt aangeven wat voor hem persoonlijk het meeste van belang is bij de keuze die hij moet maken. Hierdoor zullen de risico's waar de patiënt de meeste waarde aan hecht, zwaarder meewegen in de beslissing. Na deze vragen komt de patiënt op een scherm waarbij hij kan aanvinken wat voor vragen hij aan de dokter wil stellen, welke aspecten hem nog ongerust maken en een lijstje waar de patiënt zijn voorkeuren kan opgeven. Een vraag die de patiënt de dokter zou kunnen willen stellen is: "Which possible harms and side effects of an immediate treatment do you think will affect me the most?" Een aspect dat nog voor ongerustheid kan zorgen bij de patiënt is: "I am worried that I will have to change my lifestyle and daily activities during or after treatment." Als laatste is een voorbeeld van een voorkeur die de patiënt kan aanvinken: "I want to be able to return to work and normal activities very quickly after treatment."

De subjectieve norm blijkt niet van toepassing te zijn bij deze Decision aid. De subjectieve norm houdt namelijk in dat er rekening gehouden wordt met wat relevante anderen vinden van de keuze die gemaakt wordt. Maar de medische keuze die mensen maken bij deze Decision aid heeft vooral betrekking op de patiënt zelf en minder op het perspectief van anderen.

Toch blijkt dat niet elke Decision aid dit kenmerk heeft. Een voorbeeld hiervan is een onderzoek van Aminzadeh (1997) waaruit blijkt dat gebruikers van een scootmobiel als minder actief gezien worden door relevante anderen dan niet-gebruikers. Dit voorbeeld laat zien dat er wel een subjectieve norm aanwezig is, omdat de gebruikers van de scootmobiel als minder actief worden gezien. Dit voorbeeld gaat niet over een behandeling die iemand moet ondergaan, daarom zullen deze enkele onderzoeken die niet over behandelingen zelf gaan gezien worden als uitzonderingen. De subjectieve norm komt dus (bijna) niet voor bij medische Decision aids.



Het derde element van de Theory of planned behaviour is de 'perceived behavioural control' ook wel de 'waargenomen gedragscontrole' genoemd. Dit houdt in dat de patiënt overtuigd moet zijn dat hij de mogelijkheid heeft om de behandeling ook echt uit te voeren. Als de patiënt bijvoorbeeld erg van seks houdt, zal hij niet willen dat hij een behandeling ondergaat die ervoor zorgt dat er een kans is dat hij nooit meer in staat zou zijn om seksueel actief te zijn. Dit soort overwegingen komt dit moment nog niet duidelijk naar voren in deze Decision aid. Het zou kunnen zijn dat deze 'waargenomen gedragscontrole' meer aanwezig is bij andere Decision aids. Bijvoorbeeld als een persoon al meerdere malen, tevergeefs, heeft geprobeerd te stoppen met roken, zal hij misschien eerder een behandeling kiezen die op de een of andere manier ervoor zorgt dat hij minder zin heeft om te roken. Als dit het gevolg van een van de behandelingen zou zijn, zal de persoon hier waarschijnlijk voor kiezen.

Na deze onderdelen geeft de Decision aid een overzicht van alles wat de patiënt heeft ingevuld. Hier worden de vragen weergegeven die de patiënt geselecteerd heeft om aan de dokter te stellen, over welke onderdelen nog ongerustheid bestaat en welke voorkeuren er zijn gekozen. Daarnaast is er ook een gedeelte waar in overleg met de dokter een aantal scores geschreven kunnen worden waarbij duidelijk wordt hoe erg de aandoening op dit moment is. Als laatste komt er dan een overzicht te zien met de behandelingen en de voor- en nadelen gebaseerd op de eerdere keuzes en enkele uitspraken waarmee de behandelingen nog meer vergeleken kunnen worden zoals: "Loss of bladder control may be more common after surgery than after radiation." De gebruiker heeft dan de mogelijkheid om de behandelingen te vergelijken, waarbij er gekeken wordt naar de waarschijnlijkheid van de gevolgen en de evaluatie van de patiënt van het gevolg.

Uit deze analyse blijkt dat de attitude een grote rol speelt in deze Decision aid. Er wordt aan de gebruikers gevraagd wat zij belangrijk vinden waardoor er bekeken kan worden welke behandeling voor de patiënt het meest geschikt is. Om eventuele onduidelikheden en/of bezorgdheden bij de dokter aan te geven, geeft de Decision aid de mogelijkheid om vragen te selecteren die uiteindelijk in het overzicht van de Decision aid geplaatst worden. De subjectieve norm blijkt niet van toepassing te zijn op deze Decision aid, doordat de focus vooral bij de patiënt zelf ligt in plaats van de perceptie van relevante anderen.

## **2.5 Analyse StemWijzer & KiesKompas**

Net als net bij de Decision aid gaan we nu kijken hoe de Theory of planned behaviour toe te passen is op de keuzehulpen KiesKompas en StemWijzer. Op deze manier wordt het nog duidelijker wat de overeenkomsten en verschillen tussen beide keuzehulpmiddelen zijn.

Er zijn verschillende doelen voor een VAA bij de gedragsintentie. Ten eerste is het de bedoeling dat mensen ertoe gezet worden om te gaan stemmen. In het verlengde hiervan ligt het doel dat mensen weten wát ze gaan stemmen. Als laatste is het wenselijk dat door VAAs mensen worden aangezet om meer informatie over de onderwerpen te zoeken. Bij elk van deze gestelde doelen liggen attitudes voorafgaand, daar zijn ook verschillen te vinden. Er is namelijk een attitude om te stemmen, om op partij x te stemmen, tegenover een persoon van een partij, tegenover eerder beleid van een partij, tegenover politiek in het algemeen, etc. Om tot deze attitudes te komen, heeft een persoon overtuigingen en waarden die hieraan bijdragen. Als een persoon veel waarde hecht aan het milieu, zal deze persoon

waarschijnlijk op een partij stemmen waarvan hij overtuigd is dat zij zich in zullen zetten voor het milieu als zij gekozen worden.

Het blijkt dat het bij Decision aids mogelijk is om tijdens het proces duidelijk aan te geven hoe een gevolg van een overtuiging gewaardeerd wordt door de gebruiker, maar bij VAAs is dat minder het geval. Bij VAAs is er na het invullen van alle stellingen pas de mogelijkheid om een waarde aan een onderwerp toe te kennen. Het gevolg van de keuze die je maakt is bij VAAs niet vanzelfsprekend, terwijl dit bij de Decision aid wel het geval is. Vooral in de politieke situatie in Nederland is het noodzakelijk dat er coalities gevormd worden om een meerderheid te bereiken. Binnen een coalitie moeten partijen overleggen over hun standpunten en elke partij moet altijd wel een aantal punten waar zij voor staan laten vallen om tot een samenwerking te kunnen komen. Bij Decision aids maak je dus een keuze voor een behandeling die je neemt, terwijl je bij VAAs een keuze maakt waarvan je niet zeker weet wat het directe gevolg hiervan is. Het gevolg van de keuze is bij de verschillende keuzehulpen anders. Bij Decision aids kan het directe gevolg (een van de behandelingen ondergaan) zelf worden bepaald, maar bij de VAAs is men niet zeker van het directe gevolg. Er is namelijk geen zekerheid dat de gekozen partij ook de grootste partij wordt en dat zij de partijpunten die ze hebben kunnen doorzetten in de regering.

Een ander doel van VAAs is om mensen meer informatie te laten zoeken. De attitudes die hiervoor van belang zijn, zijn bijvoorbeeld attitudes ten aanzien van de politiek in het algemeen, de stellingen en onderwerpen die gegeven worden en de invloed van de politiek. Ook hierbij bestaan attitudes uit overtuigingen en de waarderingen hierop. Een voorbeeld van een overtuiging die ten grondslag ligt aan een positieve attitude tegenover kennis over politiek is: "Als er in Nederland meer kennis van de politiek is, dan zal dit een positief effect hebben op de maatschappij."

Het probleem als er naar de attitude wordt gekeken bij de VAAs is dat de stellingen die gegeven worden in een VAA niet altijd de attitude van een persoon bevragen. Neem de stelling "Alcoholgebruik door jongeren onder de 18 jaar moet worden verboden". Hierbij heeft een persoon drie antwoordmogelijkheden; hij kan het er mee eens zijn, mee oneens zijn of geen mening erover hebben. Er wordt hier geen attitude bevraagd. Hoe verschillend mensen over deze stelling denken, wordt bepaald door de overtuigingen die zij hebben en de waarden. Een overtuiging die ze kunnen hebben is bijvoorbeeld: Als het alcoholgebruik door jongeren onder 18 jaar verboden wordt, dan zal het steeds groter wordend aantal geweldsdelicten door jongeren afnemen. Een persoon die veel waarde hecht aan veiligheid zal dan een positieve evaluatie koppelen aan het gevolg waardoor hij de beslissing zal nemen om het eens te worden met de stelling. Deze overtuiging kan bijdragen aan de attitude die een gebruiker dan heeft wat betreft het alcoholgebruik voor jongeren onder de 18 jaar.

De keuze voor een partij binnen een VAA die gemaakt wordt, zal afhangen van de overtuigingen en attitudes tegenover de stellingen en de inhoud van deze stellingen. Om nog even door te gaan op het voorbeeld hierboven, is de overtuiging voor een partijkeuze die een rol speelt bij de gebruikers: "Als ik wil dat alcoholgebruik onder 18 jaar verboden moet worden, dan is de kans hierop het grootste als ik [partij x] stem." Deze overtuiging kan ook andersom geformuleerd worden: "Als ik [partij x] stem, dan heb ik de grootste kans dat alcoholgebruik wordt verboden."

Zowel KiesKompas als StemWijzer laat de gebruiker stellingen over politieke onderwerpen beoordelen. Deze zijn zowel positief als negatief geformuleerd. Ook kan bij beide stemhulpen aangegeven worden hoe zwaar bepaalde onderwerpen mee zouden moeten wegen in de keuze van een partij. Bij StemWijzer volgt er na de stellingen gelijk een pagina waar aangegeven kan worden welke onderwerpen belangrijker bevonden worden dan andere. Bij KiesKompas kan dit pas aangegeven worden als de uitslag al gegeven is. Vervolgens zou dan de positie in het uitslagveld herberekend kunnen worden op basis van de zwaarte van de onderwerpen.

Eerder is behandeld dat het bij de subjectieve norm gaat om de mening van relevante anderen over (de gevolgen van) jouw gedrag. Bij stemmen in het algemeen komt dit vaak voor. Mensen die tegenwoordig op de Partij Voor de Vrijheid (PVV) stemmen, worden al snel gezien als mensen die 'niet van allochtonen houden'. Echter, bij stemhulpen is dit niet aan de orde. Dit komt doordat andere mensen niet meteen zien wat jij voor advies krijgt na het invullen van de stemhulp. Bij sommige VAAs is het mogelijk om de uitslag te delen met anderen, maar hier moet de gebruiker zelf moeite voor doen. Als hij al het vermoeden heeft dat relevante anderen zijn stemgedrag niet goed zouden keuren, zal hij niet snel beslissen om het te delen.

Net als bij Decision aids is ook bij VAAs de waargenomen gedragscontrole minder van toepassing. Vooral mensen die al vaker gestemd hebben, zullen weinig moeite hebben om de weg naar de stembus te vinden. Toch is de waargenomen gedragscontrole wel in mindere mate aanwezig, er is namelijk gebleken dat het gebruik van stemhulpen invloed heeft op de opkomst tijdens de verkiezingen. Rosema (2012) laat zien dat het gebruik van KiesKompas en StemWijzer hebben gezorgd voor een ongeveer drie procent hogere opkomst. De waargenomen gedragscontrole houdt ook in dat mensen beseffen dat de stem die zij geven invloed kan hebben. Doordat er in Nederland in coalities wordt geregeerd zullen mensen vooral op een partij stemmen waarvan zij verwachten dat deze in de coalitie komt.

Uit deze analyse blijkt dat VAAs meerdere doelen hebben als er gekeken wordt naar de gedragsintentie. Het is de bedoeling dat mensen gaan stemmen, dat ze weten wát ze willen stemmen en als laatste dat gebruikers meer informatie gaan zoeken. Aan de basis van deze intenties liggen attitudes, die weer ontstaan door de overtuigingen van een persoon en de waardering hierop. Bij de stellingen is gebleken dat deze niet altijd attitudes bevragen, maar meer de overtuigingen van een persoon. De attitude is bij VAAs van groot belang, terwijl dit maar in mindere mate geldt voor de subjectieve norm en de waargenomen gedragscontrole. De subjectieve norm is niet erg aanwezig in de VAAs, doordat er niet makkelijk een uitslag gedeeld kan worden bij de stemhulpen. De waargenomen gedragscontrole is meer aanwezig, doordat is gebleken dat het gebruik van VAAs zorgen voor een hogere opkomst.

Het blijkt dat VAAs en Decision aids niet veel verschillen als het gaat om de manier waarop zij hulp willen bieden bij een keuze. Om te kijken in hoeverre er overeenkomsten zijn waarop de criteria kunnen worden gebaseerd, wordt er eerst een bureauanalyse gedaan waar er onderzocht wordt welke criteria relevant zijn voor VAAs en welke er eventueel nog aan toegevoegd moeten worden. Hierbij zal eerst een selectie van de criteria gemaakt worden, gevolgd door een evaluatie van die criteria bij KiesKompas. Op basis van de uitkomst van deze analyse zal het hardopwerkonderzoek plaatsvinden waar gekeken wordt hoe

KiesKompas aan de geformuleerde criteria voldoet en hoe deze criteria aangevuld kunnen worden. Er wordt hierbij gebruik gemaakt van de hardopwerkmethode om te onderzoeken hoe de uitingen die gebruikers in de praktijk doen, samenhangen met de lijst van criteria. Bij de bureauanalyse en de hardopwerkmethode wordt er verder geen gebruik meer gemaakt van Decision aids. Deze twee methodes worden alleen gebruikt om de criteria in combinatie met VAAs te onderzoeken.

### 3. Bureauanalyse IPDAS criteria op KiesKompas

De bureauanalyse van VAAs bestaat uit de toepassing van de criteria die opgesteld zijn door de IPDAS voor Decision aids om te onderzoeken of een dergelijke lijst met criteria bruikbaar kan zijn voor VAAs. De onderzoeksvraag die bij de bureauanalyse gesteld wordt is:

“In hoeverre bieden kwaliteitscriteria ontwikkeld voor medische Decision aids een goed handvat voor de evaluatie van politieke stemhulpen?”

Deze vraag wordt in twee delen beantwoord. Ten eerste zal er een selectie van de criteria gemaakt moeten worden voor KiesKompas. Hierbij zal gekeken worden welke criteria totaal ongeschikt zijn voor stemhulpen, welke, met een kleine aanpassing, wel op stemhulpen toegepast zouden kunnen worden en of er criteria zijn die nog toegevoegd kunnen worden. Het doel van deze bureauanalyse is dat er ten eerste een lijst van criteria ontstaat die relevant is voor stemhulpen. Het tweede deel van het antwoord op deze vraag is de evaluatie van de geselecteerde criteria. Deze evaluatie zal gebeuren door de criteria toe te passen op KiesKompas.

De IPDAS criteria bestaan uit drie categorieën: inhoud, ontwikkeling en effectiviteit. Deze categorieën bevatten elk ook meerdere onderdelen, die tussen de drie en dertien criteria bevatten. De opbouw van de lijst is als volgt:

- |   |
|---|
| <ol style="list-style-type: none"><li>1. Inhoud<ul style="list-style-type: none"><li>- Geeft informatie in genoeg detail om een keuze te maken</li><li>- Laat op een duidelijke en begrijpelijke manier zien hoe groot de kans op een bepaalde uitkomst is</li><li>- Bevat methodes om gebruikers waarden toe te laten kennen aan opties</li><li>- Bevat gestructureerde hulp in de keuze en de communicatie van die keuze</li></ul></li><li>2. Ontwikkelingsproces<ul style="list-style-type: none"><li>- De stellingen worden gepresenteerd op een gebalanceerde manier</li><li>- De VAA heeft een systematisch ontwikkelingsproces</li><li>- Ontwikkeld door modern wetenschappelijk onderzoek</li><li>- Er zijn conflicterende belangen aanwezig</li><li>- De VAA gebruikt makkelijke taal</li><li>- Aanvullende criteria als het gaat om een online VAA</li></ul></li><li>3. Effectiviteit<ul style="list-style-type: none"><li>- het keuzeproces leidt tot een gebalanceerde keuze van voor- en nadelen</li></ul></li></ol> |
|---|

#### 3.1 Selectiecriteria

Als eerste zal er een selectie gemaakt worden van de IPDAS criteria waarbij onderzocht wordt welke criteria wel en welke niet relevant zijn voor stemhulpen. Dat niet alle criteria van toepassing zijn op VAAs lijkt logisch, de keuze over een medische behandeling is

namelijk anders dan de keuze voor een politieke partij. Een Decision aid wordt gebruikt bij een persoonlijke keuze die alleen een directe invloed heeft op de persoon zelf. Bij een VAA kan de stem die een gebruiker geeft, invloed hebben op de keuze welke partij het grootste is en dus welk beleid er gevoerd wordt. De grootste partij zal immers, waarschijnlijk door middel van een coalitie, de politieke macht in het hele land hebben. Bij Decision aids is het zekerder dat de keuzes die gemaakt worden ook uitgevoerd worden. Echter, bij een stem op een politieke partij is het nog helemaal niet zeker dat die partij in de coalitie komt. Er is dus ook geen zekerheid dat het beleid waarop de gebruiker heeft gestemd, wordt uitgevoerd in de praktijk. Dat is ook de reden dat er bij VAAs geen kansen op mogelijke uitkomsten gegeven kunnen worden. Je kunt wel stemmen op een partij die meer asfalt wilt leggen, maar je kan niet vooraf weten wat de kans is dat zij dit ook echt gaan en/of kunnen doen als zij in de regering zitten. Een groot verschil tussen de opbouw van beide typen keuzehulpen is dat bij Decision aids tijdens het proces duidelijk wordt welke behandeling welke gevolgen heeft. Bij VAAs wordt er pas na het invulproces gekeken hoe de keuzes van de gebruiker overeenkomen met de standpunten van de partijen. Van de, in totaal, 63 criteria van de IPDAS voor Decision aids blijken de onderstaande 20 criteria betrekking te kunnen hebben op VAAs. Deze zijn al geherformuleerd vanuit de IPDAS criteria zodat deze betrekking hebben op VAAs. De criteria die niet van toepassing zijn op VAAs zijn te vinden in bijlage 2.

- De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.
- De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.
- De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.
- De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.
- De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)
- De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.
- De VAA laat zien hoe de gebruiker aan anderen kan laten zien welke onderwerpen voor de gebruiker het belangrijkste zijn.
- De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.
- De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.
- De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.
- De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stembulp
- De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.
- De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.
- De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.
- Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.
- De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.
- De VAA laat zien welke keuzes er voor de gebruikers zijn en wat de redenen voor deze keuzes zijn.

- De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.
- De VAA helpt gebruikers om duidelijk te krijgen welke onderwerpen zij belangrijk vinden.
- De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

De 43 afgevalen criteria zijn niet geschikt voor de analyse van VAAs omdat ze of specifiek met medische stellingen komen of dat het criterium betrekking heeft op een element dat niet voorkomt bij VAAs. Een voorbeeld van een medische stelling met betrekking op een behandeling: is: "Does the patient decision aid include chances of true positive, true negative, false positive, false negative test results?" Dit is niet van toepassing op VAAs omdat er geen kansen op uitkomsten worden gegeven en dit ook niet nodig is voor de werking van een VAA. Een voorbeeld van een criterium dat niet voorkomt in een VAA is: "Does the patient decision aid report if there was a financial or other reason why patients decided to share their story?" Dit criterium is niet toe te passen op VAAs, omdat er bij VAAs geen gebruik wordt gemaakt van verhalen. Bij Decision aids gebeurt dit wel, vaak staan daar verhalen van patiënten over hun ervaring met een bepaalde behandeling. Het criterium "Does the patient decision aid describe possible next steps based on test result?" is ook niet relevant voor VAAs. Binnen de VAA is namelijk al de informatie aanwezig waarin de partijen aangeven wat hun meningen over de onderwerpen zijn. Deze informatie is voor het grootste deel uit de partijprogramma's van de partijen gehaald, dus is het niet noodzakelijk dat er hierna nog verdere stappen worden vermeld. Ook zijn er criteria die specifiek online functies bevragen die niet bij VAAs voor hoeven te komen. Een goed voorbeeld hiervan is het criterium "Does the patient decision aid allow patient to search for key words?"

Nu duidelijk is welke van de criteria geschikt zijn voor VAAs, zal door middel van een bureauanalyse gekeken worden of KiesKompas aan de geselecteerde criteria voldoet. Ook al is een deel van de criteria niet te gebruiken in combinatie met VAAs, er zijn ook onderdelen die wel gebruikt kunnen worden voor VAAs. Het is bijvoorbeeld belangrijk dat de taal- en woordkeuzes die gemaakt worden, aansluiten bij de kennis van het grootste deel van de gebruikers. Ook kan het belangrijk zijn om duidelijk te hebben dat de makers van het hulpmiddel niet op de een of andere manier baat hebben bij een bepaalde uitslag. Nog een voorbeeld is het feit dat het voor gebruikers duidelijk moet zijn dat de waarden die zij aan de onderwerpen toekennen, meetellen in het eindoordeel.

### **3.2 Evaluatie: toepassing criteria op KiesKompas**

Er is nu een lijst met criteria die geschikt zouden moeten zijn voor VAAs. Deze lijst zal nu geëvalueerd worden waarbij onderzocht wordt in hoeverre KiesKompas aan de criteria voldoet. De analyse wordt gedaan op het hele instrument, opgedeeld in onderdelen. De onderdelen die onderscheiden worden zijn: Beginscherm (het eerste scherm wat je ziet bij KiesKompas), Demografische gegevens (enkele vragen over leeftijd, opleiding, etc.), Politieke stellingen (hier zijn de stellingen te vinden waar de gebruiker antwoord op moet geven), Aanvullende vragen (dit zijn drie vragen die de gebruiker bevragen over hun oordeel over partijen en partijleiders) en de Uitslag (hier is te zien wat de positie is binnen het spectrum en geeft de mogelijkheid om dieper de antwoorden op de stellingen te vergelijken). Per onderdeel is gekeken welk doel dat onderdeel heeft en welke criteria er van toepassing zijn.

Niet alle criteria zijn op elk onderdeel van toepassing, daarom worden alleen de relevante criteria voor de onderdelen behandeld. Na de vijf onderdelen zal gekeken worden welke criteria helemaal niet aan bod zijn gekomen en of deze daarom uit de lijst voor criteria voor stemhulpen gehaald moeten worden of dat ze eventueel door hardopwerkonderzoek onderzocht kunnen worden.

### Beginscherm

Het beginscherm van KiesKompas heeft als doel om de gebruiker te laten zien waar het instrument dat hij in gaat vullen voor bedoeld is.

#### De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

Dit wordt duidelijk gemaakt op dit beginscherm, namelijk: "Ontdek uw positie in het politieke landschap voor de Tweede Kamerverkiezingen van 12 september 2012". Het wordt echter niet duidelijk op welke manier de uitslag gepresenteerd gaat worden. Dit zou duidelijker kunnen door op deze pagina al te laten zien hoe het uitslagscherm eruitziet, op die manier weet de gebruiker waar hij aan toe is.

#### De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

In het beginscherm wordt niet expliciet vermeld op welke partijen er gestemd kan worden. Wel zijn er kleine foto's van de partijleiders te zien, maar hier is geen uitleg over de personen en bij welke partij zij horen. Dit zou verbeterd kunnen worden door bij elke foto de naam van de persoon en de partij te plaatsen. Ook zou er een link geplaatst kunnen worden naar de websites van de partijen.

#### De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

De gebruiker kan het proces van de stemhulp beginnen door op 'Start' te drukken, hij gaat hier dan naar de pagina waar hij enkele demografische gegevens moet invullen.

### Demografische gegevens

Op deze pagina is het de bedoeling dat de gebruiker de volgende vier vragen beantwoordt: "Wat is uw geslacht?", "Wat is uw geboortjaar?", "Wat is uw hoogst genoten opleiding?" en "Hoe zeker weet u al op welke partij u gaat stemmen?"

#### De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

Het probleem voor de gebruikers op deze pagina zou kunnen liggen in de begrijpelijkheid van de vraag "Wat is uw hoogst genoten opleiding?" Uit eerdere onderzoeken blijkt namelijk dat er bij dit soort vragen de verwarring ontstaat of het hier de huidige opleiding betreft of dat de opleiding afgerond moet zijn. Dit kan duidelijker worden door een korte uitleg erbij te geven of een alternatieve vraagstelling te formuleren als: "Wat is uw hoogst afgeronde opleiding?"

#### De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

Bij het beginscherm waren nog foto's van de partijleiders te zien, terwijl het bij dit scherm nergens te vinden is op welke partijen er gestemd kan worden.



De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

Na het invullen van deze vier vragen moet de gebruiker op 'ga verder' klikken om bij de politieke stellingen aan te komen.

#### Politieke stellingen

De bedoeling bij deze stellingen is dat de gebruiker antwoord geeft op de gegeven politieke stelling. De antwoordmogelijkheden die hij heeft zijn Helemaal mee eens – Mee eens – Neutraal – Niet mee eens – Helemaal niet mee eens – Geen mening.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

Het verschil tussen 'Geen mening' en 'Neutraal' kan voor gebruikers moeilijk zijn. De verwachting is dat mensen die wel de kennis hebben, maar het niet eens of oneens met de gegeven stelling zijn, kiezen voor 'Neutraal'. Zij zullen daarnaast 'Geen mening' kiezen als zij geen kennis hebben van het onderwerp van de stelling. Dat het verschil tussen 'Neutraal' en 'Geen mening' onduidelijk is, kan ondervangen worden door een korte uitleg te geven over de antwoordmogelijkheden voordat de proefpersonen de stellingen moeten beantwoorden. Om ervoor te zorgen dat ze dit lezen, zal ingesteld moeten worden dat de uitleg weg geklikt moet worden om verder te gaan met de VAA. Dit zorgt er ook voor dat de proefpersonen weten wat de reden is dat de knop van 'Geen mening' witgekleurd is, terwijl de andere antwoordknoppen roodgekleurd zijn. Dit houdt namelijk in dat het niet een antwoord is dat op de schaal van eens – oneens ligt, maar dat het een alternatieve keuze is.

Enkele stellingen bevatten termen die mogelijk niet begrepen worden door gebruikers. Het gaat hier om de twee termen 'ontwikkelingssamenwerking' en 'hypotheekrenteaftrek'. Beide termen zijn vaak aanwezig in nieuwsberichten, maar het zou kunnen dat mensen niet precies en duidelijk uit kunnen leggen wat met deze termen bedoeld wordt. Om dit probleem op te lossen zal er voor gezorgd moeten worden dat de proefpersoon meer informatie over deze termen krijgt. Dit kan bijvoorbeeld door een 'informatie' knop te plaatsen bij de stelling.

Er is nog een punt waar gebruikers moeite mee kunnen hebben. Veel van de stellingen van KiesKompas zijn geformuleerd vanuit een situatie, terwijl het voor de gebruikers van KiesKompas niet altijd duidelijk is hoe deze situatie op dit moment is. Een voorbeeld hiervan is de stelling "In Nederland moet strenger worden gestraft dan nu, ook bij kleine vergrijpen". Hier kan de gebruiker moeite hebben om een antwoord te geven, omdat hij mogelijk niet weet hoe de huidige strafrechtelijke situatie in elkaar zit. Net als bij de moeilijke termen, is het hier voor de proefpersonen waarschijnlijk wenselijk dat er een manier wordt bedacht waardoor er desgewenst meer informatie beschikbaar is.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

De stellingen die gebruikt worden zijn op verschillende manieren geformuleerd. Zo gaat de stelling "Nederland moet in de euro blijven" uit van een continuering van de huidige situatie, terwijl de stelling "Patiënten moeten gaan betalen voor iedere dag dat zij in het ziekenhuis liggen" uitgaat van een verandering in de huidige situatie. Ook de toon van de stellingen verschilt. Er zijn gematigd geformuleerde stellingen zoals "Op ontwikkelingssamenwerking mag worden bezuinigd". Ook zijn er stellingen die geformuleerd zijn op een dwingende (gebruik van moeten in plaats van mogen) manier zoals "De overheid moet meer ingrijpen in

de economie". Er zijn zowel positief als negatief geframede stellingen. Bijvoorbeeld een stelling zoals "Turkije mag nooit lid worden van de Europese Unie". Het woord 'nooit' laat zien dat het hier om negatieve stelling gaat. Aan de andere kant zijn er stellingen als "Verdere Europese integratie is goed voor Nederland". Bij deze stelling zorgt het woord 'goed' voor een positieve formulering.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

Nadat de gebruiker antwoord heeft gegeven op alle 30 stellingen komt hij aan bij drie aanvullende vragen.

Aanvullende vragen

Er zijn drie aanvullende vragen bij KiesKompas. Bij elke vraag is te zien welke partijleiders of partijen er verkiesbaar zijn. Onderaan elke vraag staat de opmerking "Deze vragen hebben geen invloed op uw positie in het politieke spectrum". Om deze reden is het bij deze vragen, in tegenstelling tot bij de stellingen, wel mogelijk om de vragen over te slaan.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

De gebruiker moet antwoord geven op een 10-punts schaal van 0 (zeer ongeschikt) naar 10 (zeer geschikt). Ook heeft hij de optie om 'geen idee' of 'geen mening' te selecteren. Het verschil tussen deze twee opties wordt niet duidelijk. Het is nuttig om hier uitleg over te geven, omdat de proefpersonen anders niet weten wat ze met deze opties kunnen doen.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

Alle vragen zijn positief geformuleerd, er wordt namelijk gevraagd hoe 'geschikt' de partijleiders worden geacht en of ze de gebruiker zullen 'begrijpen', en niet hoe 'ongeschikt' ze worden geacht en of ze de gebruiker 'niet begrijpen'.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

Doordat pas onderaan de pagina, onder de laatste kandidaat, wordt aangegeven dat de antwoorden niet meetellen, is de kans groot dat gebruikers ervan uitgaan dat de antwoorden wel mee zullen tellen in de uitslag. Het zou voor de gebruiker beter zijn dat hij, voordat hij begint met het antwoord geven, al weet dat de vraag niet meetelt voor zijn positie. Hierdoor kan hij dan kiezen om de vragen te beantwoorden of over te slaan. Een reden om de vraag toch te beantwoorden zou kunnen zijn dat het voor de gebruiker zelf interessant is om te zien hoe hij over de partijen en partijleiders denkt, zodra hij deze op een schaal moet beoordelen. Nadat de gebruiker de drie vragen heeft beantwoord, of overgeslagen, komt hij aan bij het scherm met de uitslag.

Uitslag

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

Het eerste wat opvalt in dit scherm, is het politieke spectrum en de positie die de gebruiker daarbinnen inneemt. De manier waarop deze uitslag gepresenteerd wordt, zorgt ervoor dat de gebruiker zich een beeld kan vormen over het politieke landschap in het geheel, doordat hij kan zien welke partij welke positie binnen het spectrum inneemt. Ook bij de posities per stelling van de politieke partijen is er, naast tekst, de mogelijkheid om overzichtelijk te krijgen hoe de partijen over een bepaalde stelling denken. Hier wordt gebruik gemaakt van een schaal die bij sommige stellingen van 'progressief' (voortuitstrevend) naar 'conservatief'

(behoudend) gaat en bij andere stellingen van 'links' (meer verantwoordelijkheid voor de overheid) naar 'rechts' (minder verantwoordelijkheid voor de overheid)

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

Als de gebruiker op deze pagina komt, staat er naast het spectrum een uitleg de presentatie van de uitslag. "De rode cirkel geeft uw positie aan in het politieke landschap op basis van de 30 stellingen. Klik op een partij om uw antwoorden te vergelijken met hun standpunten. Op basis van deze standpunten zijn partijen ingedeeld van links naar rechts op een economische as en van progressief naar conservatief op een culturele as." Het probleem met deze uitleg is echter dat dit scherm na enkele seconden verdwijnt, waardoor gebruikers mogelijk niet de hele uitleg hebben kunnen lezen. Ook als ze de uitleg wel kunnen lezen, is het nog niet zeker of ze begrijpen hoe ze de uitslag moeten lezen en of ze weten welke mogelijkheden er verder zijn.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

Ook wordt hier niet uitgelegd wat de begrippen 'rechts', 'links', 'progressief' en 'conservatief' inhouden die in het spectrum staan. Dit is wel te vinden als de proefpersoon op een van deze termen klikt, maar het wordt niet duidelijk gemaakt dat er op deze termen geklikt kan worden. De uitslag zal moeten blijven staan en deze zal uitgebreid moeten zodat iedereen het scherm goed begrijpt en alle gewenste functies kan vinden en gebruiken.

De VAA be vraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

Op de plaats waar de uitleg net stond, komt in plaats daarvan een scherm met "politiek landschap", waar de gebruiker kan aangeven of hij een bepaald thema minder belangrijk vindt dan een ander thema. Standaard zijn alle onderwerpen als 'belangrijk' genoteerd, dus de gebruiker moet zelf moeite doen om aan te geven dat een onderwerp niet belangrijk is voor hem. Het wordt niet duidelijk welke stellingen bij welk onderwerp horen. KiesKompas zou dit duidelijker kunnen maken door zodra er een onderwerp wordt geselecteerd een klein overzicht te geven van welke stellingen hierbij horen.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

Op basis van deze veranderingen kan de positie in het politieke spectrum herberekend worden. Hierbij verschuift de positie van de gebruiker binnen het spectrum, omdat bepaalde onderwerpen minder belangrijk gevonden worden en dus minder meetellen. Het is bij KiesKompas echter niet duidelijk wat de gebruiker moet doen als hij een bepaalde stelling bij een onderwerp wel belangrijk vindt, maar een andere stelling bij hetzelfde onderwerp niet. Een oplossing hiervoor zou zijn om per stelling aan te geven of de gebruiker deze wel of niet belangrijk vindt in plaats van per onderwerp. Het kost de gebruiker iets meer tijd, maar het wordt wel duidelijker voor de gebruiker.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA laat zien welke keuzes er voor de gebruikers zijn en wat de redenen voor deze keuzes zijn.

De gebruiker heeft in het spectrum de mogelijkheid om op elke partij te klikken om naar de standpunten per stelling te kijken en deze te vergelijken met de eigen antwoorden. Op deze

manier kan de gebruiker zien welke antwoorden op de stellingen de partijen hebben gegeven. Er is nog een manier waarop de gebruiker zijn antwoorden met de standpunten van de partijen kan vergelijken. Het is namelijk ook mogelijk voor de gebruiker om op het balkje 'Positie per stelling' te klikken. Dan krijgt de gebruiker een scherm waar hij per onderwerp een stelling kan selecteren. Vervolgens ziet hij in beeld, op de plaats waar eerst het spectrum zichtbaar was, wat zijn eigen antwoord was op de stelling en welk antwoord elke partij op die stelling heeft gegeven. Doordat het scherm niet erg veranderd is, kan het zijn dat de proefpersoon niet merkt dat het spectrum uit het beeld is verdwenen. Het scherm van de posities per stelling is namelijk dezelfde kleur als het spectrum, waardoor het niet duidelijk anders is dan het spectrum.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

Het is bij KiesKompas niet mogelijk om de positie van de gebruiker binnen het politieke spectrum gelijk met anderen te delen. Er is op deze pagina wel een snelkoppeling waar de gebruiker de Facebook-pagina van Kieskompas.nl kan 'liken', en er is een snelkoppeling waarbij de gebruiker een tweet kan sturen met een link naar KiesKompas. Dit is ook mogelijk als de gebruiker bij het balkje 'overige functies' op 'Vertel een vriend' klikt. Daar kan hij dan de naam en e-mailadres van een vriend opgeven, waarna deze vriend net als bij een tweet een link krijgt naar KiesKompas. Deze links gaan echter niet naar de uitslag van de vriend, maar naar het instrument zelf.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De enige manier die KiesKompas biedt om de positie in het politieke spectrum te delen is door het overzicht van de plaats binnen het politieke spectrum uit te printen. Het probleem hierbij is dat dan alleen het politieke spectrum geprint wordt, en dat daarbij niet aangegeven wordt waarom de gebruiker op die positie is geplaatst.

Algemeen

Er zijn ook criteria voor de VAA die bij elk onderdeel in het proces aanwezig zijn.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar.

De VAA is door wetenschappelijk onderzoek ontwikkeld.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst van de test.

Deze kunnen wel gedeeltelijk beantwoord worden als er gekeken wordt naar de Frequently Asked Questions (FAQ) of naar het kopje 'Wie heeft het Kieskompas ontwikkeld?'

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

Tijdens het hele proces, van het beginscherm tot de uitslag, staan er onder het instrument enkele logo's die linken naar de betreffende websites. Het gaat hier om Trouw, de EO, HP/De Tijd, de Nederlandse Nieuwsmonitor, de VU en het IPSOS. Deze partijen steunen echter KiesKompas niet in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp. Deze partijen hebben een samenwerking met KiesKompas, om via de media meer bekendheid voor het instrument te creëren bij het publiek. Dit is belangrijk voor KiesKompas omdat op deze manier zij een ander publiek bereiken dan het publiek dat normaal gebruik maakt van KiesKompas. Het blijkt namelijk dat vooral rechts georiënteerde, hoog opgeleide personen tussen de 18 en de 25 jaar gebruik maken van KiesKompas. Via de mediapartners wordt

daarom geprobeerd om ook de andere groepen uit de samenleving te bereiken, omdat zij een breed publiek hebben.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

Op het moment dat er op een van de logo's wordt geklikt, opent deze website in een nieuw tabblad. Hierdoor kan de gebruiker moeiteloos terugkeren bij de VAA, aangezien deze in een ander tabblad openstaat.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

Een mogelijkheid die proefpersonen hebben om meer betrokken te raken is bijvoorbeeld via de sponsorlogo's onderin het beeld. Door te linken naar de nieuwswebsites van Trouw.nl en HP/De Tijd wordt de gebruiker uitgenodigd om informatie te zoeken op die sites. Bij de advertentie van Trouw staat zelfs "Wilt u op de hoogte blijven van de verkiezingen? Lees nu 2 maanden Trouw gratis!" Hiermee worden gebruikers verleid om een abonnement te nemen om meer informatie te krijgen. Ook kan er geklikt worden op een link naar de analyse van het regeerakkoord, maar deze link verwijst niet naar de goede pagina. Er wordt niet goed genoeg gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de gebruikers meer betrokken te krijgen. Er zullen manieren bedacht moeten worden om de gebruikers zo betrokken mogelijk te krijgen. Daarbij zou het een goede optie kunnen zijn om een link naar elke politieke partij te plaatsen, waar de proefpersoon dan op eigen gelegenheid alles kan bekijken en nalezen. Zoals al in de inleiding is genoemd, is het vergroten van de betrokkenheid van gebruikers een van de doelen van een VAA.

### Conclusie

Met de bureauanalyse is gekeken of de geselecteerde criteria toe te passen zijn op KiesKompas en of er nog criteria zijn die toegevoegd moeten worden. Uit de bureauanalyse blijkt dat de criteria gedeeltelijk goed toe te passen zijn op KiesKompas. Toch zijn er ook criteria die niet goed genoeg onderzocht konden worden in deze bureauanalyse. Het is belangrijk dat gekeken wordt of deze criteria uit de lijst met criteria voor stemhulpen verwijderd moeten worden of dat deze criteria mogelijk via empirisch gebruikersonderzoek nader onderzocht kunnen worden.

Uit de bureauanalyse is gebleken dat het criterium 'De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben' erg lijkt op het criterium 'De VAA laat zien welke keuzes er voor de gebruikers zijn en wat de redenen voor deze keuzes zijn.' Beide stellingen gaan erover wat de uitslag voor gevolgen heeft. De reden dat iemand voor een optie kiest, komt vaak doordat het gevolg voor de gebruiker gewenst is. Er is voor gekozen om het criterium 'De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen je keuze kan hebben' uit de lijst met criteria te schrappen. Het criterium 'De VAA laat zien welke keuzes er voor de gebruikers zijn en wat de redenen voor deze keuzes zijn' bevraagt namelijk dezelfde informatie, maar vraagt ook naar de redenen hiervoor.

Uit de bureauanalyse blijkt dat twee criteria bij deze analyse op geen enkel onderdeel van KiesKompas toegepast kunnen worden. Om te onderzoeken of deze criteria toch voor relevant zijn voor VAAs, zullen deze expliciet bevraagd worden in het interview met de proefpersoon na de hardopwerkmethode. Het kan namelijk zijn dat het voor gebruikers wel wenselijk is dat het criterium aanwezig is, zonder dat het uit de bureauanalyse is gekomen.

De VAA laat zien hoe de gebruiker aan anderen kan laten zien welke onderwerpen voor de gebruiker het belangrijkste zijn.  
De VAA helpt gebruikers om duidelijk te krijgen welke onderwerpen zij belangrijk vinden.

#### Van bureauanalyse naar hardopwerkonderzoek

Om een complete lijst met criteria vast te stellen voor een goede evaluatie, is het belangrijk dat bij alle criteria onderzocht wordt in hoeverre zij bij stemhulpen voorkomen. In de bureauanalyse is gekeken welke criteria relevant zijn voor VAAs en of de criteria geherformuleerd moeten worden om goed op VAAs toepasbaar te zijn. KiesKompas is gebruikt om te onderzoeken in hoeverre de criteria toepasbaar zijn op een VAA. Het blijkt dat er enkele criteria zijn die niet vanuit de bureauanalyse onderzocht konden worden, maar waarbij het nodig is om deze empirisch te onderzoeken. Deze criteria, gaan vooral over de begrijpelijkheid van het instrument en de mate waarin de gebruiker meer betrokken raakt bij de onderwerpen. Begrijpelijkheid laat zich beter onderzoeken bij echte gebruikers, doordat de inschatting van een enkele onderzoeker niet betrouwbaar genoeg is. Het kan namelijk zijn dat een andere onderzoeker aspecten van het instrument wel begrijpelijk vindt. Voor KiesKompas is de begrijpelijkheid erg belangrijk, omdat het instrument voor iedereen toegankelijk en begrijpelijk moet zijn om een zo groot mogelijk publiek te bereiken. Het blijkt dus dat zowel de begrijpelijkheid als de betrokkenheid niet volledig te onderzoeken is door middel van een bureauanalyse. Het is daarom nodig om door empirisch gebruikersonderzoek te onderzoeken of de criteria ook naar voren komen tijdens reëel gebruik van de stemhulp. Het soort empirisch onderzoek dat gebruikt wordt is het hardopwerkonderzoek. Hierbij moeten de proefpersonen alle handelingen die zij doen tijdens het gebruik van de VAA hardop zeggen. Hiermee wordt onderzocht of de relevante criteria ook daadwerkelijk genoemd wordt tijdens het gebruik van een VAA. Wat ze zeggen en doen wordt hierbij opgenomen, zodat na afloop de data geanalyseerd kunnen worden. De volgende criteria moeten empirisch verder onderzocht worden:

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt.

Deze problemen kunnen zijn dat gebruikers niet de kennis over een bepaald begrip hebben waardoor ze de stelling niet goed kunnen beantwoorden, of dat ze ervaren dat de uitleg te snel verdwijnt waardoor ze niet weten hoe ze de uitslag moeten interpreteren. Het is noodzakelijk om hier empirisch onderzoek naar te doen, omdat dat de enige manier is om erachter te komen of de gebruikers KiesKompas goed begrijpen of niet.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

Hetzelfde geldt voor de criteria over de logo's die zich onderin bevinden. In de bureauanalyse kwam naar voren dat deze eventueel tot meer betrokkenheid bij de gebruikers kunnen leiden door meer kennis te geven over politiek, maar om dit zeker te weten zal dit empirisch onderzocht moeten worden.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.  
Dit criterium is niet goed uit de stemhulp te halen. De reden dat personen, normaal gesproken, een stemhulp gebruiken is om te kijken wat voor hen de beste keus is voor een politieke partij. De gebruikers weten dus dat er een keuze gemaakt moet worden tussen de partijen. Doordat dit criterium niet vanuit de stemhulp duidelijk wordt, zal dit ook niet expliciet bevraagd worden bij de hardopwerkmethode.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.  
Uit een bureauanalyse is te halen op welke manier de stellingen geframed zijn. Dit zal minder voorkomen in een hardopwerkonderzoek, doordat de focus van de gebruiker niet ligt op de manier waarop de stelling geframed is maar op het beantwoorden van de stellingen. Omdat ze de stellingen wel moeten begrijpen, is dit criterium geherformuleerd naar: De VAA gebruikt duidelijk geformuleerde stellingen.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.  
Uit de bureauanalyse blijkt al dat het gemakkelijk is om terug te keren naar de VAA nadat je als gebruiker naar een andere pagina bent gelinkt. Om die reden is er geen verder onderzoek door middel van hardopwerken nodig.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.  
Dit criterium is ambigue geformuleerd. Het zou opgevat kunnen worden dat het er om gaat dat alle, volgens de gebruikers, relevante onderwerpen aan bod komen. Een andere optie is dat dit criteria betrekking heeft op de mate waarin de gebruikers aan kunnen geven bepaalde onderwerpen 'belangrijker' te vinden dan andere onderwerpen. Dit criteria is geherformuleerd naar: 'De VAA bevraagt welke onderwerpen volgens de gebruiker het belangrijkste zijn'. De andere optie is bevraagd in het interview achteraf bij de nieuwe hardopwerkonderzoeken om te kijken wat de gebruikers van de selectie van de onderwerpen vinden.

De VAA laat zien door wie zij gesteund worden in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.  
In de bureauanalyse werd al duidelijk dat de logo's die onderin beeld komen, niet van partijen zijn die KiesKompas steunen. Deze partijen zijn de mediapartners, waardoor het publiek bekendheid met het instrument moet krijgen. Dit criterium is daarom geherformuleerd tot: 'De VAA laat zien wie er een samenwerking hebben met de ontwikkelaar.'

Er is nu een overzicht van criteria die vanuit onderzoek naar Decision aids zijn gekomen en er is nu per criterium bekeken hoe deze bij de VAA toegepast kan worden. Hierbij is het nodig geweest om een gedeelte van de criteria te herformuleren om het criterium beter toepasbaar te laten zijn. Daardoor is er nu een lijst met criteria die relevant zijn voor stemhulpen. Toch zijn er een aantal criteria die met de bureauanalyse niet goed onderzocht konden worden, waardoor het nodig is om empirisch gebruikersonderzoek te doen. Hierbij wordt geëvalueerd hoe de criteria bij de uitingen van reële gebruikers kunnen worden geplaatst.

## 4. Empirisch gebruikersonderzoek: hardopwerkmethode

Er is voor gekozen om een hardopwerkonderzoek uit te voeren om verschillende dingen te onderzoeken: ten eerste wordt er gekeken naar het gedrag en de verbalisering van personen tijdens het gebruik van een VAA en hoe deze verbonden kunnen worden aan de IPDAS criteria. Aan de manier waarop een gebruiker reageert op een stelling, is namelijk al te zien of de persoon de stelling goed snapt of dat deze niet duidelijk genoeg is. Er wordt verwacht dat de uitingen van de proefpersonen niet allemaal bij precies dezelfde criteria kunnen worden gekoppeld. Om die reden wordt er na het doen van KiesKompas een interview afgenomen waarin een aantal van de criteria nog expliciet bevestigd zullen worden. Op deze manier worden de criteria ook bevestigd die niet uit de uitingen van de proefpersonen zelf gehaald kunnen worden. Verwacht wordt dat er door het expliciet bevestigen van criteria een completer beeld ontstaat over de ervaring van de gebruiker tijdens de doen van de stemhulp. De onderzoeksvraag bij het hardopwerkonderzoek die hieruit voortkomt is dan:

‘In hoeverre voldoet KiesKompas aan de criteria en hoe kan dit verbeterd worden?’

Deze onderzoeksvraag bestaat uit twee onderdelen. Er wordt zowel gekeken naar hoe de lijst met criteria verbeterd kan worden en hoe KiesKompas in het algemeen verbeterd kan worden.

De eerste opzet van het onderzoek was dat er tien proefpersonen gebruikt zouden worden. Op dit moment zijn er echter geen verkiezingen in Nederland, waardoor er geen ecologisch valide situatie is. Er is gekeken op welke manier dit het beste opgevangen kon worden, waarbij de meest ecologisch valide situatie zou zijn als de gebruikers KiesKompas zouden gebruiken in verkiezingstijd. Er is voor gekozen om in dit onderzoek gebruik te maken van 10 extra proefpersonen, die afkomstig zijn uit eerder onderzoek naar KiesKompas van Den Hertog (2012). Bij deze proefpersonen was wel een ecologisch valide situatie, omdat deze proefpersonen de stemhulp hebben gebruikt tijdens verkiezingstijd (september 2012). Omdat Den Hertog echter geen onderzoek heeft gedaan naar de IPDAS criteria, kan aan die ‘eigen’ tien personen een aangepaste vragenlijst worden voorgelegd om alle nodige informatie over de criteria te krijgen. De hardopwerkonderzoeken zijn opgenomen door middel van het opnameprogramma Morae. Met dit programma wordt tegelijkertijd het beeldscherm en de proefpersoon opgenomen, terwijl deze persoon de stemhulp doorloopt.

De vragenlijst bestaat, naast enkele vragen die overgenomen zijn van Den Hertog, ook uit vragen die expliciet betrekking hebben op de criteria. De vragen die van Den Hertog zijn overgenomen, zijn algemene vragen die over de waardering van het instrument gaan. Doordat deze niet alle criteria dekken, is ervoor gekozen om ook nog specifieke vragen te stellen met betrekking op de criteria. Door middel van deze vragen wordt gekeken of de gebruikers van mening zijn of de VAA aan de criteria voldoet. Het onderzoek van Den Hertog is een van de BA-eindwerkstukken waarin al meer hardopwerkonderzoek gedaan is naar stemhulpen, met name naar KiesKompas. Het was echter niet precies duidelijk hoe er naar deze processen gekeken moest worden. In aanvulling op de eerdere onderzoeken lijkt het nuttig om gericht te kijken wat een VAA, in het licht van een Decision aid, zou moeten kunnen/doen bij gebruikers en of dat ook bereikt wordt.



### Analyse eerder hardopwerkwerkdata

Eerst heeft er een analyse plaatsgevonden van de hardopwerkdata uit het eerdere onderzoek van Den Hertog. Den Hertog heeft in haar onderzoek 25 hardopwerkonderzoeken uitgevoerd. Uit deze 25 onderzoeken is een selectie van 10 onderzoeken gemaakt die gebruikt worden in dit onderzoek. Deze selectie is gemaakt door het gebruik van een online 'randomizer'<sup>2</sup>, waardoor er willekeurig 10 nummers van proefpersonen zijn uitgekomen. Van deze tien personen zijn de filmpjes geanalyseerd waarbij alle uitingen van de persoon apart zijn vastgesteld. Ook is er genoteerd wanneer een proefpersoon opvallend gedrag laat zien, denk hierbij bijvoorbeeld aan een diepe zucht of het schudden van zijn of haar hoofd.

Ppc nr eerder onderzoek	Pcp nr bij dit onderzoek	Geslacht	Leeftijd	Opleidings niveau	Partijvoorkeur
1	1	Man	21	WO	Rechts
3	2	Man	23	WO	Rechts
4	3	Vrouw	22	WO	Rechts
7	4	Man	23	WO	Rechts
9	5	Man	22	WO	Rechts
11	6	Man	19	WO	Rechts
12	7	Man	22	HBO	Rechts
13	8	Man	26	WO	Rechts
15	9	Vrouw	21	WO	Midden
20	10	Vrouw	30	WO	Rechts

De partijvoorkeur (rechts, links of midden), is bepaald door te kijken naar de waarschijnlijkheid dat de gebruikers aangegeven hebben op welke partijen zij ooit zullen stemmen. De participanten die een voorkeur aangaven voor D66 of VVD zijn als 'rechts' geclassificeerd. Participanten die CDA, GroenLinks of SP hadden, zijn als 'links' geclassificeerd. Voor de optie 'midden' is gekozen wanneer een participant zowel een rechtse als een linkse partij als hoogste ingevuld had. Bij deze onderzoeken is er gekeken naar zowel het gedrag als de verbalisaties van de gebruikers van de VAA. Uit de bureauanalyse bleek dat er een aantal momenten in het proces zijn waar de gebruiker moeite mee kan hebben. Om dit te onderzoeken, wordt er ook naar het gedrag gekeken wordt. Hierdoor zal het vooral duidelijk worden op welke momenten de gebruiker moeite heeft met het proces en/of de stellingen. Gedrag is interessant om naar te kijken, omdat het vaak onbewust gebeurt. Schellens & De Jong (2002) behandelen ook de hardopwerkmethode en zij laten zien dat deze methode geschikt is voor proefpersonen met een specifieke taak. Zo zullen er, als de gebruiker het moeilijk vindt, vaker stiltes optreden. Naast het gedrag, wordt er ook naar de verbalisaties van de proefpersoon gekeken. Er wordt namelijk verwacht dat de gebruikers het gelijk melden als zij in het proces iets tegenkomen waar zij een probleem mee of commentaar op hebben. Door deze informatie is bekend over voor welke criteria er niet veel informatie vanuit de verbaliseringen en gedrag komt en waar dus expliciete vragen over gesteld moeten worden.

Uit het hardopwerkonderzoek zijn veel verbaliseringen gekomen, elke persoon geeft namelijk aan wat hij of zij ergens van denkt. Deze verbaliseringen zijn gecategoriseerd bij de criteria waar deze op van toepassing zijn. In bijlage 3 is precies te lezen hoe, per persoon, de

<sup>2</sup> Randomizer: <http://annabet.com/en/tools/Randomizer/>

verbalisering bij de criteria zijn gecategoriseerd. Hierbij is per uiting die gedaan is door een proefpersoon, gekeken bij welk criterium deze uiting geplaatst kan worden. Ook zijn er enkele verbalisering die niet binnen de categorieën geplaatst kunnen worden. Die worden apart behandeld. Hieronder is te zien hoe deze criteria naar voren komen in de data van het hardopwerkonderzoek.

#### De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

Op welke partijen gestemd kan worden, wordt pas duidelijk zodra de proefpersonen na het invullen van de stellingen bij de aanvullende vragen aankomen. Hier moeten ze de partijleiders en de partijen beoordelen, waardoor ze tijdens het invullen van de antwoorden een overzicht krijgen op welke partijen er tijdens de verkiezingen gestemd kan worden. Het is duidelijk geworden dat niet alle participanten op de hoogte zijn van welke partijleiders er zijn. Participant 5 geeft bij het antwoorden op de vraag over de partijleiders aan: 'daar heb ik eigenlijk bij heel veel geen idee over.'

#### De VAA gebruikt duidelijk geformuleerde stellingen.

Niet alle stellingen zijn volgens de participanten even duidelijk geformuleerd zijn. Participant 3 vindt de stelling 'Nederland moet in de euro blijven' heel verwarrend. Ze zegt: 'Gaat het hier om de munteenheid of de Europese Unie? Het ziet eruit alsof het om de munteenheid gaat, maar ik ga ervan uit dat het om de EU gaat.' De stelling gaat om de munteenheid, dus de participant heeft een verkeerde interpretatie van de stelling. Bij de stelling 'De overheid moet meer ingrijpen in de economie' vraagt participant 4 zich af 'wat is 'meer ingrijpen' in de economie? Hoe bedoelen ze?' Ook participanten 1 en 9 geven aan dat zij deze stelling vaag vinden. Participant 9 zegt hierbij: 'Dat is ook weer zo'n enorm niet duidelijke vraag'. Ook de stelling over de hypotheekrenteaftrek is niet duidelijk genoeg, participant 6 vindt deze stelling te eenzijdig geformuleerd. Volgens de participant moet het namelijk niet afgeschaft worden, maar wel aangepast. Het blijkt dus dat de stellingen nog niet duidelijk genoeg geformuleerd zijn, er blijven mensen die of het totaal niet begrijpen of de formulering omslachtig vinden.

#### De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt.

De uitleg bij het scherm van de uitslag, verdwijnt na een enkel moment automatisch uit beeld. Dat de uitleg verdwijnt, wordt door de participanten niet positief ervaren. Alleen participant 6 geeft aan dat hij het de uitleg niet nodig had om de uitslag te snappen, al wordt er in het interview duidelijk dat hij niet door heeft gehad dat je de standpunten kan vergelijken. De participanten 1 en 4 gaven aan dat zij de uitleg zelfs helemaal niet hebben gezien, terwijl de overige participanten aangeven dat ze de uitleg niet helemaal konden aflezen doordat deze verdween. De uitleg verdween, waardoor bijna niemand doorhad dat je de standpunten kon vergelijken. Participant 1 gaf aan het wel gezien te hebben, maar niet gebruikt 'omdat ik het idee had dat als ik erop zou klikken, het te langdradig zou zijn. Ik hoef niet alles in detail te weten.' Onder andere participanten 9 en 10 gaven aan dat de uitleg in beeld zou moeten blijven staan, of in ieder geval terug te halen.

#### De VAA bevraagt welke onderwerpen volgens de gebruiker het belangrijkste zijn.

Van de 10 proefpersonen vonden vier het prettig dat aangegeven kan worden welke onderwerpen belangrijk zijn. De overige zes hebben er of geen uitspraken over gedaan, of ze vonden het niet nuttig. Zo vindt participant 4 het 'gek dat dat mijn stem beïnvloedt'.

Participant 1 vindt het wel prettig dat aangegeven kan worden welke onderwerpen belangrijk zijn, maar had dit liever anders gezien: 'Had wel graag gezien dat het aangegeven zou staan voordat ik mijn uitslag kan zien. Als ik nu iets aan zou klikken, dan kan ik ook meteen kijken of mijn favoriete partij dichterbij komt. Dan ga je vooral meer spelen met het antwoord op de stellingen.' Bij participant 2 ontstond er onduidelijkheid, de participant wist namelijk niet precies meer welke stellingen bij welke onderwerpen hoorden.

#### De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

Met dit criterium wordt bedoeld dat de gebruiker alle stappen doorloopt die nodig zijn om de keuze te kunnen maken. De mededeling dat de aanvullende vragen geen invloed hebben op de positie is niet door elke participant gelezen. Nadat participant 4 hierop gewezen is door de onderzoeker vraagt ze zich af: 'Waarom zitten ze er dan in godsnaam tussen?'. Toch heeft deze participant de vragen ingevuld, omdat ze ervan uitging dat er een reden is dat de vragen ertussen zitten. Participant 1 gaf aan dat ze de eerste vraag (Hoe geschikt vindt u onderstaande partijleiders als premier?) niet nuttig vond, maar de andere twee vragen wel. Zowel participant 8 als participant 2 gaven tijdens het beantwoorden van de vragen al aan dat zij hier niet geïnteresseerd in zijn, en dat ze daarom de vragen maar overslaan.

#### De VAA laat zien wie de partners zijn van de ontwikkelaar.

Over de logo's onderin wordt door drie participanten iets gezegd. Participant 1 ziet dat ze er staan, maar dat zij dit soort sponsors altijd overslaat als ze ernaar kijkt. Participant 4 geeft aan dat, als ze op het scherm naar beneden gaat, alleen maar reclame ziet. Participant 8 geeft aan dat hij de logo's storend vindt, want 'ze zijn de dezelfde grootte als de antwoordknoppen.'

#### De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

Dit criterium wordt voor het overzicht in twee delen gesplitst, namelijk de begrijpelijkheid van de stellingen en de begrijpelijkheid van de uitslag.

De stellingen worden over het algemeen goed begrepen door de participanten, een aantal opmerkingen over de formulering is al bij een eerder criterium besproken. Participant 1 gaf aan: 'Er waren een paar stellingen waar het makkelijk geweest zou zijn om op een knopje met 'meer informatie' te kunnen drukken. Bijvoorbeeld over de WW, ik weet niet hoe hoog dat is en hoe je ervoor in aanmerking komt. Dan had ik de vraag misschien wel beantwoord.' Ook participanten 3 en 5 hebben aangegeven een zelfde gebrek aan kennis te hebben. Zowel participanten 7, 9 als 10 gaven aan dan zij de knop 'geen mening' niet gezien hebben, doordat deze niet opvalt. Zo gaf participant 7 aan: 'Hij was een andere kleur dan de rest, dus ik dacht eerst dat hij het niet zou doen'. Participant 9 vindt het ook vreemd dat deze knop er is, want 'je hebt toch altijd een mening?'

Bij het scherm van de uitslag zijn alleen participanten 3 en 10 niet bekend met de termen die gebruikt worden in het spectrum. De overige participanten kunnen wel duidelijk uitleggen wat deze termen inhouden. Participant 1 heeft aangegeven dat het beter zou zijn om eerste aan te geven welke thema's belangrijk zijn, en daarna pas de uitslag te laten zien. Ook is het niet duidelijk genoeg dat je op de verschillende opties kan klikken. Dat laat participant 3 merken doordat zij zich hardop afvroeg: 'Kan ik hier op drukken?' terwijl ze naar de kopjes 'positie per stelling' en 'overige functies' ging. Ook doordat de uitslag snel verdwijnt, is het voor zes van de tien participanten niet duidelijk geworden dat de

standpunten vergeleken konden worden. Participant 10 gaf aan dit wel gezien te hebben, maar dat hij hier geen interesse in heeft omdat hij toch al weet wat het standpunt van de VVD bij de stellingen is.

De VAA bevat, naast tekst, meer manieren om de informatie te begrijpen.

Van de tien proefpersonen geven er 7 aan dat ze de manier waarop de uitslag er staat een leuke en duidelijke manier vinden. Participant 2 geeft aan dat dit niet is wat hij verwacht had, omdat hij meer had verwacht dat duidelijk zou worden dat 'dit de partij is waar je eigenlijk op zou moeten stemmen'. Participant 3 gaf aan dat het een leuke manier is, maar dat het ook verwarrend kan zijn. Ze geeft aan dat bij haar zowel CDA als de PVDA binnen de cirkel valt, terwijl ze in het spectrum ver uit elkaar staan. Ook participant vindt het handig, maar heeft zijn vraagtekens bij de manier waarop de uitslag er staat. Hij zegt: 'Ik word hier niet heel veel wijzer van, als ik niet gewoon een overzicht krijg van wat mijn eerste keuze zou zijn volgens de vraag. Dus ik heb geen idee wat ze mij nou aanraden'.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

Van de 10 participanten, hebben er 4 maar iets te zeggen over deze functies. Participanten 4, 5 en 6 zien wel dat deze functies er zijn, maar zeggen er verder niks over. Participant 1 geeft, terwijl hij de functies bekijkt, aan dat hij niet de behoefte heeft om het te printen of te bewaren.

De VAA laat zien welke keuzes er voor de gebruikers zijn en wat de redenen voor deze keuzes zijn.

Het werd participant 1 niet gelijk duidelijk hoe het systeem onder 'positie per stelling' werkte. De participant 'had eerst het idee dat je positie per onderwerp stond'. Participanten 2 en 9 hadden niet door dat je op de knop 'positie per stelling' kon klikken, terwijl participant 7 het wel heeft gezien maar aangaf dat het niet 'uitnodigt' om er te kijken. Voor 6 van de participanten werd niet duidelijk dat ze de standpunten konden vergelijken. Als ze kijken naar de pagina waar de standpunten vergeleken kunnen worden, hebben participanten 2 en 8 aangegeven dat ze de pagina niet overzichtelijk vinden. Dit komt doordat er teveel kleuren zijn en het allemaal te groot is. Ook gaven ze beiden aan dat het jammer is dat er maar twee vragen tegelijk te zien zijn. Vier participanten gaven aan dat zij meer informatie zouden willen over de onderwerpen, hiervan kon geen enkele participant zelfstandig de informatie vinden. Zodra ze erop gewezen waren, zeiden vijf participanten dat het een goede functie is. Participant 5 gaf aan dat hij geen behoefte had voor meer informatie achter de antwoorden, omdat hij van mening is dat er dan teveel informatie zou zijn.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

Zeven van de participanten hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid om aan te geven welke thema's belangrijk zijn. Niet bij elke participant verandert er veel hierdoor. Participant 2 geeft aan dat er bij de positie niet veel veranderd is, terwijl er bij participant 6 wel iets verandert: 'Als ik de belangrijke thema's aanvink, komt het wel overeen met wat ik hiervoor dacht. Daarvoor zaten de linkse partijen ook bijna in mijn voorkeursrondje. Nu zitten ze wat verder weg'.

### De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

Alleen participant 9 geeft aan dat door het doen van KiesKompas zijn inzicht in de standpunten vergroot is. Veel van de participanten geven aan dat KiesKompas hier niks aan veranderd heeft, terwijl participanten 7 en 8 aangeven dat hun inzicht wel vergroot wordt als ze meer naar de achtergrondinformatie van de antwoorden kijken. Ook vinden niet veel participanten dat ze nu meer motivatie hebben om zich verder te verdiepen in de politiek. Participant 9 geeft aan dat hij meer motivatie heeft, en participant 1 gaf aan dat er 'een beetje' meer motivatie is. Participant 3 geeft aan dat er na het doen van KiesKompas minder motivatie is om zich meer te verdiepen, doordat het een bevestiging was op welke partij de persoon zou moeten stemmen.

### Overige verbalisaties.

Er zijn ook dingen die wel door de participanten zijn gezegd, maar die niet aan een van de criteria gekoppeld konden worden. Er wordt geprobeerd om uit deze uitingen nieuwe criteria te ontwikkelen om de lijst aan te vullen.

### Antwoordopties

Participant 1 gaf aan dat de antwoordopties zoals die er nu staan, goed zijn. Als er minder antwoordopties zouden staan, zou het wel makkelijker zijn. Toch is het antwoord dan minder accuraat. Dan kan er namelijk minder precies een nuance aangebracht worden. Participant 3 vond juist dat het aanbrengen van deze nuance niet vaak voorkomt. Ze geeft aan dat er alleen voor de optie 'helemaal' gekozen wordt wanneer de persoon zeker wist dat hij of zij het er helemaal mee eens was.

Uit de uitingen over de antwoordopties kunnen er twee criteria ontwikkeld worden. Het eerste criterium gaat over de daadwerkelijke antwoorden die gegeven kunnen worden: 'De VAA geeft de mogelijkheid om nuance aan te brengen in het antwoord'. Het tweede criterium gaat over de zichtbaarheid van de antwoordopties: 'De VAA zorgt ervoor dat alle antwoordopties duidelijk zichtbaar zijn'.

### Reden voor stemhulp

Participant 3 gaf aan dat de reden voor gebruik van een stemhulp is dat je uit wilt zoeken waar je op wilt gaan stemmen. Handig dat je je niet hoeft in te lezen in programma's, maar dat je gewoon deze stemhulp kan gebruiken. Participant 9 geeft hierbij aan dat het een leuke en hele makkelijke manier is, maar dat deze niet zo heel betrouwbaar is. De participant geeft aan: 'ik doe elke keer een paar verschillende stemwijzers en daar komen de raarste dingen uit'. Ook participant 4 vond de uitkomst onverwacht: 'Ik had verwacht dat ik veel rechtser zou zitten, ik heb bij een aantal stellingen echt heel rechts geantwoord'. Dit terwijl participant 5 juist dichtbij de partij stond welke hij ook verwachtte: 'dichtste bij D66, had ik ook wel verwacht, vooral nu ik student ben'. Hieruit kan het volgende criterium ontwikkeld worden: 'Het stemadvies voldoet aan de verwachtingen van de gebruiker'. Hierbij is het belangrijk dat het bij de VAA in het begin duidelijk gemaakt wordt wat de gebruiker kan verwachten bij het advies. Op dit moment wordt hier namelijk nog helemaal geen duidelijkheid over gegeven.

### Conclusie eerder onderzoek

Een aantal punten is naar voren gekomen uit de hardopwerkdata van Den Hertog. Het grootste punt waar de proefpersonen opmerkingen over hadden, is de begrijpelijkheid van

het instrument. Dit wordt door de proefpersonen op meerdere manieren geuit. Sommige personen kenden niet alle begrippen, zoals vooral blijkt uit de stelling over de hypotheekrenteaftrek: "Kijk, ik doe wel economie, maar ik heb totaal geen idee wat dat inhoudt." Hierbij wordt veel gezegd dat het wenselijk zou zijn als er een knop zou zijn waar meer informatie over een onderwerp te vinden zou zijn. Ook hebben de proefpersonen veel opmerkingen over de formuleringen van de stellingen. Bij de stelling of de overheid in moet grijpen in de economie zegt een van de proefpersonen: "Dat is ook weer zo'n enorm niet duidelijke vraag. Ik zet hem even neutraal, ze moeten wel ingrijpen maar niet teveel." Het blijkt dus dat er op meerdere gebieden onduidelijkheden bestaan bij KiesKompas, zowel bij de formulering van de stellingen, de gegeven antwoordopties en het gebruik van moeilijke begrippen.

Hiernaast was een punt waar bijna elke proefpersoon moeite mee had dat de uitleg die gegeven werd bij het resultatenscherf vanzelf uit beeld verdween. Een van de proefpersonen zegt hierbij: "Ik had meteen door dat ik op de partijen kon klikken, omdat het in de uitleg stond. Het werd heel snel uitgelegd en voordat ik het helemaal had gelezen was het al weg. Toen kwam er opeens een nieuw schermje. Dat was wel jammer." Als punt van verbetering gaven sommige personen aan dat het mogelijk moet zijn om dit venster terug te halen. Doordat de uitslag automatisch verdween, had een deel van de proefpersonen veel moeite om te begrijpen hoe ze het resultatenscherf moesten lezen. Toch kwamen de proefpersonen er na verloop van tijd zelfstandig achter hoe het scherm gelezen moest worden. Ook al werd het scherm niet altijd in eerste instantie begrepen, toch reageren alle proefpersonen positief op de manier waarop de uitslag is gepresenteerd. Er staat in plaats van alleen tekst, een positie in het spectrum waar te zien is welke partijen zich waar bevinden.

#### Het tweede hardopwerkonderzoek

De data uit het hardopwerkonderzoek van den Hertog zijn afkomstig uit verkiezingstijd, waardoor de proefpersonen in die tijd veel van de onderwerpen van KiesKompas in het nieuws hebben kunnen zien. Interessant is om te onderzoeken of en welke verschillen er uit de twee onderzoeken komen. Bij het tweede hardopwerkonderzoek zijn proefpersonen gebruikt die variëren in leeftijd, geslacht, opleiding en politieke kennis. Er is gestreefd om een grote variatie in de proefpersonen te krijgen op geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en partijvoorkeur.

Pcp	Geslacht	Leeftijd	Opleidings niveau	Partijvoorkeur
11	Man	24	HBO	Rechts
12	Man	21	VWO	Rechts
13	Vrouw	53	MBO	Links
14	Man	58	HBO	Rechts
15	Vrouw	48	MAVO	Rechts
16	Vrouw	20	VWO	Links
17	Man	21	HBO	Links
18	Man	24	MBO	Rechts
19	Man	23	HBO	Links
20	Vrouw	43	HBO	Midden

De proefpersonen komen uit de persoonlijke vrienden- en kennissenkring en zijn benaderd met de vraag of zij mee wilden helpen met een onderzoek naar een stemhulp. Voor de spreiding binnen de proefpersonen is gekozen, omdat een van de criteria stelt dat het instrument begrijpelijk moet zijn voor het grootste deel van de gebruikers. Het kan namelijk zijn dat bijvoorbeeld studenten bepaalde aspecten van KiesKompas niet moeilijk vinden, terwijl een iets ouder persoon hier wel veel moeite mee heeft, of andersom. Alle personen krijgen de taak om KiesKompas te gebruiken zoals ze dat normaal, als ze niet aan een onderzoek meededen, ook zouden doen. Een groot deel van de gebruikers zal al vaker een stemhulp hebben ingevuld. Om te analyseren of dit ook bij de gebruikte proefpersonen zo is, wordt er aan de nieuwe proefpersonen gevraagd of zij bij de laatste verkiezingen (Tweede Kamerverkiezingen 2012) gebruik gemaakt hebben van KiesKompas en wat daar de reden van was.

De analyse van de onderzoeken is op een zelfde manier gebeurd als de analyse van de eerdere hardopwerkdata. Ook hier zijn de proefpersonen namelijk opgenomen via Morae. Er is gekeken welke verbalisering en/of elementen van gedrag er aan welke criteria gekoppeld kunnen worden.

#### Vragenlijst achteraf

Er zijn nu 10 protocollen geanalyseerd. Met deze informatie kan gekeken worden welke criteria niet vaak te koppelen zijn aan de uitingen van de proefpersonen tijdens het hardopwerken. Door deze in een het interview achteraf te bevragen, wordt er getracht om te onderzoeken in hoeverre deze criteria nodig zijn voor de evaluatie van stemhulpen. Samen met de criteria die niet bij de bureauanalyse zichtbaar waren, maar wel relevant kunnen zijn, is het nodig om over de volgende zeven criteria meer duidelijk te krijgen door middel van het interview:

De VAA geeft de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA laat zien hoe de gebruiker aan anderen kan laten zien welke onderwerpen voor de gebruiker het belangrijkste zijn.

De VAA helpt gebruikers om duidelijk te krijgen welke onderwerpen zij belangrijk vinden.

Met het interview achteraf wordt geprobeerd om het beeld van de proefpersoon over de VAA compleet te krijgen. De vragen die hierbij gesteld worden, hebben betrekking op de criteria en de attitude, kennis en subjectieve norm. In bijlage 5 is een overzicht te vinden van de interviewvragen die gebruikt worden.

#### Procedure hardopwerkonderzoek

De helft van de proefpersonen (13, 14, 17, 18 en 20) heeft het onderzoek uitgevoerd in het huis van de onderzoeker, terwijl de andere helft van de proefpersonen het onderzoek in hun eigen huis hebben uitgevoerd. De plek die de onderzoeker heeft genomen terwijl de proefpersoon het instrument doorliep, was schuin voor de proefpersoon. Op deze manier heeft de proefpersoon niet het idee dat de onderzoeker over zijn schouder mee kijkt, maar kan de onderzoeker zowel het scherm als de participant in de gaten houden. Tijdens het

doen van het onderzoek zijn er notities gemaakt van opvallende gebeurtenissen. Dit zijn bijvoorbeeld uitspraken over stellingen, diepe zuchten en problemen die zich voordeden. Deze notities zijn in het interview gebruikt om de proefpersoon hier nader te over ondervragen.

Op het moment dat de proefpersoon zich niet hield aan de hardopwerkmethode, en dus stilviel in zijn verbalisering, kwam de onderzoeker met de opmerking: 'Probeer alles wat je denkt, ziet of doet hardop te zeggen'. Dit hielp de proefpersoon om zich weer te focussen op het hardopwerken.

#### Resultaten hardopwerkonderzoek

Uit het interview achteraf zijn een paar algemene dingen naar voren gekomen. Van de 10 proefpersonen is er maar een persoon die geen ervaring heeft met stemhulpen. Van de overige negen heeft een persoon al wel eerder KiesKompas gebruikt en de rest heeft een andere stemhulp gebruikt waarbij ze de naam niet zeker wisten. Wanneer er naar gevraagd werd, gaven alle personen aan dat het een handig middel was. Twee proefpersonen merkten op dat KiesKompas een uitgebreidere stemhulp is dan de stemhulp die ze eerder gebruikt hebben. Zij gaven aan dat dit vooral ging om de stellingen. Tijdens de afname van de onderzoeken bleek dat sommige proefpersonen meer aangezet moesten worden om hardop te werken dan anderen. Deze personen is gevraagd, zodra ze stilvielen, om hardop te blijven zeggen wat ze denken. Hierdoor kregen deze personen weer de stimulans om door te gaan met het hardopwerken.

Bij de analyse van de hardopwerkdata van de nieuwe onderzoeken is dezelfde methode gebruikt als bij de analyse van de eerdere data. In bijlage 4 is ook van de nieuwe onderzoeken te zien hoe, per persoon, de verbalisering bij de criteria zijn gecategoriseerd. Hieronder is te zien hoe deze criteria naar voren komen in de data van het hardopwerkonderzoek.

#### De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

Dit wordt voor de gebruikers pas echt duidelijk als ze, na het invullen van de stellingen, bij de aanvullende vragen aankomen waar ze bij de eerste twee vragen de partijleiders zien en bij de laatste vraag de partijen die verkiesbaar zijn. De meeste personen hebben vooraf wel een idee welke partijen er tijdens de verkiezingen meedoen, maar zodra de proefpersonen aankomen bij de aanvullende vragen blijken sommige mensen niet alle partijen en hun partijleiders te kennen. Participanten 11 en 16 geven al gelijk aan dat zij niet veel kennis van de partijleiders hebben, waardoor ze bij veel van de personen 'geen idee' invullen omdat ze deze persoon niet kennen. De politieke partijen zijn meer bekend bij de proefpersonen, alleen participant 16 gaf aan niet te weten waar de verschillende partijen voor stonden.

#### De VAA gebruikt duidelijk geformuleerde stellingen.

Over het positief danwel negatief framen van de stellingen is niks door de personen opgemerkt. Als gevraagd werd wat ze van de formulering van de stellingen vonden, zei bijna iedereen dat dit goed was. Er zijn een aantal stellingen waar personen hun vraagtekens bij stelden. Bij de stelling 'Jonge asielzoekers die al lang in Nederland zijn, moeten een permanente verblijfsvergunning krijgen' vroeg participant 14 zich af: 'wat is lang?' Ook vroeg participant 14 zich bij de stelling 'Ouderen die vinden dat hun leven voltooid is, mogen met professionele hulp een einde hun leven maken' af: 'Wie bepaalt dat hun leven voltooid is?'



Bij de stelling 'De overheid moet meer ingrijpen in de economie' vroeg participant 20 zich af: 'Ja, hoe dan?' Een nuancering van deze stellingen zouden zij gewenst vinden.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt.

De uitleg die bij de uitslag verschijnt verdwijnt automatisch. Alle personen hebben aangegeven dit zeer storend te vinden, aangezien geen van allen de uitleg in zijn geheel heeft kunnen lezen. Van de 10 personen heeft de helft van de proefpersonen de uitleg in zijn geheel niet gezien, het gaat om de participanten 11, 16, 17, 19 en 20. De reden dat ze de uitleg niet gezien hebben, is doordat hun aandacht meteen getrokken werd door het politieke spectrum. Doordat de uitleg snel weggaat, wordt bij de meeste personen ook niet duidelijk dat er op een partij geklikt kan worden waarna de standpunten van de partijen vergeleken konden met de antwoorden van de proefpersoon. Zeven van de negen personen die niet zelf op de pagina kon komen waar de antwoorden vergeleken konden worden, heeft achteraf aangegeven dat jammer te vinden. Twee participanten (14 en 19) geven aan dat ze het niet jammer vonden, omdat zij er gewoon geen interesse in hadden.

De VAA bevroegt welke onderwerpen volgens de gebruiker het belangrijkste zijn.

Drie van de 10 personen snapt niet gelijk hoe ze aan konden aangeven welke onderwerpen zij belangrijk vonden. Doordat deze automatisch al op 'Ja' staan, verandert er niks in beeld op het moment dat ze hier op drukken. Participanten 13 en 20 gaven aan dat de functie niet werkte, doordat de knop niet verkleurde. Participant 15 begreep eerst niet hoe je aan kon geven welke onderwerpen er belangrijk waren, maar kwam er al snel achter dat er aangegeven moest worden wat er minder belangrijk was. Het grootste deel van de personen geeft aan dat het een goede functie is, al geven sommige aan dat ze eigenlijk alles even belangrijk vinden. Participanten 13 en 15 hadden onterecht de indruk gekregen dat ze bij het kopje 'positie per stelling' konden aangeven wat zij belangrijke stellingen vonden. Dit komt waarschijnlijk doordat het kopje 'positie per stelling' onder 'selecteer belangrijke thema's' staat, waardoor er bij de proefpersonen verwarring ontstond.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

Zes van de tien personen hadden niet gelezen dat de aanvullende vragen geen invloed hadden op de positie in het spectrum. De personen die aangaven het wel gelezen te hebben, hebben toch de vragen ingevuld. Participant 14 zei hierover: 'Ook al hebben ze geen invloed, ik vind het prettig om het duidelijk te krijgen. Het is meer voor mezelf.' Deze vragen zorgden ervoor dat de proefpersonen bij zichzelf gingen nadenken wat hun mening was over de partijen en hun leiders. Alleen participant 11 heeft een van de vragen overgeslagen, omdat hij volgens zichzelf niet genoeg kennis had om de hele vraag goed te kunnen beantwoorden.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

Dit criterium is niet naar voren gekomen uit de verbalisaties, noch bij de eerdere onderzoeken noch bij de nieuwe onderzoeken. Deze informatie is wel uit de interviews achteraf gekomen. De optie 'vertel een vriend' is aanwezig, maar bij de personen die de onderzoek op dit moment gedaan hebben blijkt er geen behoefte te zijn om de keuze met anderen te bespreken. De meeste proefpersonen gaven aan dat zij deze behoefte wel zouden hebben zodra ze in verkiezingstijd zitten. Daarbij zal het bespreken van de keuze vooral gaan via persoonlijke gesprekken met vrienden en kennissen, maar toch geeft

participant 20 aan dat hij of zij de keuze voor een politieke partij ook wel via de sociale media zou willen delen.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

Dit criterium is niet naar voren gekomen uit de verbalisaties bij de onderzoeken. Deze informatie is wel uit de interviews achteraf gekomen. Bij de vragen achteraf werd gevraagd of de personen duidelijk is geworden wie de ontwikkelaar van het instrument is. Op dat moment wist niemand dat goed te zeggen. Alleen participant 17 ging naar het kopje 'wie heeft het Kieskompas ontwikkeld', maar werd daar niet veel wijzer van doordat er een hele lijst met namen stond en welke functie zij hebben binnen de ontwikkeling van KiesKompas. De meeste mensen keken na het stellen van de vraag echter gelijk naar de logo's die onder het instrument stonden, waarna ze aangaven dat ze vermoedden dat die 'wel iets met de ontwikkeling te maken hebben'. Dit klopt niet, aangezien dit alleen de mediapartners zijn waardoor KiesKompas meer bekendheid probeert te creëren bij groepen die zij normaal niet goed bereiken.

De VAA laat zien wie de partners zijn van de ontwikkelaar.

Het grootste deel van de personen was het niet opgevallen dat de logo's tijdens het invullen van de stellingen in beeld stonden, enkele personen hadden het wel al vanaf het begin gezien. De personen die ze pas later hebben gezien, gaven aan dat ze te druk bezig waren met het beantwoorden van de vragen om aandacht te hebben voor deze logo's.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

Dit criterium is niet naar voren gekomen uit de verbalisaties bij zowel de eerdere onderzoeken als de nieuwe onderzoeken. Deze informatie is wel uit de interviews achteraf gekomen. Op de vraag of de proefpersonen dachten dat de makers baat hebben bij een bepaalde uitkomst is door de personen verschillend gereageerd. Drie van de tien personen gaf aan dat zij ervan uitgingen dat KiesKompas helemaal neutraal gemaakt is, zoals participant 20 zei: "Ik mag hopen dat ze geen baat hebben bij een uitkomst. Zou ik niet best vinden." De andere vier personen hebben aangegeven dat zij wel denken dat de makers er baat bij hebben, vooral dat de stemhulp geldt als een indicator voor het stemgedrag. Dit zou dan interessant kunnen zijn voor kranten en tijdschriften. Hierbij gaf participant 19 aan: 'Je kunt er wel een heel onderzoek achter zetten, dat is heel leuk voor een universiteit en een student.'

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

Voor het gemak is dit criterium in twee delen gesplitst, namelijk de begrijpelijkheid van de stellingen en de begrijpelijkheid van de uitslag.

Eerder is al behandeld dat de formulering van de stellingen in het algemeen door de proefpersonen als 'goed' wordt ervaren. Het feit dat zij op stellingen bijvoorbeeld neutraal hebben geantwoord, komt niet door de formulering maar door het gebrek aan kennis dat zij hebben. Het blijkt dat een deel van de personen, vooral jongeren, niet de nodige kennis hebben over een begrip zoals 'hypotheekrenteaftrek'. Dit was het geval bij vier jongere proefpersonen (participanten 16, 17, 18 en 19) en een oudere proefpersoon (participant 15).

Voor het geval dat de gebruikers geen kennis hebben over een onderwerp, is de antwoordoptie 'geen mening' aanwezig, hier zouden de personen voor moeten kiezen als zij niet genoeg kennis hebben over het onderwerp. Toch blijkt, dat van de vijf participanten die

niet wisten wat de 'hypotheekrenteaf trek inhield', alleen participant 18 de stelling met 'geen mening' heeft beantwoord. De andere vier personen hebben bij dit soort vragen 'neutraal' geantwoord. Als hiernaar gevraagd werd, gaven deze personen aan dat zij de antwoordoptie 'geen mening' niet gezien hebben, doordat deze anders gekleurd was.

Bij drie van de proefpersonen werd tijdens het beantwoorden van de stellingen duidelijk dat soms niet bekend was hoe de situatie op dit moment was, dit was bijvoorbeeld bij participant 12 het geval bij de stelling 'In Nederland moet strenger worden gestraft worden dan nu, ook bij kleine vergrijpen'. Als oplossing van dit gebrek aan kennis werd aangegeven dat er een knop zou moeten zijn waar een korte uitleg van het begrip en de huidige situatie te vinden is. Dan zouden de stellingen beter beantwoord kunnen worden, waardoor de positie in het spectrum beter op de persoon zelf is afgestemd. De antwoordmogelijkheden worden in het algemeen positief beoordeeld, doordat er een nuance aangebracht kan worden door aan te geven dat je er 'helemaal mee eens' of 'mee eens' mee bent.

Uit het interview bleek dat acht van de tien personen aan hebben gegeven dat zij de manier waarop de uitslag is gepresenteerd, leuk en duidelijk vinden. Van deze acht personen zijn er toch drie participanten (12, 13 en 16) die aangaven dat er een verbetering mogelijk was. Sommige personen gaven aan dat ze niet meteen snapt wat de bedoeling is van het spectrum, omdat de uitleg hiervan snel weg is gegaan. Vijf participanten gaven aan dat zij denken dat de uitslag duidelijker weergegeven kon worden. Participant 13 gaf aan dat het duidelijker zou zijn als er 'op het eind het hele laatste lijstje met 1, 2, 3, etc.' zou staan. Het kan soms namelijk zijn dat er meerdere partijen op ongeveer dezelfde afstand van de positie van de gebruiker staan. De termen die in het spectrum staan, links – rechts en conservatief – progressief, zijn bij iedereen redelijk bekend.

Eerder is ook al aangegeven dat het doel van de selectie van belangrijke thema's en de posities per stelling niet altijd duidelijk begrepen werden. Doordat de uitleg van de uitslag snel weggaat, is alleen participant 16 er zelf achter gekomen dat je op een partij kon klikken om de standpunten te vergelijken. Toen deze personen gewezen waren op het scherm waar ze de antwoorden konden vergelijken is alleen participant 17 in staat geweest om zelfstandig de achtergrondinformatie van de partijen over de stellingen te vinden.

De VAA bevat, naast tekst, meer manieren om de informatie te begrijpen.

De manier waarop de uitslag is gepresenteerd, vinden acht van de proefpersonen leuk en duidelijk. Ze geven hier verschillende redenen voor, zo geeft participant 15 aan dat 'in een oogopslag duidelijk wordt waar ik zit' en participant 20 geeft aan dat ze het 'even lekker, even anders' vindt.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

Bij de personen die op dit moment KiesKompas gedaan hebben, heeft niemand echt de behoefte om de uitslag te printen of te bewaren. Participant 16 gaf aan: 'Als je het later wilt zien, kan je het opslaan. Als je alleen de uitslag wilt weten, is het niet nodig'.

### De VAA laat zien welke keuzes er voor de gebruikers zijn en wat de redenen voor deze keuzes zijn.

Het grootste deel van de personen vindt dat niet duidelijk genoeg wordt waarom zij op die plaats in het spectrum staan. Zodra zij gewezen worden op de pagina waar de standpunten van de partij vergeleken kunnen worden met de eigen antwoorden, wordt aangegeven dat veel mensen het jammer vinden dat ze de optie niet eerder hebben gezien. Vooral als zij de achtergrondinformatie van de partijen achter de standpunten zouden weten, zouden ze veel beter weten waarom ze op die plaats in het spectrum staan. Ook bij 'positie per stelling' kan gekeken worden welke standpunten elke partij heeft bij een stelling. Deze pagina werd door meer mensen gevonden, waarschijnlijk doordat deze duidelijker aangegeven wordt op het scherm van de uitslag. De meeste mensen hebben niet veel tijd doorgebracht op deze pagina, maar ze keken vaak maar naar een paar stellingen en gaven dan aan dat zij klaar waren. Zoals ook al eerder aangegeven, waren er twee participanten (14 en 15) die niet begrepen wat de bedoeling van deze pagina was. Deze personen dachten dat ze de stellingen konden selecteren die zij belangrijk vonden (net zoals de onderwerpen).

### De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

Niet alle personen hebben gebruik gemaakt van de optie om belangrijke thema's te selecteren. De personen die dit wel hebben gedaan, hebben bijna allemaal aangegeven dat het duidelijk werd dat ze door het herberekenen een andere positie in het spectrum aannemen. Alleen participant 18 werd het niet duidelijk: 'Wordt niet heel duidelijk hoe het invloed heeft op de positie. Er verandert wel veel, maar ik weet niet waarom dat gebeurt.' Na het herberekenen zegt participant 14: 'Zie je. Het scheelt niet veel.' Vaak verandert er niet heel veel, maar wordt het voor de persoon wel duidelijker welke partij het dichtst bij hen zit.

### De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

Hier zijn de proefpersonen erg verschillend in. Drie personen gaven aan dat hun kennis vergroot is na het beantwoorden van de stellingen en het lezen van de achtergrondinformatie. De overige 7 personen gaven juist aan dat hun kennis niet vergroot is, ook doordat enkele personen (expliciet participanten 11 en 16) niet veel interesse hebben in de politiek. Van deze 10 personen krijgen vier de behoefte om meer informatie te zoeken, bijvoorbeeld over stellingen waar ze niet genoeg kennis over hadden. De overige zes personen gaven aan dat ze hier geen behoefte aan hadden. Van deze zes personen, gaven er vijf aan dat zij, als er verkiezingstijd zou zijn, wel meer informatie over deze onderwerpen zouden zoeken zodat zij een compleet antwoord op de stellingen kunnen geven.

### Overige verbalisaties.

De proefpersonen hebben ook dingen gezegd die niet aan een van de criteria te koppelen zijn. Hierbij is gekeken of uit deze uitingen nieuwe criteria ontwikkeld kunnen worden.

De VAA bevraagt alle onderwerpen.

Er werd de personen in het interview achteraf gevraagd wat zij vonden van de selectie van de onderwerpen. De proefpersonen gaven aan dat de selectie van de onderwerpen goed was, ze gaven in het algemeen aan dat er geen belangrijk onderwerp mist in de stemhulp. Wel zijn er een aantal personen die opmerkingen hierover hadden. Zo vertelde participant

19 dat 'er eigenlijk alleen maar gevraagd wordt over bezuinigingen, en niet over investeringen. Dat mis ik wel, investeringen in de economie of de huizenmarkt'. Participant 17 vond dat de stellingen te weinig op studenten gebaseerd waren, maar vooral op mensen die al lang ergens wonen en werken: 'Er is alleen een vraag gesteld over de studiefinanciering, maar niet over starterswoningen en studieschulden.' Het criterium dat hieruit geformuleerd kan worden is: 'De VAA be vraagt alle relevante onderwerpen'.

#### Verwachting van de uitslag

Sommige personen gaven aan dat ze toch wel schrokken van de uitslag. Het bleek dat de uitslag totaal anders was dan de uitslag van de vorige stemhulp die ze gebruikt hadden. Ook partijen waar ze nog nooit over nagedacht hadden om op te stemmen, stonden ineens heel dicht bij hun eigen positie. Een persoon gaf aan dat de uitslag een 'eye-opener' was waardoor je meer gaat nadenken over wat je nou precies ergens van vindt. Net zoals bij het eerdere hardopwerkonderzoek is hier het criterium 'Het stemadvies voldoet aan de verwachtingen van de gebruiker' uitgehaald.

## 5. Conclusie en Discussie

De hoofdvraag van dit onderzoek was om te onderzoeken of een lijst van kwaliteitscriteria van Decision aids bij kan dragen aan de evaluatie van stemhulpen. De gevonden lijst met criteria is ontwikkeld door de IPDAS om de kwaliteit van deze Decision aids te garanderen. Omdat VAAs, net zoals Decision aids, mensen helpen om een keuze te maken, is onderzocht 1) in hoeverre deze criteria ook toepasbaar zijn op VAAs en hoe ze eventueel aangevuld kunnen worden om geschikt te worden voor VAAs en 2) in welke mate KiesKompas, als voorbeeld van een VAA, voldoet aan de criteria en of de toepassing ervan leidt tot adequate verbeteradviezen. Bij de herformulering van de criteria is rekening gehouden met de verschillen in de soort keuze die gemaakt moet worden.

Er is op drie manieren onderzocht of de criteria van toepassing zijn. Voor de selectie van de criteria is er een bureauanalyse gedaan, waaruit is gebleken dat vijftien criteria van toepassing zijn op VAAs, terwijl er een aantal criteria is dat niet toegepast kan worden. Hiernaast zijn er ook criteria die niet goed genoeg via een bureauanalyse onderzocht konden worden gevonden en enkele mogelijke struikelblokken voor reële gebruikers zijn in de analyse naar voren gekomen. De criteria die niet goed in de bureauanalyse onderzocht konden worden, gaan vooral over hoe de gebruiker het instrument ervaart en of deze begrijpelijk wordt gevonden door de gebruikers. Dit moest dus verder onderzocht worden via empirisch gebruikersonderzoek. Bij het gebruikersonderzoek is de helft van de onderzoeken afkomstig uit eerder onderzoek in verkiezingstijd, waardoor deze zeer ecologisch valide zijn. De andere helft is afgenomen met een aangepaste vragenlijst, waardoor alle criteria bevestigd kunnen worden.

Via de bureauanalyse zijn uiteindelijk vijftien criteria ontwikkeld en geherformuleerd zodat ze gebruikt kunnen worden voor VAAs. Deze vijftien criteria zijn:

- De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.
- De VAA gebruikt duidelijk geformuleerde stellingen
- De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)
- De VAA bevestigt welke onderwerpen volgens de gebruiker het belangrijkste zijn.
- De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.
- De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.
- De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.
- De VAA laat zien wie de partners zijn van de ontwikkelaar.
- De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.
- De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.
- De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.
- De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.
- De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.
- De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

Het is nodig om naast de bureauanalyse ook empirisch onderzoek te doen. Op deze manier kan goed onderzocht worden hoe de gebruiker het instrument ervaart en hoe begrijpelijk hij het vindt. Hierdoor wordt duidelijker hoe de criteria bij reële gebruikers voorkomen. Het type onderzoek dat hier gebruikt gaat worden is de hardopwerkmethode. Hierbij is gelet op het gedrag van de gebruikers en de uitingen die zij daarbij doen. De uitingen zijn gecategoriseerd door te kijken bij welke criteria de uiting het beste geplaatst kan worden. Toch zijn er ook criteria die niet goed naar voren kwamen in de uitingen. Over deze criteria zijn na afloop nog enkele vragen aan de gebruikers gesteld. Door de criteria die niet bij het hardopwerken naar voren kwamen te bevragen, wordt er geprobeerd een compleet beeld te krijgen van de toepassing van de criteria. Ook is onderzocht of de gebruikers aangaven op welke punten zij moeite hadden met het instrument en hoe deze 'problemen' opgelost kunnen worden door een aanpassing in KiesKompas.

Door het hardopwerkonderzoek werd duidelijk dat het per gebruiker verschilt welke verbaliseringen zij doen en bij welke criteria deze geplaatst kunnen worden. Er zijn een aantal categorieën die door veel van de participanten zijn benoemd. Hierbij is het dus het geval dat het criterium niet 'behaald' wordt, er zijn namelijk mensen niet tevreden over deze onderdelen. Over de begrijpelijkheid van het instrument worden door gebruikers vaak opmerkingen gemaakt. Dat betekent dat de begrijpelijkheid van het instrument een belangrijk onderdeel van de criteria moet zijn. Omdat het criterium eigenlijk te breed is voor enkel criterium zal deze in twee delen gesplitst moeten worden, waarvan een criterium de begrijpelijkheid van de stellingen bevraagt en een ander criterium de begrijpelijkheid van de uitslag. Mede doordat de uitleg bij de uitslag snel verdwijnt, komen veel gebruikers niet bij de pagina waar de antwoorden van de gebruiker vergeleken kunnen worden met de standpunten van een partij naar keuze. Als de gebruiker hierop gewezen werd, gaf de participant vaak aan dat hij of zij het jammer vond dat ze de pagina niet zelf hand gevonden.

Door de verbaliseringen naast de criteria te leggen is gebleken dat de proefpersonen ook uitingen doen die niet bij een van de criteria te plaatsen zijn. De personen gaven bijvoorbeeld in het algemeen aan dat zij vonden dat de selectie van de onderwerpen goed was, terwijl maar twee participanten hier een opmerking over hadden of voor hun gevoel iets misten.

Na de bureauanalyse zijn een aantal criteria geherformuleerd. Hierbij zijn er ook een aantal criteria aangescherpt. Doordat deze zijn aangescherpt, kunnen bepaalde uitingen niet meer bij deze criteria geplaatst worden. Toch is het belangrijk dat de VAA de onderwerpen bevraagt die representatief zijn voor de standpunten van de partijen zodat er een goede keuze gemaakt kan worden. Een deel van de participanten maakte vergelijkingen met eerder gebruikte stemhulpen. Hierbij werd door twee participanten aangegeven dat de stellingen binnen KiesKompas zeer gevarieerd zijn, en dat dat bij vorige stemhulpen (StemWijzer e.a.) niet het geval was. Over de presentatie van de uitslag is een deel van de participanten van mening dat er beter een duidelijk lijstje kan staan, zoals bij StemWijzer, waar te zien is in hoeverre de gebruiker met de partij overeenkomt.

De uiteindelijke lijst van de twintig criteria die ontwikkeld zijn na de verschillende analyses is:

Oude criteria:	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.</li> <li>• De VAA gebruikt duidelijk geformuleerde stellingen</li> <li>• De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)</li> <li>• De VAA be vraagt welke onderwerpen volgens de gebruiker het belangrijkste zijn.</li> <li>• De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.</li> <li>• De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.</li> <li>• De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.</li> <li>• De VAA laat zien wie de partners zijn van de ontwikkelaar.</li> <li>• De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.</li> <li>• De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.</li> <li>• De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.</li> <li>• De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.</li> <li>• De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.</li> <li>• De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.</li> </ul>	
Nieuwe criteria:	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• De stellingen zijn ontwikkeld op het niveau dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.</li> <li>• De uitslag is ontwikkeld op het niveau dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.</li> <li>• De VAA geeft de mogelijkheid om nuance aan te brengen in het antwoord.</li> <li>• De VAA zorgt ervoor dat alle antwoordopties duidelijk zichtbaar zijn.</li> <li>• Het stemadvies voldoet aan de verwachtingen van de gebruiker.</li> <li>• De VAA be vraagt alle relevante onderwerpen.</li> </ul>	

Het onderzoek heeft twee doelen. Als eerste om te onderzoeken in hoeverre een lijst met kwaliteitscriteria van Decision aids geschikt kan zijn voor stemhulpen en hoe die daarvoor geschikt gemaakt kan worden. Als tweede zijn de criteria geëvalueerd door het toepassen bij KiesKompas. Uit de bureauanalyse en de hardopwerkonderzoeken is naar voren gekomen dat de proefpersonen moeite hadden met een aantal aspecten bij KiesKompas. Om ervoor te zorgen dat KiesKompas zo duidelijk en begrijpelijk mogelijk is, zijn er een aantal verbeteringen opgesteld. De volgende verbeterpunten en oplossingen zijn gevonden:

Verbeterpunt:	Mogelijke oplossing:
Uitleg bij de uitslag verdwijnt snel	Ervoor zorgen dat óf het scherm weg geklikt moet worden om verder te kunnen óf dat de uitleg terug te halen is.
Niet genoeg kennis van de onderwerpen	Een knop bij de stellingen waar informatie



	over begrippen en de huidige situatie te vinden is.
Presentatie van de uitslag niet duidelijk	Er kan overwogen worden om naast het spectrum een lijstje te plaatsen met welke partijen de gebruiker het meest overeenkomt.
Onduidelijkheid invloed Aanvullende Vragen	Op dit moment staat onder de vraag dat de vraag geen invloed heeft op de uitslag. Uit de onderzoeken bleek dat veel personen dit niet lazen. Het is daarom duidelijker als dit boven de vraag wordt geplaatst.

### Discussie

In dit onderzoek is gekeken of de IPDAS criteria, geherformuleerd, gelden voor stemhulpen en in hoeverre KiesKompas aan deze criteria voldoet. Al met al heeft deze benadering van VAAs vanuit de literatuur over Decision aids opgeleverd dat er een (beginnende) lijst met criteria is samengesteld om te zorgen dat de kwaliteit van de VAAs zo veel mogelijk gelijk wordt. Tijdens het onderzoek zijn er een aantal dingen naar voren gekomen waarvan de wetenschappelijke waarde groot kan zijn als deze nader onderzocht worden. Er zijn criteria behandeld die bijvoorbeeld gaan over het vergroten van de motivatie en de kennis van de proefpersonen ten aanzien van de politiek, maar hier zijn maar weinig vragen over gesteld en er is een beperkt aantal proefpersonen gebruikt. Om deze onderwerpen echt goed en compleet te onderzoeken, is het noodzakelijk om een grootschaliger onderzoek uit te voeren. Ook naar de aanvullende vragen die gesteld worden kan verder gekeken worden. Uit dit onderzoek is gebleken dat deze vragen niet goed begrepen/gebruikt worden.

Er zijn enkele criteria die wel bij Decision aids gebruikt kunnen worden en niet bij VAAs. Voor het grootste deel zijn die criteria al behandeld, maar toch zijn er een aantal nog onbehandeld. Er zijn vier criteria die wel relevant zijn voor VAAs, maar die niet uit onderzoek naar voren kunnen komen. Deze criteria behandelen het ontwikkelingsproces van het instrument, en specifiek het 'testen' van het instrument. Het gaat hierbij om de volgende vier criteria:

- Has the patient decision aid been field tested with practitioners presenting options?
- The field tests with users [patients, practitioners] show the patient decision aid is acceptable?
- The field tests with users [patients, practitioners] show the patient decision aid is balanced for undecided patients?
- The field tests with users [patients, practitioners] show the patient decision aid is understood by those with limited reading skills?

Om duidelijk te kunnen krijgen wat het aandeel van deze criteria kan zijn bij de beoordeling van VAAs is er verder empirisch onderzoek nodig.

Het is nodig dat er empirisch onderzoek gedaan wordt naar andere VAAs behalve KiesKompas in relatie tot de genoemde criteria. Een vervolgonderzoek zou kunnen zijn om te onderzoeken in welke mate een andere VAA, bijvoorbeeld StemWijzer, voldoet aan de

criteria dit in dit onderzoek zijn vastgesteld. Komen er dingen alleen bij KiesKompas voor? Worden er onderdelen van VAAs over het hoofd gezien bij de criteria? Deze vragen zullen daarbij beantwoord moeten worden.

Ook is het denkbaar dat er preciezer onderzocht kan worden in welke mate de keuzeprocessen van Decision aids en VAAs zich tot elkaar verhouden. In dit onderzoek is wel behandeld welke verschillen en overeenkomsten er zijn, maar verder is dit onderzoek meer gericht op de IPDAS criteria. Hier zou een uitgebreide literatuurstudie waarschijnlijk een geschikt middel voor zijn.

Uit de literatuur over Decision aids zijn niet veel verdere elementen uit te halen die geschikt lijken voor verder onderzoek in combinatie met VAAs. Interessant zou kunnen zijn om te onderzoeken in hoeverre de Decision aids die al bestaan, aan de IPDAS criteria voldoen. Daarbij kan bijvoorbeeld vergeleken worden of de Decision aids die al langer bestaan in meer of mindere mate voldoen aan de criteria dan Decision aids die later zijn ontwikkeld.

Over VAAs is nog veel onderzoek mogelijk. Uit dit onderzoek is gebleken dat KiesKompas nog een aantal aspecten heeft die duidelijker en begrijpelijker moeten. Interessant zou bijvoorbeeld zijn om te onderzoeken hoe gebruiksvriendelijk andere VAAs zijn, hier zouden eventueel weer nieuwe criteria uit gehaald kunnen worden. Ook is het denkbaar dat er verder onderzoek komt dat vooral gericht is op de ontwikkeling van VAAs. Het bleek dat de criteria van de ontwikkeling van Decision aids namelijk niet goed op VAAs van toepassing zijn, wat ook blijkt uit de bovenstaande vier criteria over het 'testen' van het instrument. Deze lijst met kwaliteitscriteria is namelijk nog zeker niet compleet.

## 6. Literatuur

Alphabetical List of Decision Aids by Health Topic. Gelezen op 14 februari 2013, op <http://decisionaid.ohri.ca/AZlist.html>.

Carlsson, C., Shim, J.P., Warketing, M., Courtney, J.F., Power, D.J. & Sharda, R. (2002). Past, Present and Future of Decision Support Technology. *Decision Support Systems* (2), 111-126.

Clinically Localized Prostate Cancer. Bezocht op 13 februari 2013, op <http://www.effectivehealthcare.ahrq.gov/ehc/decisionaids/prostate-cancer/>

De Politieke Barometer. Waarom mensen stemmen wat ze stemmen. Gelezen op 14 februari 2013 op <http://www.ipsos-nederland.nl/documents/pb-2010-wk12extra.pdf>

Fossen, T., Anderson, J. & Tiemeijer, W. (2012). Wijzer Stemmen? StemWijzer, Kieskompas en het voorgeprogrammeerde electoraat. In C. van 't Hof, J. Timmer & R. van Est (eds.), *Voorgeprogrammeerd: Hoe internet ons leven leidt* (pp. 163-183). Den Haag: Boom.

Garzia, D. (2010). The Effects of VAAs on Users' Voting Behaviour: An Overview. In L. Cedroni & D. Garzia (eds.), *Voting Advice Applications in Europe: The State of the Art*. Napoli: Civis.

Hoeken, H., Hornikx & J. Hustinx, L. (2009). *Overtuigende teksten. Onderzoek en ontwerp*. Bussum: Coutinho.

IPDAS Criteria Checklist. Gelezen op 10 februari 2013, op: <http://www.decisionlaboratory.com/resources/IPDAS%20Criteria%20Checklist.pdf>

Kieskompas. (n.d) In Wikipedia. Gezien op 8 februari 2013, op [http://nl.wikipedia.org/wiki/Kieskompas#Kieskompas\\_Tweede\\_Kamerverkiezingen\\_2010](http://nl.wikipedia.org/wiki/Kieskompas#Kieskompas_Tweede_Kamerverkiezingen_2010)

Marschall, S. & Schmidt, C.K. (2010). The Impact of Voting Indicators: The Case of the German Wahl-OMat. In L. Cedroni & D. Garzia (eds.), *Voting Advice Applications in Europe. The State of the Art* (pp. 65-104). Napoli: ScriptaWeb.

McAllister, I. (2007). The personalization of politics. In: Dalton RJ, Klingemann HD, *The Oxford Handbooks of Political Science: The Oxford Handbook of Political Behaviour* (pp. 571–588). Oxford: Oxford University Press.

Mykkänen, J. & Moring T. (2006). Dealigned Politics Comes of Age? The Effects of Online Candidate Selectors on Finnish Voters. Paper presented at the Conference of Politics on the Internet: New Forms of Media for Political Action. Tampere, November 24-25.

O'Connor, A.M., Fiset, V., DeGrasse, C., Graham, I. D., Evans, W. Stacey, D., Laupacis, A. & Tugwell, P. (1999). Decision Aids for Patients Considering Options Affecting Cancer Outcomes: Evidence of Efficacy and Policy Implications. *Journal of the National Cancer Institute Monographs*, 25, 67-80.

Peterson, D. A. M. (2009). Campaign Learning and Vote Determinants. *American Journal of Political Science*, 53, 445-460.

Rosema, M. (2004). *The Sincere Vote: A Psychological Study of Voting* (unpublished doctoral dissertation). Leiden: University of Leiden.

Rosema, M. Vaar niet blind op kieswijzers. *UT Nieuws*, 04/2012.

Rosema, M. NRC Handelsblad. Dat advies is blind. 18-8-2012.

Sniderman, P.M. & S.M. Theriault. (2004). The structure of political argument and the logic of issue framing. in W.E. Saris en P.M. Sniderman (red.), *Studies in public opinion* (pp.133-165). Princeton: Princeton University Press.

Stacey, D., Bennett, C.L., Barry, M.J., Col, N.F., Eden, K.B., Holmes-Rovner, M., Llewellyn-Thomas, H., Lyddiatt, A., Légaré, F. & Thomson, R. (2011). Decision aids for people facing health treatment or screening decisions. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 10.

StemWijzer. (n.d). Recordaantal bezoekers voor StemWijzer. Gelezen op 8 februari 2013, op <http://www.stemwijzer.nl/Nieuws2/Recordaantal-bezoekers-voor-StemWijzer>

Taalcanon. Waarom maken politici graag gebruik van framing? Gelezen op 9 februari 2013, op <http://www.taalcanon.nl/vragen/waarom-maken-politici-graag-gebruik-van-framing/>

Tiemeijer, W.L. (2011). *Hoe mensen keuzes maken: de psychologie van het beslissen*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Walgrave, S., Nuytemans, M. & Pepermans, K. (2009). Voting Aid Applications and the Effect of Statement Selection. *West European Politics*, 32: 1161-80.

Wijnen, P. (2000). Stemgedrag en de partij-politieke context. In: *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998: kiezers en de smalle marges van de politiek* (pp. 167-186). Sdu Uitgevers: Den Haag.

## **Bijlage 1: De IPDAS criteria van toepassing op VAAs**

### I. Content. Provide information about options in sufficient detail for decision making?

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen je keuze kan hebben

### Present probabilities of outcomes in an unbiased and understandable way?

Gebruikt de VAA zowel positief als negatief geframede stellingen?

Geeft de VAA uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt? (diagram, lijst)

### Include methods for clarifying and expressing patients' values?

Bevraagt de VAA welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen?

Laat de VAA zien hoe je aan anderen kan laten zien welke onderwerpen voor de gebruiker het belangrijkste zijn?

### Include structured guidance in deliberation and communication? Does the patient decision aid...

Leidt de VAA de gebruiker stapsgewijs naar de keuze?

Geeft de VAA de gebruiker mogelijkheden om de keuze met anderen te bespreken?

### II. Development Process. Have a systematic development process?

Bevat de VAA de naam van de ontwikkelaar/bedenker?

Is de VAA getest door onafhankelijke gebruikers/experts?

Is de VAA getest door gebruikers die voor de stemkeuze staan?

De testen laten zien dat de VAA acceptabel is

De testen laten zien dat de VAA gebalanceerd is voor kiezers die nog geen voorkeur hebben

De testen laten zien dat de VAA begrepen wordt door mensen met beperkte leesvaardigheid

### Use up to date scientific evidence that is cited in a reference section or technical document?

Laat de VAA zien wanneer hij voor het laatst is geüpdate?

Laat de VAA zien hoe vaak de test wordt geüpdate?

### Disclose conflicts of interest?

Laat de VAA zien door wie of zij gesteund worden in de ontwikkeling en uitvoering van de VAA?

Laat de VAA zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst van de test?

### Use plain language?

Is de VAA ontwikkeld op het niveau dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen?

Is de VAA ontwikkeld op een bepaalde graad van leesvaardigheid?

Bevat de VAA manieren waarop gebruikers de informatie kunnen begrijpen behalve tekst?

### Meet additional criteria if the patient decision aid is internet based?

Bevat de VAA een stapsgewijs proces door het web?

Is het voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's?

Laat de VAA het toe om de uitslag uit te printen?

### III. Effectiveness: Does the patient decision aid ensure decision making is informed and values based? Decision process leading to decision quality...

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen worden gegeven invloed hebben op de uitslag

De VAA helpt gebruikers om duidelijk te krijgen welke onderwerpen zij belangrijk vinden

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te worden bij de onderwerpen

## **Bijlage 2: De IPDAS criteria niet van toepassing op VAAs**

### I. Content

#### Provide information about options in sufficient detail for decision making?

- Does the patient decision aid describe the health condition?
- Does the patient decision aid list the options of doing nothing?
- Does the patient decision aid describe the natural course without options?
- Does the patient decision aid describe procedures?
- Does the patient decision aid include chances of positive / negative outcomes?
- Does the patient decision aid describe what test is designed to measure?
- Does the patient decision aid include chances of true positive, true negative, false positive, false negative test results?
- Does the patient decision aid describe possible next steps based on test result?
- Does the patient decision aid include chances the disease is found with / without screening?
- Does the patient decision aid describe detection / treatment that would never have caused problems if one was not screened?

#### Present probabilities of outcomes in an unbiased and understandable way?

- Does the patient decision aid use event rates specifying the population and time period?
- Does the patient decision aid compare outcome probabilities using the same denominator?
- Does the patient decision aid compare outcome probabilities using the time period?
- Does the patient decision aid compare outcome probabilities using the scale?
- Does the patient decision aid allow the patient to select a way of viewing probabilities based on their own situation [e.g. age]
- Does the patient decision aid place probabilities in context of other events?

#### Include methods for clarifying and expressing patients' values?

- Does the patient decision aid describe the procedures and outcomes to help patients imagine what it is like to experience their physical, emotional and social effects?

#### Include structured guidance in deliberation and communication?

- Does the patient decision aid suggest ways to talk about the decision with a health professional?

### II. Development Process

#### Present information in a balanced manner?

- Is the patient decision aid able to compare positive / negative features of options?
- Does the patient decision aid show negative / positive features with equal detail [fonts, order, display of statistics]?

#### Have a systematic development process?

- Does the patient decision aid find out what users [patients, practitioners] need to discuss options?
- Has the patient decision aid been field tested with practitioners presenting options?
- The field tests with users [patients, practitioners] show the patient decision aid is acceptable?
- The field tests with users [patients, practitioners] show the patient decision aid is balanced for undecided patients?
- The field tests with users [patients, practitioners] show the patient decision aid is understood by those with limited reading skills?

#### Use up to date scientific evidence that is cited in a reference section or technical document?

Does the patient decision aid provide references to evidence used?

Does the patient decision aid report steps to find, appraise, summarise evidence?

Does the patient decision aid report date of last update?

Does the patient decision aid report how often patient decision aid is updated?

Does the patient decision aid describe quality of scientific evidence [including lack of evidence]?

Does the patient decision aid use evidence from studies of patients similar to those of target audience?

Meet additional criteria if the patient decision aid is internet based?

Does the patient decision aid provide a step-by step way to move through the web pages?

Does the patient decision aid allow patients to search for key words?

Does the patient decision aid provide feedback on personal health information that is entered into the patient decision aid?

Does the patient decision aid provide security for personal health information entered into the decision aid?

Meet additional criteria if stories are used in the patient decision aid?

Does the patient decision aid use stories that represent a range of positive and negative experiences?

Does the patient decision aid report if there was a financial or other reason why patients decided to share their story?

Does the patient decision aid state in an accessible document that the patient gave informed consent to use their stories?

III. Effectiveness: Does the patient decision aid ensure decision making is informed and values based? Decision process leading to decision quality...

The patient decision aid helps patients to discuss values with their practitioner?



## Bijlage 3: Uitwerking eerder HOW per participant

Participant: 1  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 21 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte geef ik een 9, Samsom een 7, Wilders een 3. Buma van het CDA een 6, Roemer een 3, Pechtold geef ik een 7, Sap een 5, Arie Slob van CU geef ik een 7, Van der Staaij geef ik een 3. Marianne Thieme een 7 en Krol een 5.
- AV 'begrijpen'. Rutte wederom een 9, Samson een 8, Wilders een 7, Buma een 8, Roemer een 5, Pechtold een 8, Sap een 5, Slob een 7, Van der Staaij een 6, Thieme ook een 6 en Krol een 5.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD zeer waarschijnlijk, PVDA een 5, PVV een 7, CDA ook een 7, SP een 4, SGP een 3, PVDD een 5.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- 'Ingrijpen economie'. Daar ben ik neutraal in, beetje vage vraag vind ik het.
- 'WW'. Ik weet ook niet precies hoe hoog het is en ik heb er niet zoveel verstand van.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Interview. Uitslag. Geen instructie gezien bij het resultatenscherf.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijke thema's. Inkomen geen belangrijk thema, de wereld ook niet, ethiek ook niet.
- Interview. Selecteer belangrijke thema's. De belangrijke onderwerpen interpreteerde ik eerst als een vragenlijst, als indeling van je mening. Ik vind het wel prettig dat je aan kan geven welke thema's belangrijker zijn dan anderen. Had wel graag gezien dat het zou staan voordat ik mijn uitslag kon zien. Dit omdat als ik nu iets aan zou klikken, dan kan ik ook meteen kijken of mijn favoriete partij dichterbij komt en dan ga je vooral meer spelen met het antwoord.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV 'begrijpen'. Iets vage vraag. Vraag had er niet in hoeven. De standpunten laten niet zien hoe zij mij begrijpen. Dus in die zin had ik hem er liever uitgehad. Ik heb wel de optie gezien dat ik hem kon overslaan. Niet gezien dat het geen invloed heeft op de positie in het spectrum.

- Interview. Interview. AV. Had de vraag niet verwacht, wel een belangrijke vraag. Want je stemt op een partij in een coalitie. Ook moet de persoon een goede partijleider zijn. Die wordt toch weer belangrijker.
- AV 'waarschijnlijk'. Belangrijke vraag, ik zie ze als mogelijke coalitiepartner van mijn partij. In hoeverre ben ik het in de grote lijnen met de partij eens. Vind ik een goede vraag.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

- Interview. Uitslag. Verder staan er nog een aantal sponsors onder die ik altijd oversla als ik ernaar kijk.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Interview. Uitslag. Er waren een paar stellingen waar het makkelijker geweest zou zijn om op een knopje met 'meer informatie' te kunnen drukken. Bijvoorbeeld over de WW, ik weet niet hoe hoog dat is en hoe je ervoor in aanmerking komt. Dan had ik de vraag misschien wel beantwoord.
- Interview. Uitslag. Ik denk dat als ik hem zelf had gedaan, hem al lang had weg geklikt.
- Interview. Uitslag. Ik zie ook nu dat ik opties zie waarvan ik niet wist dat ze er waren. Er is dus wel uitleg over de begrippen, maar het wordt niet duidelijk dat je erop kan klikken.
- Interview. Uitslag. Verbetering: de echte uitslag als laatste, dus na het politieke landschap. En de mogelijke opties en links duidelijker maken.
- Interview. Stellingen. Wel gezien dat er een 'geen mening' knop gebruikt. Niet gebruikt. Neutraal gestemd omdat ik het onderwerp niet kende, had daar misschien 'geen mening' kunnen antwoorden, dat was misschien beter geweest voor mijn advies. Ik had hem achteraf wel willen gebruiken.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Interview. Uitslag. Nu krijg ik een overzicht te zien of ik conservatief of progressief ben en of ik links of rechts ben. En ik ben gematigd rechts en gematigd progressief en het dichtstbijzijnde is niet een partij. In het rondje zit 50plus, PVDA en D66. D66 lijkt me het dichtste bij, daar ben ik het wel mee eens. Wel raar dat VVD er buiten zit, terwijl ik wel VVD.
- Interview. Uitslag. Ik had het gevoel dat ik best veel overeenkwam met de VVD, maar ze staan niet binnen mijn cirkel.

- Interview. Uitslag. Resultatenschermbild is leuk en goed dat ze niet enkel links-rechts hebben gezet. Ik vroeg me wel af hoe zij links en rechts hebben bepaald, aangezien PVV redelijk links stond.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Uitslag. Dus ik ga kijken bij de overige functies. Ik heb echt niet de behoefte om het aan iemand anders toe te sturen, of om het op te slaan. En ook niet echt veel behoefte om het aan te printen.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Dan ga ik naar positie per stelling. Ik zou hier 'mee eens' hebben gestemd, die komt in ieder geval overeen met de VVD. Over de veiligheid komt die ook overeen, daarmee sta ik aan de progressieve kant. Immigratie en integratie ben ik benieuwd naar. Daar kom ik overeen met de SGP.
- Interview. Uitslag. Ik zie nu inderdaad dat ik voor ethiek drie vragen heb gehad, ik kan ook zien wat er per stelling wordt gezegd. Verder zijn er niet echt vragen die ik zou willen zien.
- Interview. Positie per stelling. Het duurde wel even voordat ik doorhad dat er drie stellingen zijn en dat er eerst alleen de eerste wordt gepakt. Ik had eerst het idee dat je positie per onderwerp stond.
- Interview. Uitslag. De optie 'vergelijking standpunten' niet gebruikt, omdat ik het idee had dat als ik erop zou klikken, het te langdradig zou zijn. Ik hoef niet alles in detail te weten.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Interview. Uitslag. Dan herbereken ik mijn positie. Nu komt CU dichterbij en 50plus ook, maar dat zijn partijen waar ik principe niet zo snel op zou stemmen. VVD blijft er nog steeds buiten.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Door het gebruik van KiesKompas is het inzicht in de standpunten wel vergroot, in principe wist ik de grote lijnen al wel.
- Interview. Uitslag. Het motiveert een beetje om me meer te verdiepen in de politiek. Ik vind het een leuke inkijk in de politiek en hoe bepaalde politieke partijen denken over bepaalde onderwerpen.
- Interview. Uitslag. Door het resultaat wel benieuwd op welke vragen het gebaseerd is. De vragen leken me wel goed verspreid over de onderwerpen. Ik kon niet echt antwoorden op welke vragen ik belangrijk vond. Op sommige vragen had ik neutraal

geantwoord. Sommige vragen vind ik belangrijker dan de andere. Je kon er alleen aangeven of je het ermee eens was of niet en dat is niet hetzelfde.

#### Overige verbalisaties

- Interview. Uitslag. Leuke manier om achter het stemadvies te komen. Het zijn toch bepaalde stellingen waar politieke partijen hun mening over hebben en ik heb geen zin om de partijprogramma's door te nemen. Op deze manier heb je toch een makkelijk overzicht. Als ik ga stemmen is het meestal een gevoelskwestie. In grote lijnen ben ik dan met de partij eens. Van sommige stellingen weet ik niets.
- Interview. Stellingen. Aantal antwoordopties wel goed. Minder maakt het makkelijker, maar is ook minder accuraat.
- Interview. Uitslag. Ik neem de uitslag wel serieus, maar ik weet wel dat het niet de hele realiteit benadrukt. Het zijn maar een paar stellingen die verschillen tussen de antwoorden van de partijen en je eigen antwoorden.

Participant: 2  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 23 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Ik herkende niet alle partijleiders, wel degene die ik heb ingevuld.
- AV. Slob, van der Staaij en Krol geen mening.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt.  
(diagram, lijst)

- Interview. Uitslag. Verbetering: het resultatenscherf vond ik niet zo heel duidelijk.
- Interview. Uitslag. De instructie gezien. Het werd niet duidelijk dat ik het kon vergelijken met andere partijen.

De VAA bevroegt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Belangrijke thema's. Ik moet eerlijk zeggen dat ik niet precies weet welke stellingen onder welke onderwerpen vallen.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- AV 'begrijpelijk'. Ik denk na over mijn persoonlijkheid en over hun persoonlijkheid en hoe dat tot elkaar verhoudt. Ik sla deze vraag gewoon over.
- AV 'waarschijnlijk'. Vind ik ook een rare vraag, deze ga ik ook overslaan.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Uitslag. Ik vind het wel onduidelijk dat niet gezegd wordt op welke manier de antwoorden berekend zijn.

- Uitslag. En een goede toevoeging zal zijn om de keuze te geven om 'oneens' of 'eens' toe te lichten. Dus waarom ze iets vinden.
- Interview. Uitslag. Conservatief is terughoudend, en over het algemeen zitten daar wat oudere waarden bij. Progressief is vooruitstrevender, dus wat minder bang om te veranderen. Links en rechts zijn twee oude kloven. De PVV gedraagt zich soms links en soms rechts. Links is over het algemeen groen, veel staatsbemoeienis en rechts is voor de vrije marktwerking.
- Interview. Stellingen. Het invullen van de stellingen ging goed, omdat ik de stellingen en onderwerpen al ken. Ik begrijp de stellingen allemaal wel.
- Interview. Stellingen. Antwoordmogelijkheid. Ik zal eigenlijk altijd een meer genuanceerd antwoord geven. Het is ook bewezen dat mensen niet vaak de uitersten kiezen. Wel is het overzichtelijk weergegeven.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Interview. Uitslag. Ik had gedacht dat er een uitslag zou zijn van: dit is de partij waar je eigenlijk op zou moeten stemmen.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Ik ben nu eigenlijk even aan het zoeken of je nog ergens bij deze stelling de standpunten per partij kan zien.
- Interview. Uitslag. Ik had dus niet gezien dat je op de partijen kon klikken, waar je de standpunten kan vergelijken met je eigen antwoorden. Ik had geen interesse om daar met mijn muis overheen te slepen, omdat ik al begreep hoe het politieke landschap in elkaar zat.
- Positie per stelling. Ik zit nu te twifelen of ik verder nog ga kijken. Ik heb voor mezelf bedacht dat ik nog niet weet wat ik ga stemmen, dat ik me eerst wil oriënteren.
- Uitslag. Hoe kan ik kijken naar de standpunten en mijn antwoorden? Door op de partij te gaan staan?
- Vergelijken standpunten. Ik denk nu eigenlijk niet veel. Ik ben even aan het kijken. Misschien zou het handig zijn als er tijdens het beantwoorden van stellingen de standpunten te laten zien. Maar ik zie dat we af en toe redelijk er mee eens zijn. Ik zie dat GroenLinks de uitersten heeft, en ik niet vaak.
- Interview. De vergelijking met standpunten was prima, maar misschien beter als het groter in beeld werd gebracht. Nu heb je er maar twee in beeld.
- Interview. Vergelijking standpunten. Leuk. D66 heeft neutrale antwoorden, dat had ik bij GroenLinks nergens gezien. Dat vind ik wel grappig.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Uitslag. Door het herberekenen is er niet heel veel veranderd. GroenLinks zou nu ook nog kunnen.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Uitslag. Ik had nog nooit zo serieus naar GroenLinks gekeken. Het is mij nog nooit opgevallen dat we veel gemeen hebben.
- Interview. Uitslag. Inzicht in de standpunten van de partij is niet vergroot, doordat het vaak genuanceerder is dan 'eens' of 'oneens'.
- Interview. Uitslag. Motiveert niet meer om naar de politiek te kijken of meer informatie te zoeken

Overige verbalisaties

- 'Ritueel slachten'. Maakt me eigenlijk helemaal niet uit. Heb ik geen mening over, neutraal.
- 'Sociale huurwoning'. Lange pauze. Mee eens.
- Interview. Uitslag. Er is geen partij die precies met mij overeenkomt.
- Interview. Uitslag. Nu denk ik inderdaad dat het lastig is om een partij te vinden waar je het volledig 'mee eens' bent. Ik moet voor mezelf kijken wat ik ga doen.
- Interview. Uitslag. Ik had deze nog nooit gebruikt, ik vond het wel meevallen. Ik had het wel interessant gevonden om de meningen bij de stellingen te zien. Exact te weten wat er achter zit.
- Interview. Stellingen. Niet eens met de stelling, maar het zorgt wel voor een goede oriëntatie.
- Interview. Uitslag. Ik vind het wel leuk om over deze onderwerpen te praten, vooral in discussie met andere mensen.

Participant: 3  
Geslacht: Vrouw  
Leeftijd: 22 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV 'waarschijnlijkheid stemmen'. Deze vul ik wel even in. PVV zal ik nooit op stemmen, geef ik een 0. Wel een beetje gek dat hier 'geen mening' bij staat.
- AV. Rutte is goed, maar niet perfect dus een 9. Geert Wilders geef ik een 0. Roemer niet, want die is te zachtaardig, die krijgt een 5. Pechtold is heel geschikt, maar minder dan Rutte, dus een 8. Arie Slob, Kees van der Staaij en Henk Krol onbekend. Marianne Thieme, die is toch van partij voor de dieren, krijgt een 4. Ik vraag me af waarom je geen mening zou hebben. Oh ik had hem ook kunnen overslaan.
- AV 'begrijpen'. Ik kan hem natuurlijk overslaan, maar ik vul hem wel even in. (onderzoeker laat vraag overslaan)

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Stellingen. Door het gebruik van het woord 'euro' is er een verwarrende vraagstelling. Gaat het hier om de munteenheid of de Europese Unie? Het ziet eruit alsof het om de munteenheid gaat, maar ik ga ervan uit dat het om de EU gaat.
- 'Turkije nooit lid'. Ik vraag me af of dit op basis van cultuurverschillen is, of dat het economische niet goed gaat. Ik weet het niet, dus ik ben neutraal.
- 'Ingrijpen in economie'. Lange stilte. Ja, en nee Ik denk dat het goed is als de overheid ingrijpt als het niet goed gaat, maar in principe is marktwerking wel beter. Misschien ben ik hier wel neutraal.
- 'Euro behouden'. Ik denk dat ik het ermee eens ben, wel ook tot een bepaalde hoogte.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. Tijdens het lezen van de uitleg, gaat het scherm weg. "ohh huh". "huh, ik was nog niet klaar met lezen". Oh je kunt ook op de partijen klikken.
- Interview. Uitleg was snel weg, jammer. Ik kon het gewoon nu echt niet lezen.
- Interview. Uitslag. Mist korte uitleg in 10 zinnen waarom D66 eruit komt. Want nu kan ik nog niet naar anderen, of naar mijzelf, beargumenteren waarom ik D66 stem.

De VAA bevrageet welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- 'Selecteer belangrijke thema's'. Dat doe ik eigenlijk nooit, ik vind ze allemaal wel belangrijk. Dit betekent denk ik, is het nu klaar? Ja, dit is de uitslag.



De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV. Als ik eerder had geweten dat de AV overgeslagen konden worden, had ik dat gedaan. Omdat het geen invloed heeft en ik het daarom invul. Hoewel het best interessant is, vul ik KiesKompas in om te kijken wat ik moet stemmen.
- Interview. AV. Vraag welke partij nooit gestemd zal worden wel beantwoord, want lijkt me relevanter voor jezelf. Het is jammer dat dat geen invloed heeft op je stemadvies, als je aangeeft dat je nooit op PVV gaat stemmen. De SGP laat geen vrouwen toe in het bestuur. Als ik aangeef 'deze partij niet', vind ik dat dat invloed mag hebben op het advies.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Strenger straffen dan nu'. Het is mij niet bekend hoe de situatie nu is, dus is het moeilijk in te schatten. Dus ik ga voor neutraal of voor geen mening, want neutraal zegt dat ik het hetzelfde moet houden, en ik weet niet hoe het nu is.
- 'Belasting over reiskosten'. Weet ik eigenlijk ook te weinig van. Ik zou niet weten waarom en of dat vervelend is of niet. Dus ik klik weer op geen mening.
- 'Patiënten betalen'. Ik weet ook niet precies hoe dit nu zit.
- 'Hypotheekrenteaf trek'. Hier mis ik wel een soort van informatiebutton. Ik snap de hypotheekrente eigenlijk nooit, aftrek. Eigenlijk moet ik hier geen mening doen, wat ik heel erg vind want het gaat hier altijd over. Maar ik snap gewoon nooit goed wat het inhoudt.
- Interview. Stellingen. Leuke tool. Het enige wat ik miste is een informatiebutton, wat andere stemhulpen wel hebben. En informatie over de huidige situaties.
- Interview. Uitslag. Niet bekend links – rechts, progressief – conservatief
- Interview. Uitslag. Niet duidelijk dat er op partijen in het spectrum geklikt kan worden
- 'Bezuinigen op WW'. Ik weet natuurlijk niet hoe hoog die nu is, maar als je daarop bezuinigt, zullen meer mensen actiever werk gaan zoeken. Ik ken wel verhalen van mensen die lekker in de WW gaan zitten.
- Interview. Uitslag. Stemadvies komt overeen met de verwachte partij. Had ik eigenlijk niet verwacht, want ik vond de vragen best moeilijk. Dingen invullen als 'geen idee', want dat heb ik wel een paar keer gedaan. Ik denk dan altijd dat dat gekke invloeden heeft uiteindelijk.

- Interview. Stellingen. Verschil 'geen mening' en 'neutraal'. Neutraal wist ik wel waar het over ging, maar niet eens/oneens. Bij geen mening snapte ik het gewoon niet zo goed.
- Interview. Uitslag. Cursief gedrukte onderwerpen, snap niet wat daar de reden van is.
- Interview. Uitslag. Kan ik hier op drukken? (gaat naar kopjes 'positie per stelling' en 'overige functies').

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Positie in spectrum leuk, maar verwarrend. Want hier tikt hij CDA bijna aan, maar hier ook PVDA. Terwijl die heel ver weg van elkaar lijken in zo'n grafiek.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

- Interview. Uitslag. Door KiesKompas weet ik zeker dat ik D66 ga stemmen, neemt het advies serieus.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Uitleg positie per stelling niet gebruikt, niet eens gezien wat je hier kon doen. Vond ik niet boeiend. Net als de 'overige functies'.
- Interview. 'Vergelijking standpunten met antwoorden'. Niet mooi opgemaakt, maar wel overzichtelijk. Niet aantrekkelijk.
- Interview. Positie per stelling. Ik snap nu pas hoe dit werkt, dit moeten ze beter uitleggen. Het beeld verandert, maar niet veel. Dacht dat het hetzelfde assenstelsel was, terwijl dit wel echt interessant is. Ik snapte het alleen niet. Normaal had ik echt allang op kruisje gedrukt nadat ik de cirkel had gezien.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Eigenlijk niet leuk om na te denken over kwesties als ze me niet raken.
- Interview. Uitslag. Ik volg de verkiezingscampagnes een beetje, ik kijk het nieuws.
- Interview. Uitslag. Inzicht in standpunten van de partijen is niet vergroot. Ik weet niet eens hoe D66 het er per stelling met mij eens is.
- Interview. Uitslag. Kieskompas motiveert me niet om meer te verdiepen. Misschien zelfs minder, nu denk ik van: ik ga D66 stemmen.
- Interview. Uitslag. Niet uitgenodigd worden om verder te kijken na het spectrum.

### Overige verbalisaties

- Bij 'ontwikkelingssamenwerking' lange stilte en gebruik 'uhmmm'. Er moet worden bezuinigd, maar niet teveel. Dat vind ik zielig.
- 'Ritueel slachten'. Hele diepe zucht en stilte.
- 'Sluiten coffeeshops'. Snel antwoord. Helemaal niet mee eens.
- 'Defensiemacht verkleinen'. Ik denk dat het te maken heeft met het leger. Ik denk dat er veel geld in omgaat en dat het dus goed is als het wordt verkleind.
- 'Boerka verbieden'. Snel antwoord.
- 'Gift wordt lening'. Ben ik het natuurlijk niet mee eens (klikt op niet mee eens)
- 'Alle volwassenen donor'. Snelle keuze. Helemaal mee eens.
- Beginscherm. 'enkele minuten' misleidend, dan denk je aan een minuut of 3
- Interview. Stellingen. Moeilijk een duidelijke mening te hebben over onderwerpen waar ik geen directe connectie mee voel in mijn eigen leven.
- Interview. Stellingen. Bijna geen gebruik 'helemaal', alleen als ik zeker wist dat ik het er echt mee eens of oneens was.
- Interview. Uitslag. Belangrijkste reden om het te gebruiken: uitzoeken waarop je wilt stemmen
- Interview. Uitslag. Handigste is dat je je niet hoeft in te leveren in programma's, maar dat je gewoon deze test kan gebruiken.
- 'Weigeren homostellen'. Vind ik moeilijk.
- 'Permanente verblijfsvergunning'. Ja, dit vind ik ook zo'n moeilijke kwestie.
- 'Hoe meer ouders verdienen'. "Ohhhh" Eigenlijk vind ik van wel, nee eigenlijk vind ik van niet. Nee, eigenlijk vind ik van wel. (Daarna nog een keer hardop de vraag lezen). Ja (klikt op mee eens).
- 'Nieuwe kerncentrales'. Zucht. Eigenlijk vind ik van niet, omdat ik het niet naast mijn huis wil. Maar, nee ik ben het er niet mee eens.
- 'Belasting omhoog. Zucht. Ja, nee, moeilijk dit. Er gaat natuurlijk al 52 procent van af. Nee ben ik het niet mee eens.
- 'Makkelijker ontslaan'. Dit vind ik dus moeilijk. Eigenlijk vind ik van niet, omdat ik vind dat werknemers een recht moeten hebben. Maar aan de andere kant vind ik ook van wel, want dat zorgt voor een, uhm, goede doorloop van de arbeidsmarkt. (Leest de vraag nog een keer) Ik denk dat ik het er toch mee eens ben.

Participant: 4  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 23 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte zeer geschikt, heeft hij al bewezen. Samsom iets minder goed. Wilders zeer ongeschikt. Buma ook niet zo. Roemer een 5. Pechtold is een mooie vent, een 7. Van der Staaij ook absoluut niet, Krol mag ik ook niet zo.
- AV 'begrijpen'. Rutte begrijpt me wel, Samsom ook wel. Wilders begrijpt er helemaal niks van. Buma kan ik niet zo goed inschatten. Roemer begrijpt het wel. Deze vragen hebben ook weer geen invloed.
- AV. 'waarschijnlijk'. VVD zeer waarschijnlijk, een 10. PVV zeer onwaarschijnlijk. CDA iets hoger, maar niet op dit moment.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- 'Ingrijpen economie'. Dat doen ze al naar mijn idee. Wat is 'meer ingrijpen' in de economie? Hoe bedoelen ze? Tot op zekere hoogte moet er ingegrepen worden. Geen mening.
- 'Jonge asielzoekers'. Wat is lang? Ze moeten Nederlands spreken. Wel apart geformuleerd.
- Interview. Stellingen. Paar stellingen waren te algemeen, maar de onderwerpen waren wel duidelijk. Alleen zijn er specifiekere voorwaarden nodig.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Interview. Resultatenscherf. Het bleek dus dat ik er moeite mee had. Ik heb er wel een aantal minuten over gedaan om te zien wat mijn eigen positie is. Een instructie? Nee, niet gezien.

De VAA bevroegt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Uitslag. Ik zie nu dat ik belangrijke thema's kan aanvinken. Ik vind, 'uhm' ik ga dat niet doen. Ik vind het altijd gek dat dat mijn keuze beïnvloedt.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV. Deze vragen hebben geen invloed. Waarom zitten ze er dan in godsnaam tussen?
- Interview. AV toch ingevuld. Omdat als het er echt niet toe doet, ze het niet gevraagd hadden. Kleine moeite om het in te vullen als zij het willen weten.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

- Uitslag. Ik scroll naar beneden, maar ik zie alleen maar reclame.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Interview. Stellingen. De stellingen kosten geen moeite, maar er zaten er wel een of twee tussen die wel heel algemeen geformuleerd waren. Hierbij was het lastig, het hangt namelijk van bepaalde voorwaarden af om een mening te vormen.
- Interview. Uitslag. Verbetering: er zijn een aantal punten die voor mij duidelijker kunnen. Ik heb dingen gemist die wel interessant zijn.
- Interview. Stellingen. Verschil neutraal en geen mening: neutraal geef je wel een stem, maar zit je er tussenin. En geen mening betekent dat je je daar niet over wilt of kunt uitlaten.
- Interview. Stellingen. Antwoordopties. Handig dat je aan kan geven dat je het 'helemaal' ergens mee eens bent. Verschil is dat wanneer je overtuigd bent dat iets goed is, je dan 'helemaal' bent. Als je ergens achter staat is het 'mee eens'. Het beeld is goed overzichtelijk.
- Interview. Uitslag. 'Progressief' betekent dat de partij openstaat voor verandering, meedenken. Conservatief is terughoudender en leunt meer op oude ideeën. Links is socialistisch en rechts is liberaal.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Ik zie nu een schemaatje met de partijen, progressief en conservatief, links en rechts.
- Uitslag. Ik wil graag mijn score zien, oh dat zie ik nu pas. De rode stip vlakbij D66, dus die zal wel bovenaan staan.
- Uitslag. De keuzes binnen het uitslagscherm zijn niet duidelijk. Komt door de kleur, waardoor het niet duidelijk was dat er meerdere opties waren. Ik zag ze om te kijken wat de uitslag was, daar ging ik de hele pagina voor af.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Interview. Uitslag. Bij overige functies staan een aantal functies, zoals 'sla resultaat op' en 'vertel een vriend'.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

- Interview. Uitslag. Het is een leuke manier om te kijken, maar ik laat mijn stem niet meer beïnvloeden. Ik ga nu niet D66 stemmen, maar VVD.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Ik kan klikken op 'positie per stelling' en 'overige functies'. 'Positie per stelling' vind ik niet zo interessant.
- Interview. Uitslag. Ik ga niet stemmen op mijn positie gebaseerd op een stelling, vandaar geen positie per stelling.
- Interview. Vergelijk partij met standpunten. Dit is makkelijk, jammer dat ik dit niet heb gezien. Ik werd er niet echt toe aangezet om dit te bekijken.
- Interview. Uitslag. Wat ik wel zou willen hebben, is dat ik wel de partijprogramma's kan lezen. In ieder geval de hoofdstukken van de partijprogramma's die er over gaan. Oh, dat had ik niet gezien. Het ziet er niet uit als een link naar een pagina met meer informatie. Het ziet er meer uit als een hoofdstuk of alinea, als tekst.
- Interview. Vergelijk standpunten vind ik wel interessant.
- Interview. Positie per stelling. Ik zie dat het beeld verandert, het beeld is duidelijk. Ik weet alleen niet of ik hier veel waarde aan hecht. Het beïnvloedt me niet.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Interview. Uitslag. Zie het nut niet in van het 'belangrijk' maken van bepaalde onderwerpen, omdat een coalitie toch over al die onderwerpen gaat beslissen. Dus dan kan ik maar beter over alle onderwerpen antwoorden. Er komt dan dus een andere uitslag uit, terwijl ze toch over alle onderwerpen moeten beslissen.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Ik vind het belangrijk dat je weet hoe en wat, het gaat namelijk om ons land.
- Uitslag. Het enige dat het heeft gedaan, is het geven van een bevestiging over de partij waar ik op stem.
- Interview. Uitslag. Door Kieskompas is het inzicht niet vergroot, meer bevestigd.

Overige verbalisaties

- 'AOW'. Deze is lastig, want is er wel genoeg geld? Ben ik neutraal.
- 'Patiënten betalen'. Ik vind juist de zorgstaat heel relaxt, dus daar ben ik het niet mee eens.
- 'Ritueel slachten'. Cultureel vraagstuk, vind ik lastig om over te antwoorden.
- 'Eigen risico verhogen'. Dat komt door de marktwerking, ik weet er niet heel veel van. Lastig. (lange pauze, wenkbrauwen omhoog). Weet ik niet goed, neutraal.
- 'Makkelijker ontslaan'. "uhmmmm". Ik denk niet dat dat in Nederland goed is.
- 'Verbieden boerka', Ben ik het niet mee eens, want ze mogen hun geloof best uiten, als het maar niet de communicatie in de weg zit.
- 'Belasting omhoog'. Niet mee eens, je moet gewoon verdienen wat je verdient.

- 'Turkije nooit lid'. Vind ik een lastig vraagstuk. Ik ben neutraal, want ik kan er niet echt een mening over vormen.
- 'WW'. Vind ik ook lastig, hoeveel? Hoe vaak? Ja, ik ben het er wel mee eens.
- Interview. Uitslag. Ik zag het echt laat, bizar.
- Interview. Uitslag. Het stemadvies dat gegeven is, had ik wat rechtser verwacht. Er zitten een paar stellingen tussen waar ik echt rechts heb geantwoord.
- Interview. Uitslag. Het duurde korter dan verwacht, dat is positief.
- Stellingen. Ik ben benieuwd wat er uitkomt als je alleen maar 'geen mening' doet.

Participant: 5  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 22 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV: Mark Rutte vind ik op zich wel een geschikte, dus die geef ik een 8. Samsom vind ik maar een enge man, dus wat lager: een 4. Wilders vind ik zeer ongeschikt, een 1. Buma krijgt een 5, Roemer een 0. Pechtold net een voldoende, Sap niet. Slob ga ik voor neutraal: een 5. Thieme een 0 en Krol heb ik geen idee over.
- AV: 'begrijpen'. Daar heb ik eigenlijk bij heel veel geen idee over. Ik denk dat Pechtold daar wel goed in is. En Rutte, Samsom en Buma. En Roemer, die begrijpt het sowieso niet.
- AV: 'waarschijnlijk'. VVD heel waarschijnlijk, ga ik denk ik ook doen. PVDA onwaarschijnlijk, PVV heel onwaarschijnlijk. CDA en D66 een 6, daar kan ik nog op stemmen. CU geef ik een 5, ze hebben wel een paar goede punten.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

- Interview. AV: ik vond de vragen wel relevant. De premier is toch het gezicht naar buiten toe voor Nederland. Het is niet zozeer dat ik er een aantal wil, maar meer dat ik er een aantal echt niet zou willen.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest de uitleg). Oh dat gaat weg.
- Interview. Uitslag. Ik had meteen door dat hij op de partijen kon klikken, omdat het in de uitleg stond. Het werd heel snel uitgelegd en voordat ik het helemaal had gelezen was het al weg. Toen kwam er opeens een nieuw schermpje. Dat was wel jammer, gelukkig las ik net op tijd dat ik er op kon klikken. Ik had er wel wat aan, alleen zonde dat het zo snel weg was.
- Interview. Uitslag. Ik vind het spectrum niet overzichtelijk. Ik sta in het vakje met D66, maar ik sta dichterbij CDA. De uitleg was ook al snel weg.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Interview. Uitslag. De optie van 'belangrijk' is leuk. Als je een paar dingen wegklikt, waar je dan komt te staan. De vragen tellen allemaal even zwaar, maar mijn mening over alles is niet even zwaar.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV. Ik heb gezien dat ik hem kon overslaan, maar bewust niet gedaan.
- Interview. AV. Jammer dat 'waarschijnlijkheid' niet meetelt in het stemadvies, heb ik niet gezien. Het is toch een mening over een partij en niet over hun denkbeelden.



De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stembulp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Hypotheekrenteaftrek'. Kijk, ik doe wel economie, maar ik heb totaal geen idee wat dat inhoudt. Dus ik ga voor 'geen mening'.
- Interview. Stellingen. Het invullen van de stellingen ging goed, alleen over sommige dingen had ik maar beperkt informatie om het in te vullen. Dan kan ik wel een antwoord gaan geven, maar als ik er niks van afweet, zit het niet goed om iets in te vullen. Denk dat dat aan mij ligt, het zijn namelijk wel bekende onderwerpen. Er waren een paar bij, waarvan ik niet een, twee, drie de betekenis wist.
- Interview. AV. Niet alle partijleiders herkend, alleen qua naam.
- Interview. Uitslag. 'Progressief' is dat ze vooruit willen. En dat ze niet willen stilstaan en minder bezuinigen en meer terug willen geven aan de burger. Conservatief is het meer terughoudend zijn en meer denken aan de lange termijn. Links is socialistisch en rechts is niet-socialistisch.
- Interview. Stellingen. Verschil neutraal en geen mening. Neutraal, dan heb je wel een mening, alleen het is niet zo dat je zegt: het moet wel of niet. Maar als ik geen mening had, kon ik ook niet onderbouwen waarom ik neutraal zou zeggen.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Dat puntje dat ben ik en de partij waar ik het dichtste bij sta, is deze.
- Interview. Uitslag. Ik vind het wel handig, maar bij dit soort dingen heb ik nooit zoiets van: 'yes, leuk'. Maar het is noodzakelijk en een handig hulpmiddel.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Uitslag. Dan heb ik nog overige functies. 'Sla het resultaat op' en dergelijke.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Uitslag. (Kijkt eerst bij standpunten van VVD, scrolt er snel doorheen). Dan kijk ik ook nog even naar D66, het lijkt dat ik daar het dichtste bij zit. En een beetje scrollen welke antwoorden van mij zijn en welke van hen. Ik zie toch dat er een aantal antwoorden zijn, waar ik een goede mening over heb, waar we wel in verschillen.
- Positie per stelling. Hier kan ik alles nog een keer bekijken. Kan ik ook zien waar ik ongeveer bij kom. Qua stelling en partijen. Zie ik toch veel verschil met de partijen waar ik op zou stemmen. Ik zit toch vrij veel bij D66 en daar zit ik ook het dichtste bij.
- Interview. Positie per stelling is minder overzichtelijk.
- Interview. Uitslag. Ik heb niet gezien dat er uitleg per stelling te vinden was. Vond het ook niet nodig, dan zou er teveel informatie zijn.
- Interview. Uitslag. Ik wilde kijken wat de VVD had. Van D66 wist ik het al, hoe zij antwoorden qua studiefinanciering en daar stonden ze tegenover elkaar zegmaar.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Interview. Politieke landschap. Ik kan natuurlijk mijn positie nog een keertje herberekenen, wat leuk. Immigratie en Integratie is het minst belangrijk, zorg hou ik, ethiek weg, wereld weg, wonen weg, inkomen weg, veiligheid weg, Europa weg. Nu heb ik er nog 3. Dan ga ik nu herberekenen. Links progressief, lijkt me ook interessant.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Stellingen. Ik dacht er wel aan om op internet te zoeken wat ze inhielden.
- Interview. AV. 'begrijpen'. Moeilijke vraag. Het is wel nuttig. Je denkt er namelijk wel over na, wat ik anders niet had gedaan.
- Interview. Uitslag. Inzicht in de standpunten is niet vergroot.
- Interview. Uitslag. Motiveert niet echt, maar laat wel zien dat ik sommige dingen gewoon niet weet.

Overige verbalisaties

- 'Zwakkere landen steunen'. Vind ik moeilijk. Als je kijkt naar de voors- en tegens, kom je uit op neutraal.
- 'Ritueel slachten'. Daar ben ik neutraal over, want ik heb er eigenlijk niet zoveel mee te maken.
- 'Eigen risico'. "Uhhmm". Ja, eigenlijk heb ik daar geen mening over. Dus ik denk dat ik die gewoon kies (klikt geen mening).
- 'Leven voltooid'. Vind ik lastig. (Switcht tussen neutraal en mee eens). Ik ben het er toch niet mee eens, een voltooid leven is anders dan wanneer je enorm veel pijn lijdt.
- 'Sociale huurwoning'. Dit is buiten mijn straatje, dus ik weet er niet veel vanaf. Ga ik voor 'geen mening'.
- 'Turkije'. Ik kan daar nu de voor- en nadelen van niet op een rijtje zetten.
- 'Europese integratie'. Ja, nee natuurlijk. Dat heeft voor- en nadelen, maar we moeten wel in Europa blijven. Dus ik zeg mee eens.
- Uitslag. Dichtste bij D66, had ik wel verwacht. Vooral nu ik student ben, en zij zijn pro student.

- Uitslag. Later zie ik mezelf wel meer als VVD'er. Als ik straks boven modaal ga verdienen, denk ik dat VVD voor mij het beste is.
- Interview. Uitslag. Weet nog niet op welke partij ik ga stemmen, maar dit heeft wel weer wat geholpen. Het is nog steeds een tweedeling tussen D66 en VVD.
- Interview. Uitslag. Verbeterpunt: minder informatie. Dat je wat makkelijker alles kan zien, de vragen op zich zijn makkelijk.

Participant: 6  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 19 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Nu gaan we partijleiders beantwoorden als premier. Rutte een 7, Pechtold een 9, Thieme een 0.
- AV 'begrijpen'. Rutte een 8, Samsom een 8. Wilders niet, een 1. Buma wel, maar Roemer niet. Pechtold een 9. Slob geen mening. Krol geen idee.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD 8, PVDA 5, PVV 0, SP 0, D66 10, SGP 0, CU 0 PVDD 0.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Stellingen. En de formulering van hypotheekrenteaftrek is maar eenzijdig. Ik vind niet dat het afgeschaft moet worden, maar aangepast. Hoe wordt het dan gebruikt? Denken ze dan dat ik vind dat het weg moet
- 'Hypotheekrenteaftrek'. Beetje vage stelling, hij moet niet volledig afgeschaft worden, maar wel aangepast. Dus ik ga voor niet mee eens.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Interview. Uitslag. Instructie. Ik heb wel gezien dat er iets was, maar dat ging al snel weer weg. Op zich heb ik het niet gemist. Er zou een knop moeten zijn om het terug te halen.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Uitslag. Ik kan nu mijn positie herberekenen als ik zeg wat ik belangrijk vind.
- Interview. Belangrijke thema's. Had niet echt de behoefte om het te doen, maar ik zag dat je het kon doen dus maar even proberen.
- Interview. Uitslag. Prettig dat je aan kan geven welke thema's belangrijker zijn dan anderen.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Beginscherm. 'hoogst genoten opleiding'. Dat vind ik altijd lastig, is dat dan als het afgerond is of wat je bezig bent.
- 'Patiënten betalen'. Onduidelijke stelling, er moet bij staan of het gedekt wordt door de verzekering of niet. Ik ga er hier maar vanuit dat dit niet zo is.
- 'Jonge asielzoekers'. Is ook een vage stelling. Ja wat is lang, wat is jong. Dit is niet duidelijk, dus neutraal.
- Interview. Stellingen. Invullen van de stellingen ging goed, een probleem is het verschil tussen helemaal eens en eens.
- Stellingen. Verder bij de stelling van het leger. Daar heb ik geen kennis over, dat er dan een knopje is en dat je dan wat cijfers kan zien hoe het zit. Ik wil op basis van gegevens daar antwoord op geven. Ik kan er geen mening over geven, want ik weet niet hoe het zit.
- Interview. Stellingen. Niet gezien dat er een optie 'geen mening' was.
- Interview. Stellingen/Uitslag. Verbetering: de geen mening knop moet duidelijker, het is misschien mijn schuld dat ik teveel gefocust was. Veel stellingen moeten concreter gesteld worden, of meer informatie erover. En de instructie moet in beeld blijven, of terug te klikken zijn.
- 'strenger straffen'. Ik heb eigenlijk geen idee hoe er nu wordt gestraft. Dus neutraal.
- Interview. Stellingen. Verschil: neutraal is dat je het kent, maar het maakt niet uit wat ze er mee doen. Geen mening als er je het niet weet.
- Interview. Uitslag. Progressief is voor het veranderen, conservatief laat je de dingen het liefst zoals ze waren.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Okee, we hebben hier een soort van diagram waarbij ik op twee assen zie waar ik sta. Een beetje in het midden, iets rechter maar iets progressiever.
- Het resultatenscherm is heel duidelijk. Ik snap dat het niet alleen links of rechts is, maar ook conservatief en progressief. Ik begrijp dat dit de makkelijkste manier is om het uit elkaar te trekken.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Overige functies. Oh dan kan je het opslaan ofzo.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Uitslag. Dan hebben we hier nog een knop positie per stelling. Ja, dit is wel interessant. Ohja er waren natuurlijk meerdere onderwerpen.
- Interview. Uitslag. Niet gezien dat je op de partijen kan klikken om de standpunten met je antwoorden te vergelijken. Jammer dat ik het niet heb gevonden. Je ziet wat de mening van de partij is vergeleken met jouw mening. Dat is handig. Het zou handig zijn als er informatie zou zijn, maar geen behoefte aan gehad. Het staat er wel bij.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Uitslag. Alles staat nu op belangrijk, veiligheid is niet zo heel belangrijk. Ik doe alles onbelangrijk en dan kijk ik wat ik heel belangrijk vind. Europa, Werk, Economie. Wat gebeurt er dan? Nog iets rechter en progressiever.
- Uitslag. Als ik de belangrijke thema's aanvink, komt het wel overeen met wat ik hiervoor dacht. Daarvoor zaten de linkse partijen ook bijna in mijn voorkeursrondje. Nu zitten ze wat verder weg. Als ik debatten kijk, ben ik het altijd met hun oneens.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Stemadvies prikkelt niet om verder meer informatie over de stellingen te zoeken, maar ik vond het wel nuttig op zich.
- Interview. Uitslag. Het is natuurlijk iets dat als je wilt doen, je er even goed voor gaat zitten. Het is belangrijk.
- Interview. Uitslag. Kieskompas heeft niet de stem beïnvloed. Ik neem mijn eigen kennis serieuzer, maar ik geloof wel dat dit serieus is. Als er een ander advies was gegeven, zou ik denken dat er iets mis en dan kijken hoe het precies zit. Aan welke vragen het dan ligt enzo.
- Interview. Uitslag. Door KiesKompas het inzicht wel vergroot, maar niet voordat ik de standpunten kon vergelijken met mijn antwoorden.

Overige verbalisaties

- Beginscherm. Zouden echt mensen uit 1910 dit doen?
- 'Zwakkere steunen'. Ja liever niet, maar als het niet gebeurt, zijn we verder van huis.
- 'Reiskostenvergoeding'. Lastige stelling. Het is loon, maar er moet ook budget vrijgemaakt worden.
- 'Defensiemacht'. Geen idee hoe groot die nu is, dus neutraal.
- 'WW'. Zucht. Ze zouden eigenlijk steeds een beetje informatie moeten geven over de stelling, want ik heb gewoon niet genoeg kennis hierover.

Participant: 7  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 22 jaar  
Opleiding: HBO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte een 7, Samsom ook. Wilders een 3, Buma ook een 4. Roemer een 3, Pechtold een 7, Sap een 6. Van der Staaij ken ik niet, Henk Krol ook niet. Dus geen idee.
- AV 'begrijpen'. Rutte een 7, ik denk dat die ons wel begrijpt. Van der Staaij een 5. Henk krol, geen idee.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD heel waarschijnlijk een 8, VVD nooit, D66 een 8. SGP een 0. PvdD zal ik ook nooit op stemmen.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Het zijn wel stellingen die zwart-wit zijn, er zit geen nuance in. Maar het is gewoon een hulpmiddel om je te helpen beslissen.
- Interview. Verbetering: de stellingen minder zwart-wit

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). "Ohhh" Dat ging wel heel snel weg.
- Interview. Politiek landschap. Ik was eigenlijk bezig met het lezen hoe de uitslag in elkaar zat, maar dat was zo snel verdwenen en toen kwam dit in beeld en ging ik een beetje klikken wat het doet. Als het ernaast had gestaan, had ik er niks mee gedaan.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijke thema's.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. Stellingen. Het invullen ging makkelijk, als je had geklikt, ging je naar de volgende vraag.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Verhogen eigen risico'. Ik heb hier echt geen verstand van, hoe dit in elkaar steekt. Dus ik ben hier neutraal.
- Interview. Als ik er niet veel van af wist, op neutraal gedrukt. Ik heb ook een paar keer op 'geen mening' gedrukt, ik kwam erachter dat die ook werkte. Hij was een andere kleur dan de rest, dus ik dacht eerst dat hij het niet zou doen. Als ik het niet wist of geen mening had, klikte ik op neutraal.
- Interview. Stellingen. De antwoordmogelijkheden overdreven, er is bijna geen verschil tussen 'helemaal mee eens' en 'mee eens'. Tenminste voor mij.
- Interview. Uitslag. 'Progressief' is gericht op groeien, beslissingen nemen die misschien niet fijn zijn, maar toch genomen moeten worden. Conservatief is alles bij het oude houden, blijven bij wat er nu is. Links is heel erg op de overheid gericht, dat de overheid voor iedereen moet zorgen. Dat de staat heel veel moet regelen, zorg, banken. En rechts is zo veel mogelijk vrij laten, dat je meer voor jezelf moet zorgen.
- Interview. Stellingen. Geen mening niet genoeg kennis om een mening te vormen, neutraal heb je wel genoeg kennis.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Interview. Uitslag. Volgens mij zit ik in het politieke midden, het is niet echt duidelijk wat er nou uit is gekomen. Ik denk dat ik het dichtst bij D66 zit, omdat ik in dat vierkant zit.
- Interview. Uitslag. Ik word hier niet heel veel wijzer van, als ik niet gewoon een overzicht krijg van wat mijn eerste keuze zou zijn volgens de vraag. Dus ik heb geen idee wat ze mij nou aanraden.
- Interview. Resultatenschermb. Omdat de uitleg zo snel weggaat, is het moeilijk te begrijpen. Ik snap zo niet wat mijn eerste keus zo zijn. Een lichter rondje en een bulls-eye. De verticale streep is verwarrend, omdat je niet weet of je daar rekening mee moet houden of niet.
- Interview. Uitslag. Verbetering: De uitslag kan voor mij duidelijker, op zich is het wel handig, maar niet duidelijk wat je eerste keus is.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.



De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Positie per stelling. Heel even gezien, maar dan ga ik al die stellingen weer langs. En dat heb ik al gedaan. Je ziet jouw antwoord staan. Het nodigt niet uit om aan te klikken.
- Interview. Vergelijk partij met standpunten, ja heb ik even gezien. Ben ik niet geweest. Ik vind het niet jammer dat ik het niet heb gezien, maar het is wel nuttig. Je hebt een overzicht wat de partijen hebben staan en wat jouw antwoord is.
- Uitslag. Ik kan wel verkiezingsprogramma aanklikken, maar ik weet niet of ik het goede dan krijg of dat ik het hele verkiezingsprogramma krijg. Oh dat vind ik wel echt handig. Dan klik je en kan je zien wat zij er over in het programma hebben staan, het is alleen niet duidelijk dat je er op kan klikken.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Uitslag. Ik kan nu mijn positie herberekenen door wat dingetjes aan te klikken.
- Uitslag. Milieu is niet heel belangrijk, herberekenen.
- Interview. Belangrijke thema's niet echt een toegevoegde waarde. Je kunt het ook verwerken in een enquête. Je kunt wel kijken als je iets aanklikt, hoe het dan veranderd. Maar dat is meer leuk om te spelen.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Het is belangrijk dat je zelf ook gewoon onderzoek gaat doen.
- Interview. Uitslag. Inzicht in de standpunten niet echt vergroot. Maar dat zou met, als je op een partij gaat staan en klikt, zou dat wel kunnen. Maar niet als je alleen KiesKompas zelf doet.
- Interview. Uitslag. Motiveert niet echt om je meer te verdiepen in de politiek.

Overige verbalisaties

- 'Ontwikkelingssamenwerking'. Het mag anders worden uitgegeven, dus ik ben neutraal.
- 'Strenger straffen'. Ik weet niet of dat helpt, om mensen strenger te straffen. Dus ik ben het hier niet mee eens.
- 'Financiële steun'. Ja dat denk ik wel, dat is volgens mij goedkoper dan ze eruit te schoppen.
- 'Reiskostenvergoeding'. Vind ik lastig, aan de ene kant is het gratis loon, dat je gewoon krijgt. Aan de andere kant zijn het kosten die je maakt om naar je werk te komen, dus zouden die niet belast moeten worden. Ik denk dat ik daar neutraal in ben.
- 'Ritueel slachten'. Ben ik het niet mee eens, want we hebben in Nederland vrijheid van godsdienst.
- 'Weigeren homostellen'. Lastig, omdat het twee grondbeginselen zijn die tegen elkaar ingaan. Ik vind dat ze dat niet mogen weigeren.
- 'Hogere kinderbijslag'. Ben ik het mee eens, als je meer verdient heb je ook minder kinderbijslag nodig. Dus ben ik het mee eens.

- 'Hypotheekrenteaftrek'. Ben ik het mee eens, omdat het op termijn gewoon niet meer haalbaar is om het te financieren.
- 'makkelijker ontslaan'. Ben ik het mee eens, want dan kunnen ze ook makkelijker mensen aannemen.
- 'Defensiemacht'. Ja weet ik niet. Ik heb er eigenlijk niet echt een mening over, want we zijn bijna nooit meer in oorlog. Maar het is toch goed om er een te hebben. Dus ik heb er geen mening over.
- 'Verbieden boerka'. In publieke ruimtes denk ik wel, maar thuis moeten ze het lekker zelf weten. Ik ben het er wel mee eens en niet mee eens, dus ik ben er neutraal.
- 'Sociale huurwoning'. Ja, eigenlijk moeten ze eruit. Want ze zitten in een woning die niet voor hen is. Ze kunnen meer betalen, dus ik ben het er mee eens.

Participant: 8  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 26 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Vind ik niet echt interessant, want ik ben meer echt op zoek naar een advies over welke partijen bij mij passen. Dus deze ga ik niet invullen. (sla over).
- AV. Vind ik ook niet interessant, ik wil weten welke partijen het beste bij mijn mening passen.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt.  
(diagram, lijst)

- Uitslag. Dat is een beetje snel weg. Ik ben rechts. En progressief, gematigd progressief.
- Interview. Uitslag. Uitleg van de uitslag ging snel weg. Ik zou daar een functie van maken dat je hem weg kan klikken.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Interview. Uitslag. Niet belangrijk het aangeven wat belangrijk is. Ik kan me voorstellen dat mensen meer waarde hechten aan het milieu als je partij voor de dieren stemt.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- AV. Vind ik niet echt interessant, want ik ben meer echt op zoek naar een advies over welke partijen bij mij passen. Dus deze ga ik niet invullen. (sla over).
- AV. Vind ik ook niet interessant, ik wil weten welke partijen het beste bij mijn mening passen.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stembelp.

- Interview. Logo's. Verbetering: overzicht per vraag is onduidelijk. Verder vind ik het wel een goede site. Stellingen zijn duidelijk, advies is op een leuke manier gegeven. De sponsorlogo's onderin storen me wat, ze zijn de dezelfde grootte als de antwoordknoppen. Maar zo werk het nou eenmaal met advertenties.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Patiënten betalen'. Deze stelling vind ik een beetje vaag, want het kan ook zijn dat de zorgverzekering daarvoor betaalt. Ik geef maar even geen mening, want ik weet niet hoe de vraag bedoeld wordt.
- 'hypotheekrenteaftrek'. Daar heb ik een beetje te weinig achtergrondkennis voor. Die geef ik op neutraal. Er kunnen teveel maatregelen hangen aan een beslissing die ik niet ken, tenzij ik me erin zal gaan verdiepen.
- 'Verbieden boerka'. Ik dacht eigenlijk dat dat al verboden was. Daar ben ik het mee eens.
- 'Verdere integratie goed'. Dit vind ik niet echt een stelling waar je een mening over kan hebben, want je kunt het gewoon doorrekenen. Daarom houd ik het op geen mening. Ik vind hem ook een beetje vaag, deze vraag.
- Interview. Stellingen. De meeste onderwerpen ken je al, die worden vaak behandeld. Als je die tegenkomt in nieuwsprogramma's vorm je je daar al een mening over.
- Stellingen. Wat is het verschil voor een partij tussen 'helemaal mee eens' en 'mee eens'?
- Interview. Uitslag. Overzichtelijk weergegeven, maar ik ben ook bekend met de assen. Ik kan me voorstellen dat als je de termen niet kent, dat het lastig is om te relateren.
- Interview. Politieke landschap. Volgens mij stond dit al open, of heb ik er per ongeluk op geklikt. Niet bewust.
- Interview. Stellingen. 'Geen Mening' knop andere kleur, waardoor duidelijk is dat die buiten het spectrum valt.
- Interview. Uitslag. Rechts is liberaal, links iets socialistischer. Progressief is veranderingsgezind, conservatief is dat je alles houdt zoals het is.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Ik vind het leuk dat ze niet alleen laten zien met welke partijen je overeenkomsten hebt, maar ook hoe je in het spectrum ligt. Dus of je conservatief bent, of progressief. Veel andere StemWijzer kreeg je alleen overeenkomsten. Spectrum is verfrissend, nieuw. Kan je jezelf inschalen.
- Interview. Uitslag. Leuke manier, door de positie in het spectrum en niet 1 partij. Ik vind het ook altijd leuk om met mensen hierover te praten.
- Uitslag. Ik zou PVDA niet zo progressief inschatten als GroenLinks en D66.
- Uitslag. Veel overeenkomsten, toch liggen ze aan de andere kant van het spectrum.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Beeld van vergelijking partijen met antwoorden niet overzichtelijk. Teveel kleuren en te groot. En dan kort: uw antwoord vs antwoord van de VVD. Je ziet nu maar twee vragen in het beeld. Het geeft de goede dingen weer, maar niet op de goede manier.
- Interview. Uitslag. Achtergrond achter de standpunten van de partijen niet gemist, maar zal wel wat kunnen toevoegen. Geen idee waar de mogelijkheid is. Vrij drukke pagina, niet duidelijk dat het een link is.
- Interview. Overige functies en positie per stelling expres niet aangeklikt. Omdat ik bij een deel van de vragen wel in kan schatten hoe zij denken erover. Nu ik er zo naar zit te kijken is het wel een grappig overzicht.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. KiesKompas heeft niet de kennis van de onderwerpen vergroot. De functie over achtergrondinformatie was me niet opgevallen. Ik kan me voorstellen dat als ik daar kwam, dat ik dan door had geklikt.

Overige verbalisaties

- DG: vraagt zich af waarom ze dit willen weten
- 'Strenger straffen'. Heb ik niet echt een mening over. (klikt neutraal)
- 'Belasting over reiskostenvergoeding'. Lijkt me niet echt de bedoeling van een reiskostenvergoeding.
- 'Meer kinderbijslag'. Daar heb ik geen mening over, dus ik doe neutraal.
- 'Eigen risico verhogen'. (lange pauze, schudt met hoofd heen en weer). Daar ben ik het wel mee eens
- 'verkleining defensie'. Daar heb ik niet zozeer een mening over. (neutraal)
- 'Verhoging sociaal'. Daar ben ik het mee eens, anders gaat het sociale ervan af.
- 'Ingrijpen economie'. Ik vind de mate van ingrijpen op dit moment goed, dus ik ben het er niet mee eens.
- 'Nieuwe kerncentrales'. Daar ben ik het zeker niet mee eens.
- 'Stufi lening'. Op sommige aspecten ben ik het eens, op andere niet. Dus ik doe neutraal.
- 'Turkije niet in EU'. Dit is een typische PVV stelling. Ben ik het niet mee eens.
- Uitslag. Ik zie hier zorg staan, maar daar heb ik volgens mij weinig vragen over beantwoord.
- Uitslag. Over zorg en milieu niet veel vragen gehad. De rest wel.
- Interview. Uitslag. Ik stem vaak naar hoe ik als persoon in elkaar steek, en niet echt op de onderwerpen. Stemmen doe ik liever vanuit de overtuiging hoe ik in elkaar zit.

Participant: 9  
Geslacht: Vrouw  
Leeftijd: 21 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Ik geef mark Rutte maar een 7, Samsom vond ik een beetje jammer dat hij zijn gehandicapte dochter ging gebruiken. Wilders een 0. Buma een 8. Marianne Thieme vind ik ook leuk, een 8.
- AV 'begrijpen'. Rutte begrijpt me sowieso wel, Diederik ook. Ik denk dat ze allemaal wel slim genoeg zijn om me te begrijpen.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD, wel waarschijnlijk een 7. PVDA heb ik al eens op gestemd, zeer waarschijnlijk. PVV, CDA en SP nooit van mijn leven. D66 zeer waarschijnlijk. CU, SGP niet. 50 PLUS 0.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- 'Ingrijpen economie'. Dat is ook weer zo'n enorm niet duidelijke vraag. Ik zet hem even neutraal, ze moeten wel ingrijpen maar niet teveel.
- 'Stufi lening'. "uhmmm" ja ligt eraan of de rentestand dan omlaag gaat.
- Interview. Stellingen. En die twee vragen dus waar ik op neutraal op heb gestemd, duidelijker uitleggen.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). "WAT". Ik was er nog mee bezig.
- Interview. Uitslag. Instructie had wel wat langer mogen blijven staan, ik had nu niet alles kunnen lezen.
- Interview. Uitslag. Verbetering: de uitleg mag langer in beeld blijven.

De VAA bevroegt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijke thema's. Wonen niet zo belangrijk.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV. Wel een nuttige vraag, maar niet heel nuttig. Ik zou niet op een partij stemmen omdat ik een lijsttrekker leuk of niet leuk vind. Maar ik vind het belangrijk naar het buitenland toe dat we een goede leider hebben. Niet gezien dat de vraag niet meetelt voor de positie.
- Interview. AV. 'waarschijnlijk'. Slecht dat dit niet meetelt. Je geeft een aantal partijen aan waar je nooit op zou stemmen, dus ik vind dat die dan ook niet mee moeten tellen voor de uitslag.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stembelp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Interview. Stellingen. Invullen van stellingen ging goed. Wel een aantal stellingen die ik niet helemaal duidelijk vond. Maar over het algemeen prima te begrijpen.
- Interview. Stellingen. Knop geen mening niet gezien, natuurlijk heb je overal een mening over.
- Interview. Uitslag. Conservatief is behoudend, dus niet teveel vooruitgang en niet teveel verandering en ook niet te snel. Progressief is een snelle verandering, een snelle vooruitgang, gewoon meer gericht op verandering. Links versta ik een zo min mogelijke inkomensverschillen tussen arm en rijk in Nederland. Dus opkomen voor de lagere klasse. Rechts is voor mij de inkomens reguleren volgens marktwerking. Dus de markt de inkomens laten bepalen.
- Interview. Uitslag. En ik wist niet dat ik op een partij kon klikken.
- Interview. Stellingen. Neutraal is dat de stelling zodanig slecht is uitgelegd, dat ik het maar een beetje oneens ben en een beetje eens. Dan moet die specifieker gesteld worden.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Oh dit is mijn uitslag al. Ik sta het dichtste bij D66 en ik ben rechts progressief.
- Interview. Uitslag. Ik keek eerst naar het scherm hier, met mijn positie, maar toen gebeurde er daar wat en keek ik daarheen.
- Interview. Uitslag. Resultatenscherm heel overzichtelijk en makkelijk af te lezen.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

- Interview. Uitslag niet verassend, daar wou ik toch al op stemmen.
- Interview. Uitslag. In dit geval is D66 het meest geschikt, maar als Nederland niet in crisis geweest zou zijn, had ik misschien GroenLinks gestemd.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Positie per stelling. Ik wist niet dat ik dat kon gebruiken. Ik wist niet dat ik erop kon klikken. Ik snap het niet helemaal.
- Interview. Vergelijking standpunten met antwoorden niet gezien. Dat vind ik wel een leuke. Er staat niet hoeveel ik het ermee eens ben. Jammer dat ik het niet heb gezien toen ik bezig was.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Uitslag. Positie herberekenen, kan dat? Moet ik dan op herbereken uw positie drukken? Ik vind toch alles wel belangrijk.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Door het resultaat niet geprikkeld om meer info op de site gevonden. Ik heb mijn advies nu. Misschien als het een onverwacht advies was, dan misschien wel.
- Interview. AV. Kieskompas zorgt er wel voor dat je over zoiets nadenkt.
- Interview. Uitslag. Ik volg niet meteen het stemadvies op, ik kijk ook naar de televisie en het nieuws om te beslissen op welke partij ik ga stemmen.
- Interview. Uitslag. Kieskompas heeft het inzicht in de standpunten van de politieke partijen vergroot.
- Interview. Uitslag. Motiveert wel maar, maar de kennis is niet vergroot. Ik denk dat andere mensen wel denken van: leuk, die politiek. Maar dat was ik al.

Overige verbalisaties

- 'Weigeren homostellen'. Ja, dit is meer een ethische kwestie. Dan zeg ik ja, dat zouden ze mogen weigeren. Homo's vinden het ook niet leuk als ze getrouwd worden door een ambtenaar die chagrijnig is.
- 'Sociale huurwoning'. Ja, ze moeten er gewoon uit. Daar ben ik het mee eens, maar dat is een ander antwoord.
- Interview. Uitslag. Leuke manier, hele makkelijke manier ook. Maar niet zo'n hele betrouwbare manier. Ieder jaar doe ik een paar verschillende stemwijzers en daar komen de raarste dingen uit. Er zijn gewoon een paar partijen waar ik nooit op zou stemmen en als die er nou uitkomen.



Participant: 10  
Geslacht: Vrouw  
Leeftijd: 30 jaar  
Opleiding: WO  
Politieke voorkeur: Rechts

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte zeer geschikt. Wilders zeer ongeschikt. Pechtold vind ik een goede kerel, ook voor Europa.
- AV 'begrijpen'. Ik denk dat mark en Diederik dat zeker kunnen. Maar dat Wilders in zijn eigen wereld leeft. Roemer heeft sommige dingen die ik goed vind, maar niet als partijleider.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD waarschijnlijk. PVV ga ik nooit doen. SP, zeg nooit nooit.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Stellingen. Ik vond de stellingen niet genuanceerd genoeg. Om een goede mening te kunnen vormen, had ik wel wat aan te merken. Daarom komt mijn antwoord bijna nooit overeen met de geboden antwoordmogelijkheden.
- 'Ontwikkelingssamenwerking'. Ik vind het een beetje zwart-wit. In deze vorm, als je hem zo stelt, ben ik het er mee eens dat het anders moet.
- 'Financiële steun'. Ja dat vind ik wel, maar ik vind de stelling niet duidelijk genoeg.
- 'verhoging sociaal'. Ik vind dat er een goede toetsing moet komen om te kijken naar de bewoners. Ik vind dat de mensen die er horen erin horen en niet dat de mensen die er niet in horen een verhoging krijgen. Ik vind hem niet goed geformuleerd.
- 'Verbieden boerka'. Er mist nuance. Niet in functie, maar privé mag het prima. Maar niet in een functie als politieman.
- 'Jonge asielzoekers'. Is heel afhankelijk. Afhankelijk van wat er gebeurd is, wat de achtergrond is. Dit kun je niet zo stellen.
- 'Turkije nooit lid'. Dit kan je niet zo stellen, afhankelijk van hoe ze de kwesties oplossen en hoe ze over de gedane ontwikkeling heenkomen.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). Oh nu gaat het weg, ik was aan het lezen.
- Uitslag. Klopt het dat dat een klein moment in beeld was? Laat hem lekker staan. Nu had ik het idee: "wat is er aan de hand". Nu begreep ik het later wel.
- Interview. Uitslag. Instructie wel gezien, maar sprong al snel weg.
- Interview. Uitslag. Verbetering: duidelijke popups, meer uitleg bij de resultaten.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Uitslag. Europa vind ik zeker belangrijk, ik vind alles belangrijk. Herbereken uw positie.
- Interview. Uitslag. Vind het prettig dat je aan kan geven welke thema's belangrijker zijn.

- De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.
- Interview. AV1. Zeker nuttig om te kijken. AV2. niet echt van belang, het is maar een partijleider. AV3. niet van toepassing. Het gaat om nu, partijen kunnen veranderen later.
  - Interview. AV. Niet (kunnen) zien dat de vraag geen invloed heeft op de positie.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Interview. Uitslag. Misschien kunnen ze het verbeteren om je positie te laten knippen, en dan als je er overheen gaat dat er dan uitleg stond. Ook bij de begrippen conservatief en progressief hebben uitleg nodig.
- Interview. Stellingen. De knop 'geen mening' is niet opgevallen, daarom ook niet gebruikt. Je gaat geen KiesKompass invullen als je geen mening hebt. Die neutraal is goed genoeg.
- Interview. Positie per stelling en overige functies in eerste instantie niet gezien, doordat de kleur niet opvalt en te licht is.
- Interview. Uitslag. Niet de link naar verkiezingsprogramma gezien, dat miste ik juist. Het is totaal niet duidelijk dat het kan. Misschien handig als de link te zien is bij het antwoord van de partij, dat het dan oplicht.
- Interview. Stellingen. Neutraal heb ik gedaan voor als een stelling niet goed genoeg was gesteld. Als ik het niet zeker kon zeggen, afhankelijk was van de situatie, koos ik voor neutraal.
- Interview. Stellingen. Geen mening als je het onderwerp niet goed genoeg kent of begrijpt. Neutraal is als je de stelling niet goed vindt.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Interview. Uitslag. De uitslag zal ik groter laten zien. Niet duidelijk wat en waar je iets kan doen.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Positie per stelling. Wat leuk, heel interessant om te kijken.
- Interview. Vergelijking standpunten met antwoorden. Had ik wel gezien, maar vind ik niet interessant, want ik weet wat ik heb geantwoord en hoe D66 en VVD daarin staan. Maar ik kan me voorstellen dat het bruikbaar is als je zoekende bent. Zeker een waardevolle functie, dit moet misschien wel meer uitgelicht worden.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Uitslag. Even kijken of ik hem nu kan herberekenen. Als ik inkomen wat minder belangrijk vind, schuif ik meer naar rechts. Dit vind ik een leuk onderdeel, om te zien wat mijn keuzes doen met het veld.
- Interview. Uitslag. Vind je een van de onderwerpen heel belangrijk, kan je zien wat die met je positie doet.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Inzicht in de standpunten van de politieke niet zozeer vergroot. Het is leuk om te doen hoor, het is een fijne tool.
- Interview. Uitslag. Het motiveert ook niet om je meer te verdiepen in de politiek, ik was al meer verdiept.

Overige verbalisaties

- 'Patiënten betalen'. Jeetje. Een kleine bijdrage vind ik niet raar, vind wel dat je moet kijken naar afhankelijkheid van financiën. Ik mis hier een optie. Het kan niet zo doorgaan.
- 'Verhoging zorg'. Zodra het hoger is, zullen mensen minder de neiging hebben om dingen aan te grijpen die ze helemaal niet nodig hebben.
- 'makkelijker ontslaan'. Ik vind dat de werknemer teveel rechten heeft, dat is ook niet goed.
- Uitslag. GroenLinks heb ik een paar keer gedaan.
- Uitslag. Ik zit behoorlijk D66, dat vermoeden had ik al.
- Interview. Stellingen. Antwoordopties. De opties zijn goed, alleen de stelling soms niet. Het dwingt je ook te kiezen. Ook overzichtelijk weergegeven, prima.

## Bijlage 4: Uitwerking nieuw HOW per participant

Participant: 11  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 24 jaar  
Opleiding: HBO  
Politieke voorkeur: Rechts  
Tijdsduur: 43 minuten

### Proces

Participant 11 heeft bij de vorige verkiezingen StemWijzer gebruikt, omdat die bij hem het meest bekend was. Wat hem wel opviel, was dat de uitslag nu heel anders was dan bij de vorige keer. Daarbij gaf hij al aan dat het kon dat zijn mening veranderd was. Tijdens het beantwoorden van de stellingen gaf de persoon aan dat er een paar stellingen waren waar hij moeite mee had. Na een periode van nadenken gaf hij dan toch een antwoord, hierbij koos hij een keer voor 'geen mening' en een keer voor 'neutraal'. Toen in het interview naar het verschil tussen deze opties gevraagd werd zei de participant: 'Een goede vraag, haha. Neutraal dan hang ik een beetje tussen de antwoorden in. Ik ben het er niet mee eens en niet mee oneens. En bij geen mening heb ik gewoon geen antwoord.' Toen de participant bij de aanvullende vragen aankwam, liet hij een diepe zucht en gaf hij aan dat hij niet veel kennis had over de politieke partijen en hun leiders. Toch probeerde hij de vragen goed in te vullen, maar hij besloot toch om de tweede vraag over te slaan. De participant vindt de uitslag duidelijk, maar had liever gezien dat er een overzicht was met welke partijen het meest overeenkomen. Verder had hij de uitslag niet verwacht, hij gaf aan het 'verassend' te vinden.

### Categorisering verbaliseringsen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- HOW. AV. Rutte vind ik dat hij het goed doet, en gedaan heeft. Tja, de rest ken ik eigenlijk niet echt. Samsom, ik heb eigenlijk geen idee. Wilders vind ik niet echt geschikt, dat daarop door niet veel mensen goed gereageerd zou worden. Buma wel van gehoord, maar geen idee. Roemer heb ik wel eens in debat gezien, vond ik hem redelijk sterk overkomen. Pechtold vind ik een draak. Als ik hem hoor praten, zap ik weg. Sap nog nooit van gehoord. Slob wat erg, ken ik ook niet.
- HOW. AV 'begrijpen'. Ik ken al die mensen niet goed genoeg om een antwoord te kunnen geven. Ik denk dat ik hem maar over ga slaan.
- HOW. AV 'waarschijnlijk'. Dan denk ik gelijk terug aan de vorige keer. VVD kwam daar wel aardig hoog in, een 7. PVV scoort meestal wel redelijk hoog bij mij. 50 plus, naja ik ben een jonge vent, die krijgt een 1.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Stellingen zijn wel duidelijk geformuleerd. De neutrale antwoorden lagen niet aan dat de vraag anders geformuleerd zou moeten worden. Maar dat ik er meer over na moest denken, dus niet met de vraag.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Interview. Uitleg snel weggegaan. Eerste instantie niet echt opgevallen, ik keek allereerste naar de uitslag. Toen zag ik 'rode cirkel' toen wist ik al hoe het moest. Mijn oog ging gelijk naar de uitslag. Misschien kan de uitleg wat langer blijven staan.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Interview. Selecteer belangrijke thema's. Weet eigenlijk niet waarom ik het niet heb gedaan. Ik was te veel bezig met de uitslag. Ik vind alles belangrijk. Wel goed dat je aan kan geven dat je iets belangrijker vindt dan iets anders. Niet de behoefte om aan anderen te delen welke onderwerpen belangrijk zijn.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV. Niet gelezen dat de vragen geen invloed hadden op de positie. Als ik het eerder had geweten weet ik niet of ik ze had ingevuld. Ik denk het eigenlijk niet. Ik verdiep me niet echt in de politiek.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Interview. Overige functies. Niet echt behoefte aan om het aan andere te delen. Alleen via persoonlijk contact kan je het wel erover hebben. Ik ga niet zeggen van: ik heb KiesKompas gedaan, dus dat moeten jullie ook doen.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Niet duidelijk geworden wie de ontwikkelaar van het instrument is. Ik weet het niet.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

- Interview. (ik zie je kijken naar de logo's). Het ziet eruit als reclame. Tijdens het doen van de test niet op gelet. Nee, is me niet opgevallen. Dus ook niet storend.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Denk wel dat de ontwikkelaars baat hebben bij een bepaalde uitkomst. Ik denk niet dat ze dit alleen doen om mensen die een keuze moeten maken te helpen, maar dat ze er wel baat bij hebben. Door te kijken wat het meest gestemd wordt, en hoe mensen denken. Bepaalde keuzes die mensen maken.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Interview. Antwoordmogelijkheden zijn handig. StemWijzer volgens mij eens en oneens. Hier dus iets meer keuzemogelijkheden. Kan je beter aangeven wat er bij je past. Beter dan de StemWijzer.
- Interview. Verschil geen mening en neutraal. Een goede vraag, haha. Neutraal dan hang ik een beetje tussen de antwoorden in. Ik ben het er niet mee eens en niet mee oneens. En bij geen mening heb ik gewoon geen antwoord.
- Interview. Helemaal mee eens, dan sta je er helemaal 100 procent achter. Dan is er geen andere optie. Mee eens dan sta ik er gewoon achter, maar niet helemaal. Gedeeltelijk mee eens zegmaar.
- Interview. Kan verbeterd worden. Sowieso door het tekstje dat snel wegging, langer laten staan en dat je het zelf weg kan klikken. En het lijstje dat van die partijmensen, ik zou die regel dat ze niet meetellen bovenaan hebben gezet. Want je leest vaker van boven naar beneden. Volgens mij zijn er verder niet echt dingen.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- HOW. Dan gaan we verder, naar de uitslag. Oh dit vind ik nog best verassend. Ik zit dichtbij regeerakkoord en D66. Had ik echt niet verwacht.
- Interview. Manier van presentatie van uitslag is duidelijk. Goed overzicht of je links of rechts bent. Ook omdat je elke partij op je scherm ziet staan, ook partijen op wie je niet wilt stemmen, dat die ver weg staan.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Wordt voldoende duidelijk waarom je die plek in het landschap hebt. Vind het duidelijk aangegeven dat je links, rechts enzo hebt. Vind ik duidelijk.
- Interview. Niet geweest. Oh dat vind ik wel grappig om mijn antwoorden te vergelijken met degene waar ik het dichtst bij in de buurt ben. Niet jammer dat ik het net niet gezien heb, naja misschien wel een beetje. Niet echt behoefte om meer informatie achter de antwoorden te vinden. Denk dat het wel te vinden is, toch niet. Op zich logisch zo aan het einde. Het staat niet direct aangegeven. Ik heb ook niet alle antwoorden afgekeken, maar het staat in principe niet duidelijk genoeg aangegeven.
- Interview. Wel gezien, maar niet heengegaan. Ik zag mijn uitslag en ik vond het eigenlijk wel goed.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Kennis van onderwerpen. Naja, van het een weet ik wel meer dan van het ander. Ik vind het wel lastig om een goed antwoord te geven soms. Kan beter doordat ik me er wat meer in zou verdiepen. Maar of ik dat ga doen weet ik niet.
- Interview. Door het doen van de test denk ik niet dat ik meer kennis heb. Wel als je de standpunten gaat vergelijken. Dat heb ik dus niet gedaan, maar er zullen vast wel belangrijke en nuttige dingen instaan.
- Interview. Op dit moment geen behoefte om meer informatie te zoeken, bijvoorbeeld over stellingen die ik niet kon beantwoorden. Maar ik denk wel dat als ik straks echt moet stemmen, dan wel.
- Interview. Ik kan niet alle begrippen 100 procent goed uitleggen, maar ik ken ze wel.

Overige verbalisaties

- 'AOW'. Vind ik een lastige. Ik vind dat je op je 65<sup>e</sup> lang genoeg hebt gewerkt, dus dat je ook tijd mag hebben om van je pensioen te genieten.
- 'Zwakkere eurolanden'. Ik denk dat dat wel goed is. Tot op zekere hoogte, Nederland moet er zelf niet onder gaan lijden. Maar een beetje steun kan geen kwaad.
- 'Patiënten betalen'. Pff lastig. Ik denk dat als je het echt heel nodig hebt, dan hoef je niet te betalen. Maar als je voor kleine dingen ligt dat je daar wel wat voor mag vragen. Dus neutraal.
- 'Ouderen dood'. Daar ben ik het mee eens. Maar dan alleen als je nog niet helemaal dement bent.
- 'Boerka verbieden'. Dat vind ik een lastige. Ik denk eigenlijk dat je het niet helemaal kan verbieden. Het gaat vooral om het openbaar denk ik hè.
- 'Europese integratie'. Lastige vraag. Ik denk dat het voor Nederland wel goed is. Lastige vraag. Geen mening.
- Interview. Bij afgelopen verkiezingen gebruik gemaakt van StemWijzer. Die omdat ik die het beste kende, het meeste van gehoord.
- Interview. KiesKompas vind ik eigenlijk best duidelijk. Duidelijke stellingen, prima ding. Alleen ik denk wel, het lijkt, het is een totaal andere uitslag dan toen. Kan dat mijn mening veranderd is.
- Interview. De selectie van de onderwerpen is goed. kan zo 1,2,3 niks bedenken wat er niet in is. Denk dat de belangrijkste dingen er wel bij zitten. Volgens mij mist er niks.

Participant: 12  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 21 jaar  
Opleiding: VWO  
Politieke voorkeur: Rechts  
Tijdsduur: 32 minuten

#### Proces

Participant 12 gaf aan dat hij bij de vorige verkiezingen kieswijzer heeft gedaan, omdat dat de bekendste was. De participant vindt dat KiesKompas wel heel breed is bij de onderwerpen, maar dat het niet duidelijk wordt welke partij nou het beste bij je past. Waarom hij bij deze stellingen niet op 'neutraal' heeft geklikt legt hij uit: 'geen mening is als je er niks over durft te zeggen omdat je er geen inzicht in hebt en neutraal maakt het niet uit of je het er mee eens of oneens bent'.

De participant heeft redelijk veel gebruik gemaakt van de 'geen mening' knop. De participant gaf aan dat hij bij de tweede aanvullende vraag wel gelezen had dat de vraag niet meetelt voor de positie, maar dat hij hem toch heeft ingevuld voor zijn eigen inzicht.

De participant gaf aan dat hij de uitleg niet in zijn geheel had gelezen, en dat als hij dat wel had gedaan hij waarschijnlijk wel de standpunten had vergeleken met zijn antwoorden. De uitslag vindt hij duidelijk gepresenteerd, maar toch zou hij liever willen zien dat er een duidelijk inzicht komt in welk partij het beste bij de gebruiker past.

#### Categorisering verbaliseringen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte een 8. Hetzelfde voor Samsom. Wilders een goede prater, maar wispelturig. Buma een 5. Roemer een 7. Zelfde voor Pechtold. Sap heb ik niet het gevoel dat ze daar vol zelfvertrouwen staat. Slob sterke spreker, maar kan niet iedereen bereiken. Van der Staaij ken ik niet. Thieme sterke spreekster. Krol ken ik niet.
- AV 'begrijpen'. Rutte en Samsom een 7. Wilders heeft inzicht in sommige mensen. Buma kan het niet overbrengen. Roemer een 8. die weet wat er speelt en wat men wil. Pechtold iets minder, weet het wel goed over te brengen. Sap ook.
- AV 'waarschijnlijk'. PVDA doet veel voor de arbeiders, daar ben ik het er mee eens. PVV 4, ben het niet eens met de standpunten. SP een 6, kleine raakvlakken maar over het geheel wat minder. D66 7, sommige lijnen verschillen we nog wat. 50plus heb ik geen mening over, want dat ben ik niet.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Stellingen duidelijke genoeg geformuleerd. Geen een vraag waarbij je je afvroeg hoe je het moest interpreteren. Ik had wel gelijk, op het moment dat ik het las, een duidelijke mening hoe ik het kon verwoorden. (En de stelling over ritueel slachten dan?) Ja, ik dacht dat het over besnijden ging.



De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). "ohhh" kan ik dat nog terugkrijgen?
- Interview. Uitslag. Uitleg heb ik voor de helft gelezen. Korte uitleg over hoe zij de uitslag presenteren. Niet gelezen dat ik de antwoorden kon vergelijken. Komt denk ik doordat die er redelijk snel uitvloog. Als ik het gelezen had, had ik het wel gebruikt.

De VAA bevroegt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijke thema's. Europa niet belangrijk. Economie wat minder, wereld wat minder. Immigratie en integratie minder. Herberekenen.
- Interview. Selecteer belangrijke thema's. Vind ik heel goed dat dat er is. Want er zijn onderwerpen per persoon die je raken en waar je je meer op richt dan op andere thema's. Geen behoefte om dit te delen. Denk dat dit alleen voor jezelf beschikbaar moet zijn.
- Interview. Uitslag. Stemhulp helpt gedeeltelijk om te kijken wat jij belangrijk vindt. Denk dat je door het lezen van de stellingen wel bij jezelf kan denken, oh dat is belangrijk. Er zijn ook onderdelen die geen raakvlakken hebben met de partijen waar je denkt dat je op wilt stemmen.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV. Wel gelezen dat de vragen geen invloed hebben. Niet bij de eerste, wel bij de tweede. Anders alsnog ingevuld. Voor mezelf, dat ik inzicht krijg. Dat als ik uitkom op een bepaalde partij, dat ik dan met deze vragen de partij kies op die manier ook de meeste punten heeft.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Interview. Overige functies. Niet echt behoefte om het mensen te vertellen. Meer in persoonlijke gesprekken dat je op die manier vertelt aan mensen om deze kieswijzer te doen.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk wie de ontwikkelaar is.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

- Interview. Logo's. Er staan onderin wel allemaal plaatjes van de VU, Trouw etc. maar het is niet echt duidelijk wie het nou is. Niet storend, komt misschien ook doordat dit de partijen zijn die samen hebben gewerkt tot dit resultaat. Dat deze partijen hebben meegewerkt aan de opzet, de maak en de invulling van de website en de stellingen.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Baat hebben uitkomst. Ik zou het niet weten. Misschien dat het voor de trouw en HP de tijd een indicator zou zijn voor het stemgedrag. Anders zou ik het niet weten.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Strenger straffen'. Hier heb ik niet echt een mening over, want ik heb niet echt inzicht in hoe straffen nu zijn.
- Interview. Stellingen. Antwoordmogelijkheden wel goed. Je kunt je keuzes verdelen tussen Ja en mwah, dat je wel een gradatie hebt in je antwoorden. Geen mening is als je er niks over durft te zeggen omdat je er geen inzicht in heb en neutraal maakt het niet uit of je het er mee eens of oneens bent.
- Interview. Stellingen. Van 95% van de stellingen had ik genoeg kennis om de stelling goed te kunnen beantwoorden. Alleen niet over strafrecht en nog een. Beter kan het door een kleine toelichten hoe veelplegers, of kleine veelplegers, nu worden bestraft.
- Interview. Uitslag. Links en rechts is de positie van de partijen en progressief is dat ze veel veranderingen willen en conservatief is rustig wat stapjes doen.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Ik zit rechts-progressief en ik zit het dichtst bij PVDA, GroenLinks, D66 en VVD.
- Interview. Uitslag. Manier waarop de uitslag is gepresenteerd wel duidelijk. Je ziet jezelf als rondje en in een lichter rondje eromheen zie je welke partijen je kunt stemmen. Kan beter door ernaast een top 3 te maken met hoeveel stellingen je gelijk hebt met die partij.
- Interview. Uitslag. Verbetering. Duidelijk inzicht geven in welke partij nou het best bij je past in plaats van zo'n rondje. En dat je aan de hand van dat overzicht je uiteindelijke keuze kan baseren.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Het wordt me niet voldoende duidelijk waar de uitslag op gebaseerd is. Je ziet wel waar je staat, maar niet waarom en welke partij dichtbij is. Tenminste, niet welke het meest dichtbij is. Waarop je kunt baseren welke partij het best bij je past.
- Interview. Vergelijking antwoorden. Je krijgt wel inzicht hier in wat de mening van elke partij is en wat jouw mening is. Dit vind ik wel handig, zo kan je wel kijken welke onderwerpen de meeste raakvlakken heeft met je en hoe de antwoorden van de partij waar je op wilt stemmen hiermee samengaan. Persoonlijk heb ik geen behoefte voor verdere informatie achter het standpunt. Als ik de raakvlakken zie met de partijen die ik in gedachten had, kan ik wel een keuze maken welke partij ik kies. (snel gevonden waar de informatie staat).

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Door het doen van de test meer kennis van de onderwerpen. Ook doordat je per partij kan kiezen en daar uitleg van krijgt, krijg je daar wel meer kennis van.
- Interview. Uitslag. Behoefte om meer info. Als ik hem nog een keer zou maken, zou ik me daar wel in willen verdiepen. Dat ik daar ook gewoon een goed antwoord op kan geven, zodat de keuze voor de partij ook helemaal anders kan zijn als ik daar antwoord op geef.

Overige verbalisaties

- 'AOW". Helemaal niet mee eens. Iedereen wordt tegenwoordig ouder, dus kan je langer werken en de jongeren hoeven niet op te draaien voor de kosten van de ouderen.
- 'Ontwikkelingssamenwerking'. Hier heb ik niet echt een mening over. Aan de ene kant wel, omdat je op die manier meer geld in Nederland houdt. Maar ook weer niet, omdat je, als welvarend land, ook voor de ontwikkelingslanden moet zorgen.
- 'Ritueel slachten'. Gaat dit vanuit de ouders of in het algemeen? Oh laat maar, verkeerd geïnterpreteerd.
- 'Eigen risico'. Hier heb ik geen mening over.
- 'Turkije nooit lid'. Hier heb ik geen mening over.
- 'Kunstsubsidies'. Hier heb ik geen mening over.
- Interview. Uitslag. Afgelopen verkiezingen gebruik gemaakt van kieswijzer. Dat was de meest bekende en een aantal bekenden hadden die ook gedaan en op basis daarvan een besluit gekozen.
- Interview. Uitslag. KiesKompas wel heel breed qua stellingen, maar geen duidelijk beeld welke partij het best bij je past.
- Interview. Uitslag. De selectie van de onderwerpen heel duidelijk. Breed scala aan onderwerpen.

Participant: 13  
Geslacht: Vrouw  
Leeftijd: 53 jaar  
Opleiding: MBO  
Politieke voorkeur: Links  
Tijdsduur: 37 minuten

#### Proces

Participant 13 heeft nog niet eerder een stemhulp ingevuld, ze gaf voor het doen van de test ook al aan dat zij niet veel met de computer werkte. Dit werd ook al snel duidelijk bij de demografische gegevens, waar ze moeite had met het selecteren van de antwoorden. Het beantwoorden van de stellingen ging wel goed, al sloeg de participant twee keer onbewust een vraag over. Ze gaf later aan dat ze niet gezien had dat er een 'geen mening' knop was, en dat deze ook niet nodig is omdat 'ik vind dat je altijd een mening hebt'. De participant heeft niet gezien dat de aanvullende vragen overgeslagen konden worden, dan had ze de vragen alsnog ingevuld omdat het voor zichzelf nuttig was. De participant had moeite bij het aangeven van de belangrijke thema's, doordat het vakje waar op geklikt werd niet verkleurde. Ze gaf hierbij aan dat ze het niet prettig vond dat ze ja of nee moest kiezen bij een onderwerp, ze had liever gezien dat er een neutraal vakje was geplaatst. De participant gaf aan dat de uitslag duidelijk gepresenteerd was, maar snapte niet gelijk hoe de uitslag werkte. Het feit dat ze verschillende opties (Positie per stelling/vergelijking standpunten) niet heeft gezien, wijt ze aan haar gebrek aan technische vaardigheden: 'Misschien dat het anderen wel zou zijn opgevallen, maar ik ben niet zo technisch. De meeste mensen zijn wel wat handiger met computers.'

#### Categorisering verbaliseringen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Wilders is te radicaal. Buma ook niet. Pechtold is wel beter, sap ook. Thieme, ik ben gek op beestjes, maar als premier.
- AV 'begrijpen'. Ik denk dat geen een van deze mij begrijpen. Wilders een 0. Heb ik toch het idee dat zij mij iets beter begrijpen.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD heel waarschijnlijk. PVV heel onwaarschijnlijk, als ik daar maar niet op uitkom. 50 PLUS, nee.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Stellingen. De vragen van de stellingen zijn expliciet. Dat kan ik antwoorden en dat kan ik antwoorden. Niet echt prettig. Misschien gaat het dan ook niet echt om de formulering, maar meer om de vragen. Ik ben toch altijd bang dat ik bij PVV wordt gezet.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). Ohh, gaat weg. Onduidelijk waar ik moet kijken.

De VAA be vraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijk thema's. Europa, is natuurlijk belangrijk. Het zijn natuurlijk allemaal belangrijke thema's. Ze verkleuren niet ofzo. Er zit er geen een bij die niet belangrijk is.
- Bijvoorbeeld hier bij belangrijke thema's. Natuurlijk is alles belangrijk. Je moet voor jezelf kiezen welke thema's het meest belangrijk zijn. Maar bij mij is het hele rijtje dus geselecteerd. Dus dan denk ik: wat word je daar dan wijzer van?
- Interview. Belangrijke thema's. Dat vind ik lastig. Hier moet je echt ja of nee zeggen. Ik zou liever nog een vakje willen hebben, een neutraal vakje. Natuurlijk vind ik iets niet onbelangrijk. Met een extra vakje zou er meer nuance inzitten.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Stellingen. Ik heb het gevoel dat ik er af en toe eentje oversla.
- Positie per stelling en overige functies. Hoe gaan we verder? Volgende pagina dan maar, dit snap ik niet. Oh is dit het eindscherm al. (klikt nog een keer op uitslag) Die heb ik al een keer gedaan, moet dat nog een keer?
- Interview. AV. Niet gezien dat vragen geen invloed hebben. Niet overgeslagen als wel wist. Wel nuttig de vragen, ook al hebben ze geen invloed.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Interview. Uitslag. Delen met andere mensen is niet van toepassing. Het is alleen voor privé. Wat hebben andere mensen aan mijn interpretatie, nee denk het niet.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk wie de ontwikkelaar van het instrument is.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Denkt wel dat de makers baat hebben bij een bepaalde uitkomst. Als je zoiets opzet, zal er ongetwijfeld. Een gevolg is dat ontwikkelaars op de een of andere manier er baat bij hebben.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Interview. Uitslag. Progressief is vooruitstrevend, conservatief is ouderwets. Rechts is liberaal en links het tegenovergestelde, dus dat snap ik wel.
- Interview. Stellingen. Neutraal omdat ik niet helemaal kan overzien of het ja of nee moet zijn. Ik hou er niet van, want ik vind dat je een keus moet maken.
- Interview. Stellingen. Niet gezien dat er een 'geen mening' knop was. Waarin zit dat erin dan? Als je ook al neutraal hebt? Ik vind 'geen mening' wat definitiever. Echt

helemaal geen mening. Neutraal zit je echt middenin de keus die je maakt. Geen mening vind ik, ik vind dat je altijd een mening hebt. Die knop kan weg.

- Interview. Stellingen. Helemaal mee eens: dan denkt de partij er precies zo over als ik, is gewoon duidelijk.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Dus, maar dit is ook de uitslag dan? Ik zit dus helemaal niet tussen conservatief en links in. Hier moet ik tussen gaan kiezen. Dit vind ik niet duidelijk hoor. Ik had liever gezien van: die, die en die. Dat zou ik handig vinden. Maar ja, dat ben ik.
- Interview. Uitslag. Manier waarop de uitslag is gepresenteerd is duidelijk. Snap alleen niet hoe het werkt. Ik denk dat ik uit deze hier moet gaan kiezen. Kijk, hier heb ik niks te zoeken. Deze liggen bij mij, het dichtst bij mijn voorkeuren.
- Interview. Uitslag. Toch liever gezien welke partij er 1, 2 en 3 staan. Ik zou graag, net als meer oudere mensen, liever 1, 2 en 3 zien. Het is een andere manier van presenteren.
- Interview. Uitslag. Verbetering: op het eind het hele laatste lijstje met 1, 2, 3, etc., dat zou duidelijker zijn voor mij. Het is een hele digitale wereld, en ik denk dat andere mensen wel de dingen oppikken die ik heb gemist.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Overige functies. Nou, is dat nodig? Nee.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Wordt niet genoeg duidelijk waarop je positie gebaseerd is. Niet gelezen doordat uitslag snel weg was. Niet gezien dat je standpunten van de partij kan kijken. Jammer dat ik dit niet gezien heb. Dit vind ik dan weer grappig, het is helemaal niet zoals ik denk dat het zal zijn.
- Interview. Uitslag. De mogelijkheid van de achtergrond achter de antwoorden heel interessant. Kan het alleen niet vinden op de pagina. Misschien dat het anderen wel zou zijn opgevallen, maar ik ben niet zo technisch. De meeste mensen zijn wel wat handiger met computers.
- Interview. Positie per stelling. Deze heb ik ook niet gezien. Dat is gekomen door mijn onbenul met computers. Vandaar doe ik ook alles met de tv. Ik heb ook niet gezien dat ik erop kon klikken. Dat zal eerder aan mij liggen dan aan het programma.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.
- Interview. Stellingen. Ik heb wel genoeg kennis om op alle stellingen antwoord te geven. Ik ben daar best betrokken en geïnteresseerd in. Ik vind het altijd heel boeiend. Ik denk dat ik er genoeg van weet.
  - Uitslag. Ik had gedacht dat ik veel liberaler zou zitten. Ik zit toch meer in de hoek van de middenpartijen. Wat dat betreft is het wel een eyeopener.
  - Interview. Uitslag. Niet meer kennis. Ik heb te weinig op de tussenstukjes geklikt. Daarmee zou de kennis wel vergroot worden, meer opgefrist.
  - Interview. Uitslag. Van plan om meer informatie te zoeken over de stellingen waar neutraal geantwoord is, daar weet ik niet genoeg van af. Ook omdat je anders uitkomt dan verwacht, dat zorgt ervoor dat ik bij de verkiezingen wel weer een StemWijzer ga doen.

#### Overige verbalisaties

- DG. Geboortjaar. Oh dat is fout
- DG. Hoogst genoten opleiding. MBO
- DG. Hoe zeker. Ik weet het echt nog niet.
- 'Nederland euro'. Ja, wat moeten we anders.
- 'Alcoholgebruik jongeren'. Ja dat vind ik. Het is nu 16 en ik vind dat dat naar 18 moet gaan.
- 'ontwikkelingssamenwerking'. Tricky, tricky. Ja, ik vind eigenlijk van wel. Iets moet worden bezuinigd.
- 'Strenger straffen'. Ja. Ik hoop dat ik niet nu in de hoek van de PVV wordt gezet, want dat wil ik niet.
- 'Patiënten betalen'. Ik denk dat het er wel ooit van komt ja.
- 'Ritueel slachten'. Ja natuurlijk, ik als dierenliefhebber.
- 'Weigeren homostellen'. Dat is belachelijk natuurlijk.
- 'Kinderbijslag'. Ja, dat vind ik wel. Laat dat nou maar gaan naar de lagere inkomens.
- 'Eigen risico verhogen'. Zucht, nog meer. Nog meer omhoog. Ik zou niet weten hoe je het anders betaalbaar moet houden. Ja, het moet ergens vandaan komen.
- 'Einde leven'. Ja, daar ben ik het mee eens ja. Na jaren in de ouderenzorg gewerkt te hebben.
- 'Coffeeshops'. Dat houd ik dan neutraal een keer.
- 'Hypotheekrenteaftrek'. Ik vind het ook niet helemaal eerlijk naar de huurder toe. Ik ben er natuurlijk wel blij mee.
- 'Makkelijker ontslaan'. Het is al heel makkelijk vind ik.
- 'Huurverhoging'. Het moet maar, dan maken ze ook weer een beetje plek voor anderen.
- 'Jonge asielzoekers'. Jazeker. Die zitten hier op school en twee maanden voordat ze klaar zijn, moeten ze in een keer terug.
- Interview. Uitslag. Ik heb geen gebruik gemaakt van stemhulp, maar via nieuwsprogramma's en kranten.

Participant: 14  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 58 jaar  
Opleiding: HBO  
Politieke voorkeur: Rechts  
Tijdsduur: 42 minuten

#### Proces

Participant 14 heeft bij de afgelopen verkiezingen een aantal stemhulpen gedaan om te kijken waar hij stond. Tijdens het doen van KiesKompas had hij niet veel moeite met het beantwoorden van de stellingen. Wel gaf hij bij het geven van een antwoord soms aan dat hij een genuanceerder antwoord geeft. Bijvoorbeeld bij de stelling 'De overheid moet meer ingrijpen in de economie' gaf de participant aan: 'Ik ben het er wel mee eens, maar ze moeten ook even in hun eigen portemonnee en zakken gaan kijken'. De participant had voor het invullen van de aanvullende vragen al gelezen dat de vragen niet meetellen, maar heeft deze toch ingevuld om het voor zichzelf duidelijk te krijgen. Toen de participant bij het kopje 'positie per stelling' aankwam, was hij onterecht onder de indruk dat hier aangegeven kon worden welke stellingen extra belangrijk zijn. Nadat hem verteld was dat dat dus niet de bedoeling was gaf hij aan: 'Het was gewoon een foutje van mij'. Hij geeft aan dat de manier waarop de uitslag zichtbaar is, duidelijk is en dat er geen punt van verbetering te bedenken is.

#### Categorisering verbaliseringsen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. "oehh". Rutte een 7, Samsom geeft een draai, geen duidelijk. Wilders helemaal niet. Buma zelfde als Samsom. Roemer heeft rare plannen, net als Wilders. Van der Staaij ken ik helemaal niet.
- AV 'begrijpen'. Ik denk dat Rutte het wel begrijpt. Ik denk dat Wilders het ook wel begrijpt. Pechtold hetzelfde als Rutte. Over de rest geen mening.
- AV 'waarschijnlijk'. PVDA, nou twijfelachtig. PVV niet de bedoeling. CDA zou kunnen. SP geen idee. GroenLinks niet, die niet en die niet. 50plus zou wel kunnen. Regeerakkoord, ik ben positief gesteld.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- 'Asielzoekers'. Wat is lang? Zijn ze hier geboren? Ik ben het er wel mee eens.
- Interview. Stellingen duidelijk geformuleerd. Hoe het beter kan? Naja alles kan beter, maar ik zou niet weten hoe het beter kan worden.
- Interview. Stellingen. Verbeterpunt. Geen idee hoe het beter kan. Ik merk niet dat ik een bepaalde richting in geduwd wordt, de vragen worden heel neutraal gesteld worden. Kan niet nog neutraler gesteld worden, lijkt me moeilijk om vragen te stellen zonder dat mensen denken dat ze een bepaalde richting in worden geduwd.



De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). Kan het nog terug?

De VAA be vraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Uitslag. Inkomen is belangrijk, werk ook.
- Selecteer belangrijke thema's. Oh oké, ja prima. Dan wordt het herberekend. Nog een keer kijken? Als ik kijk op belangrijkheid, milieu is minder. Wereld ook minder. Immigratie en integratie ook minder. Handig dat je het aan kan geven. Je hebt punten nodig die naar voren geschoven worden, vooral in een crisis waar je uit moet komen. Wel behoefte dat andere mensen weten wat jij belangrijk vindt. Maar niet op extreme manier, gewoon in de kennissenkring en in de werkomgeving.
- Interview. Uitslag. Stemhulp helpt duidelijk genoeg om te bekijken wat je belangrijk vindt, want alle onderwerpen komen aan bod. Door het beantwoorden krijg je een beeld en KiesKompas geeft aan waar je staat.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Uitslag. Wat is het volgende, naar de uitslag? Kijk uw positie in het landschap, ik ben een beetje neutraal. Maar nu krijg ik dit weer.
- Interview. AV. Gezien dat vragen niet meetellen voor de positie en dat je ze kan overslaan. Toch ingevuld, want ik heb aangegeven hoe geschikt de mensen zijn. Ook als ik het ervoor had gelezen, had ik ze ingevuld. Ook al hebben ze geen invloed, ik vind het prettig om het duidelijk te krijgen. Het is meer voor mezelf.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Interview. Overige functies. Het zou best kunnen dat als ik duidelijk wil maken wat ik wil, rond de verkiezingstijd, dat ik het gewoon kan uitleggen aan vrienden, dan zou ik het wel vertellen. Dan zou ik het vierkantje willen doorgeven, een heel duidelijk beeld en dan adviseren om het ook te doen.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk geworden wie de ontwikkelaar is.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

- Interview. Uitslag. Ik zie wel een aantal sponsors, zoals Trouw en de VU. Ik ga er gewoon van uit dat het een samenwerkingsverband is met deze bedrijven. Ik heb ze ook gezien tijdens het doen van de test, maar vond het niet storend dat deze er waren. Het beïnvloedt in ieder geval niet mijn keuze.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Ik denk dat toch Trouw een bepaalde richting heeft, en HP de tijd ook. Het zou kunnen zijn dat ze zo proberen om mensen meer een richting in te sturen. Omdat Trouw toch linksgericht is, en HP de tijd ook wel. Dat heeft misschien

invloed op de manier waarop de vragen gesteld worden, dat je een bepaalde richting op geduwd wordt.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Positie per stelling. Ik zit even te kijken, selecteer een stelling. Dan komt eruit wat ik gewoon ingegeven heb. Dit antwoord heb ik hier gegeven, dat komt dus hier overeen. Ik kom wel veel met de CU en de SP uit. Kan ik hier, even kijken hoor. Ik heb gewoon hier dat antwoord gegeven, maar hoe komt het dan dat hier dat ook staat. Dit klopt wel. Dit antwoord heb ik niet gegeven. Ik moet er even over nadenken wat precies de bedoeling is.
- Uitslag. Er staat selecteer een stelling, maar die stelling heb ik al aangegeven in mijn antwoorden. Maar dit komt ook overeen. Dit vind ik ook belangrijk. Dit zijn eigenlijk twee antwoorden die ik allebei belangrijk vind, maar als ik die aantik, gaat die andere weg. Dat begrijp ik eigenlijk niet.
- Interview. Stellingen. Geen mening heb ik alleen gedaan bij welke niet premier zijn. Wel gezien bij de stellingen. Ik probeer overall wel een mening aan te geven. Neutraal ben je er wel mee bezig, maar geen duidelijkheid of je links of rechts kiest en geen mening wil je er gewoon niet over praten. Neutraal kan je geen keuze maken.
- Interview. Uitslag. Genoeg kennis van de onderwerpen om een goede keuze te kunnen maken.
- Interview. Uitslag. Links is sociaal gericht en rechts is gewoon de maatschappij om de economie en ieder heel extreem, de mensen die werken moeten meer verdienen, loon naar werken. Progressief is vooruitstrevend en conservatief is een beetje bij het oude houden.
- Interview. Stellingen. Helemaal gebruikt als ik er echt helemaal achter sta. En mee eens is gewoon dat ik het er in principe wel mee eens ben. Maar het is toch wel een nuanceverschil tussen helemaal mee eens en mee eens.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Interview. Uitslag. Manier van presentatie van de uitslag is wel goed. Ik zit wel in het vakje met progressief, en rechts, maar niet extreem. Geen punt van verbetering, vind het heel duidelijk wat je ziet.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Uitslag. Klik ik overige functies maar even aan. Sla resultaat op, is dit goed? Ik denk dat ik klaar ben.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Snap goed hoe de uitslag is gekomen, ik vind het ook goed uitkomen, hoe ik denk.
- Interview. Vergelijken standpunten. Niet gezien, uitleg was snel weg. Wel heel leuk, je krijgt een compleet beeld ervan. Niet jammer dat ik het niet gezien heb maar het is leuk om er mee terug te schakelen. Om een beeld te krijgen, kan ik me voorstellen dat je gaat vergelijken. Maar nee, ik vind het nu wel duidelijk.
- Interview. Uitslag. Wel behoefte aan meer achtergrondinformatie, als je zit te twifelen welke partij je moet stemmen. Dan zou zulke informatie wel fijn zijn, maar omdat ik nu in een vakje een beetje rechts zit. Als daar een beetje verschil in zou zitten, zou ik het fijn vinden om het terug te schakelen en waarom. Niet gezien dat je dat kon vinden.
- Interview. Positie per stelling. Niet duidelijk wat de bedoeling was. Oh het gaat niet om wat je belangrijk vindt. Oh nu snap ik het niet. Als ik het had geweten had ik er verder mee gekeken. Ik weet niet hoe het de uitslag zou beïnvloeden. Het was gewoon een foutje van mij.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Interview. Uitslag. Dus hier kan ik zien wat eruit komt.
- Herberekenen. Ja, zie je. Het scheelt niet veel, maar ik ga toch wel neigen naar wat ik ook gedacht had. Niet teveel naar rechts, maar wel die richting uit.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Door het doen van de test heb ik meer kennis over de onderwerpen, omdat je het van meerdere kanten kan bekijken. Na het kijken naar de achtergrondinformatie denk ik dat je op gegeven moment gaat kijken naar een partij waar je op gekozen hebt en dat je dan kan waarom ze dat doen. Het is niet echt een hulpmiddel, maar je volgt een goede lijn.
- Interview. Uitslag. Als het nodig is als ik het moet hebben, als ik nog twijfels heb over mijn keuzes, zal ik informatie zoeken om te kijken op welke partij ik moet stemmen. Het gaat vaak over de kleine dingetjes, of ik nou op de ene partij moet stemmen of op de andere.

Overige verbalisaties

- 'Einde leven'. Dat vind ik moeilijk. Want wie bepaalt dat hun leven voltooid is? Niet mee eens.
- 'Defensie'. Niet mee eens, want we doen het ook naar het buitenland toe.
- 'Ingrijpen economie'. Ik ben het er wel mee eens, maar ze moeten ook even in hun eigen portemonnee en zakken gaan kijken.
- 'Turkije nooit lid'. Ben ik nog even neutraal in, want ik weet niet precies wat ze willen en wat ze in verwachting zijn.
- Interview. Uitslag. Wel een aantal stemhulpen nagecheckt. Om zeker te weten welke partij ik wil kiezen, en om te kijken in korte stukken welke andere partijen aanbieden. Heb er twee of drie geadviseerd. Maar niet deze.

- Interview. Stellingen. Het is toch wel even meer nadenken over de vragen. Maar ik kom ook heel veel met de antwoorden bij partijen waarbij ik denk: ik wil eigenlijk niet die kant op. Maar het is moeilijk om 1 partij te kiezen, want vaak hebben partijen toch standpunten die veel overeenkomen met elkaar en op kleine dingen verschillen.
- Interview. Uitslag. Selectie van de onderwerpen goed. Mist niks. Alle onderwerpen komen aan bod. Het zijn goede onderwerpen.
- Interview. Stellingen. Neutraal gestemd omdat ik vind dat het nu in deze tijd het 65, 66, of 67 kan worden. En de maatschappij zegt gewoon dat je langer door kan werken.

Participant: 15  
Geslacht: Vrouw  
Leeftijd: 48 jaar  
Opleiding: MAVO  
Politieke voorkeur: Rechts  
Tijdsduur: 36 minuten

#### Proces

Participant 15 gaf aan dat zij bij de afgelopen verkiezingen StemWijzer heeft gebruikt, omdat ze niet wist wat ze moest stemmen. Bij de vraag wat ze van KiesKompas vond, gaf ze aan dat de vragen veel uitgebreider waren. Ze vond de stellingen duidelijk geformuleerd, maar bij sommige vragen had ze niet genoeg kennis om een antwoord te geven. Bij deze vragen heeft ze 'neutraal' geantwoord. Bij de vraag waarom ze niet 'geen mening' koos, zei ze: 'knop 'geen mening' niet gezien. Dan had ik die moeten gebruiken'. Ze gaf aan dat ze bij sommige stellingen wel meer achtergrondinformatie over de onderwerpen had willen hebben. De participant heeft voor het invullen van de aanvullende vragen al gezien dat je ze over kon slaan en dat ze niet meetellen. Toch heeft ze de vragen ingevuld, omdat ze het 'grappig' vond om te doen. De uitslag is volgens de participant duidelijk. Doordat de uitslag snel weg was, is het niet duidelijk geworden dat standpunten vergeleken konden worden. Die pagina vond ze heel erg handig, jammer dat ze die niet eerder had gezien.

#### Categorisering verbaliseringen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte vind ik wel geschikt, een 8. Samsom heeft een mindere uitstraling, net voldoende. Wilders is heel rechtlijnig, een 7. Buma is een 5. Sap een 6, alleen om haar uitstraling. Slob, van der Staaij ken ik niet.
- AV 'begrijpen'. Ik denk dat Rutte wel, een 8. Samsom gaat alleen voor zichzelf. Wilders een egotripper van hier tot overmorgen. Roemer een charismatisch persoon, een 8.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD 7, PVV 7, PVDA 7, CDA 7, D66 6, GroenLinks een 6. 50plus misschien ooit.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Stellingen duidelijk geformuleerd.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). Stopt als de uitleg weg is.
- Interview. Uitslag. Ik heb, misschien ben ik te gehaast begonnen, ik heb de uitleg niet gezien, niet gelezen of gewoon gemist. Bij het startscherm, het wijst zich eigenlijk vanzelf als je ermee aan de gang gaat. De uitleg verdween wel opeens. Dat heb ik gemerkt, ging een beetje snel en vond ik storend.

De VAA bevroegt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijke thema's. Europa. Gewoon klikken? Oh welke je minder belangrijk vindt. Ik klik immigratie en integratie weg. Milieu iets minder. Herberekenen.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. Uitslag. Ik wil nog wel verder kijken, doe ik dan positie per stelling? Of iets anders aanklikken.
- Interview. AV. Gezien dat vragen geen invloed hebben en dat je ze kan overslaan. Vond het gewoon wel grappig om te doen. Misschien had ik degene die ik niet kende, niet had moeten beoordelen. Had het al gezien, voordat ik ze invulde.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Interview. Uitslag. Geen behoefte aan het bespreken met anderen.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk wie de ontwikkelaar is.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stembelp.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Ik neem aan dat de ontwikkelaar geen baat heeft bij de uitslag. Wat zouden ze er voor baat bij hebben, ik denk het niet.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Hypotheekrenteaftrek'. Heb ik totaal geen mening over. Ik heb er nog nooit mee te maken gehad. Ik ken de voor- en de nadelen ervan niet. Dus dan ben ik neutraal.
- 'Defensiemacht'. Ook weer iets waar ik niet voldoende verstand van heb om goed te kunnen antwoorden. Als het een bezuiniging was, dan mee eens. Maar als dat betekent dat het onveilig wordt, ben ik het er niet mee eens. Dus neutraal.
- 'Ingrijpen economie'. Ook weer zo'n vraag waar ik niet genoeg vanaf weet om hier een goede mening over te hebben. Dus neutraal.
- 'Europese integratie'. Ik zie de voor- en de nadelen niet. Dus ik zal in dit geval neutraal zijn.
- Interview. Positie per stelling. Selecteer een stelling, hier had ik al ja gezegd. Hier blijf ik bij. (denkt dat je hier aan kan geven welke stellingen belangrijk zijn) (na uitleg van positie per stelling) Had je het even eerder door moeten geven, dat had me werk gescheeld.
- Interview. Stellingen. Aantal keer neutraal gestemd, had het gevoel dat ik inhoudelijk niet genoeg wist om er antwoord op te geven.

- Interview. Stellingen. Knop 'geen mening' niet gezien. Dan had ik die moeten gebruiken. Neutraal kan je allebei de kanten op, met geen mening weet je het gewoon niet. Ik had op de dingen waar ik neutraal gedrukt had, dan geen mening had willen klikken. Ik had het echt niet gezien.
- Interview. Uitslag. Begrippen ken ik. Conservatief is ouderwets, progressief vooruitstrevend. Kan je daar soms ook nog op klikken? Ook nog, handig.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Ik zit in de rode cirkel. Ik zit in de D66 en de VVD kant.
- Interview. Uitslag. Wordt duidelijk waarom die positie in het landschap genomen wordt.
- Interview. Uitslag. Manier van presentatie is op zich hartstikke duidelijk. In een oogopslag duidelijk waar ik zit en geen behoefte tot verbetering.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Interview. Overige functies. Niet bekeken, maar ik denk dat het resultaat printen het handigste kan zijn van deze functies. Of opslaan.
- Interview. Politieke landschap. De stemhulp heeft er niks aan veranderd. Wat ik belangrijk vind, is voor en hierna niet veranderd. Geen behoefte aan het delen met anderen.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Stellingen. Bij StemWijzer was dat wel, daar kon je achtergrondinformatie bij vinden. Dit programma kan daar niet aan bijdragen denk ik.
- Interview. Uitslag. Niet de pagina gezien van vergelijken standpunten. Dit vind ik wel heel erg duidelijk. Dat is echt heel handig. Jammer dat ik het net niet gezien heb. Naja, als ik daadwerkelijk voor een keuze had gestaan, had ik deze wel graag gezien. Dit is echt heel handig.
- Interview. Uitslag. Geen behoefte aan verdere uitleg achter de antwoorden. Ik heb niet het idee dat je dat op de pagina kan vinden. Of kan je dat wel? Echt? Okee, dat is dus eigenlijk wat ik bedoelde met het vorige over het andere programmaatje. Handig.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Uitslag. Ik ben klaar denk ik, is er iets veranderd dan?

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Niet meer kennis over de onderwerpen. Wel verbaasd over de uitslag, maar niet meer kennis. Had ik misschien wel als ik meer tijd had besteed aan het vergelijken van de antwoorden. Heb ik nu niet genoeg gedaan.
- Interview. Uitslag. Ik heb nu niet de behoefte om meer informatie te zoeken. Wel als het vlak voor de verkiezing zou zijn. Ik besef me dat ik niet van alle onderwerpen genoeg weet om een goede keuze te maken. Dus nu niet, maar wel als ik voor een keuze zou staan.

Overige verbalisaties

- DG. Mavo 4 jaar, maar die staat er niet tussen.
- 'Nederland euro'. Mee eens, we moeten elkaar helpen.
- 'Alcoholgebruik'. Daar ben ik het mee eens, vooral om daarmee het comazuipen, de ongelukken en alle nare dingen te verhelpen.
- 'AOW'. Mee eens, want Nederland vergrijst. Dan komen er steeds meer ouderen die door moeten werken en veel jongere werklozen.
- 'Ontwikkelingssamenwerking'. Daar mogen we wel een klein beetje op bezuinigen. Waarom weet ik niet.
- 'Strenger straffen'. Mee eens. Het loopt uit de hand, en hiermee houd je binnen de perken.
- 'Steunen euro'. Mee eens. Je kiest ervoor om iets samen te doen, dan moet je ook helpen als het minder gaat.
- 'Reiskostenvergoeding'. Niet mee eens. Dan heb je een regeling waar je wat aan hebt, en daar moet je dan belasting over betalen.
- 'Patiënten betalen'. Helemaal niet mee eens. Je gaat er niet voor je lol heen. Tijdsduur ligt ook niet aan jezelf.
- 'Kinderbijslag'. Daar twijfel ik over. Eigenlijk is het oneerlijk, maar ouders die minder verdienen hebben het meer nodig. Ik ben het er toch mee eens.
- 'Belastingtarief omhoog'. Dit is een gevalletje: wat is eerlijk, wat is niet eerlijk? Ik denk toch dat het tarief voor iedereen gelijk moet zijn, dus niet mee eens.
- Interview. Uitslag. Ja, ik heb StemWijzer gebruikt. Ik wist niet wat ik moest stemmen.
- Interview. Stellingen. Deze is uitgebreider dan de vorige. De vragen zijn uitgebreider en dat was het eigenlijk.
- Interview. Uitslag. De selectie van de onderwerpen is goed, alles is aan bod geweest. Niet het idee dat er iets gemist is.
- Interview. Stellingen. Bij helemaal mee eens sta je er voor 100 procent achter, terwijl er bij mee eens dan er nog een haak en een oog zijn waardoor je er anders over gaat denken.



Participant: 16  
Geslacht: Vrouw  
Leeftijd: 20 jaar  
Opleiding: VWO  
Politieke voorkeur: Links  
Tijdsduur: 45 minuten

#### Proces

Participant 16 gaf al voor het doen van KiesKompas aan dat zij niet veel interesse in de politiek had. Dit bleek ook uit haar antwoorden op de aanvullende vragen, waar ze aangaf dat ze veel van de partijleiders niet kende. Ook bij de stellingen werd het zichtbaar dat zij niet veel kennis had, bij tien van de dertig stellingen heeft ze daarom neutraal ingevuld. Hierbij gaf ze aan dat ze niet de voor- en nadelen van een beslissing wist waardoor ze geen goede keuze kon maken. De uitslag had ze liever gezien als een lijst met partijen, in plaats van een plek in het spectrum. Het werd haar niet duidelijk waar haar positie op gebaseerd was, totdat ze haar standpunten ging vergelijken. Deze participant was de enige die zelfstandig bij de pagina kwam waar je de standpunten kan vergelijken. Ze vond deze optie heel fijn, omdat je zo kan vergelijken op welke belangrijke stellingen je overeenkomt met een partij. Hierbij gaf ze aan wel de behoefte te hebben voor meer achtergrondinformatie, maar dat ze deze niet kon vinden. Het instrument in het geheel vond ze wel handig, 'omdat je overal kan zien wat je ergens van vindt'.

#### Categorisering verbaliseringen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Nu ken ik waarschijnlijk niet veel leiders, dus ik zal veel geen mening moeten doen. Rutte hoor ik veel negatieve dingen over, maar daar weet ik zelf niet genoeg van. Over veel mensen kan ik niks zeggen, want ik verdiep me er niet in. Wilders heb ik wel een mening over, ik vind dat hij wel ver gaat in zijn ideeën en dat is niet goed voor een premier.
- AV 'begrijpen'. Rutte voor wat ik gezien heb, lijkt me dat niet heel veel. Het lijkt alsof hij veel met cijfers en niet veel met mensen bezig is. Vind ik moeilijk te beoordelen. Ik hou het op een 5. Samsom kan ik niet zeggen. Wilders heeft begrip voor de Nederlanders, maar voor de buitenlanders niet. 'Mensen zoals u' is dan net zoals je het zelf opvat. Geen idee dus.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD heb ik op gestemd, dus redelijk waarschijnlijk. Stond bij mij bij StemWijzer op 1. Oh nee, dat gaat over PVV. PVDA weet ik niet waar ze voor staan, ik heb er niet echt interesse in. GroenLinks stond niet hoog, maar dat kan veranderd zijn.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Stellingen. De stellingen zijn duidelijk geformuleerd. Bij andere stemhulpen is dat nog wel eens anders, maar deze zijn allemaal goed te begrijpen.

Allemaal duidelijk. Even denken of er nog iets verbeterd kan worden, er zitten handige functies op. Ik vind het prima.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). Oh dat ging te snel.
- Interview. Uitslag. De uitleg ging te snel, had hem niet kunnen lezen. Zelfs na 2 keer nog niet helemaal. Als ik dat gelezen had, was het al duidelijker geweest.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijk thema's. Europa minder dan andere, veiligheid ook minder. Wonen doen we even op nee. Bij ethiek weet ik niet wat daar onder valt, jammer dat er niet een middenvak is. Herbereken.
- Uitslag. Belangrijke thema's. Handig. Je kunt wel veel overeenkomsten hebben met een partij, maar als dit alleen op dingen is die niet belangrijk zijn dan heb je er niks aan. Het moet wel overeenkomen met de belangrijke dingen.
- Interview. Uitslag. Je moet wel van tevoren al een beetje weten welke je belangrijk vindt. Niet dat je na het doen van de test weet: dit is belangrijk.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Interview. Uitslag. Niet de behoefte om het te laten zien aan anderen. Ze mogen het weten, maar ik zou niet weten waarom het ze zou interesseren.
- Interview. Uitslag. Geen behoefte om het aan anderen te vertellen. Ik vind het echt iets voor jezelf.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk geworden wie de ontwikkelaar is.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stembelp.

- Interview. Uitslag. Er staan wel een aantal sponsors in beeld. Misschien heb ik eroverheen gekeken. Sponsors staan groot in beeld, dus ik heb er een paar gezien. Maar niet langs gegaan om te kijken. Trouw zag ik staan, maar vond het niet storend.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Geen idee of de makers baat hebben bij een uitkomst. Ik weet niet. Ik denk in principe niet veel, maar ze krijgen wel een beeld van welke partij mensen vaak op uitkomen.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Nederland euro'. Ik heb er niet zoveel verstand van, dus ik ben neutraal.

- 'Ontwikkelingssamenwerking'. Heb ik geen verstand van, dus ik ben neutraal.
- 'Zwakke steunen'. Daar heb ik ook geen verstand van, daarom kan ik er niks over zeggen of dat goed is of niet. Dus doe ik voor de zekerheid neutraal.
- 'Patiënten betalen'. Ik dacht dat dat al het geval was. Naja in principe weet ik niet hoe het zit qua verzekering. Ik vind niet dat je het zelf elke dag moet betalen. Ik weet niet hoe dat zit, dus ik ga voor neutraal.
- 'Hypotheekrenteaftrek'. Daar heb ik ook weer geen verstand van, of dat goed of fout is. Dus ik doe neutraal.
- 'Defensie'. "uhmmm". Ik weet niet zeker wat voor werk zij doen en of dat werk is waar je veel last van hebt of of dat minder kan worden.
- 'Ingrijpen economie'. Ik weet niet wat ze nu doen. Of dat weinig, genoeg of niet genoeg is. Dus er moet sowieso iets gebeuren maar ik weet niet hoe dat nu geval is. Dus ik doe neutraal.
- 'Nieuwe kerncentrales'. Ik weet dat er nadelen zijn, maar er zullen vast ook wel voordelen zijn. Maar omdat ik niet weet welke dat zijn en hoe zwaar ze wegen, zal ik hier ook neutraal moeten zijn.
- 'Turkije nooit lid'. Als je het zo ziet, denk je gelijk: waarom niet? Maar er zal wel meer bijzitten, maar ik weet niet wat. Weet geen voordelen en geen nadelen. Ik zou zeggen waarom niet, dus ik doe ook niet mee eens.
- 'Werkloosheid'. In principe zou je zeggen misschien wel, want dan zouden mensen meer gemotiveerd zijn om werk te zoeken. Ik blijf neutraal, want ik vind aan allebei de kanten wel logica zitten.
- 'Europese integratie'. Dat weet ik gewoon niet, daar heb ik geen verstand van. Dus dit is voor mij neutraal.
- 'Kunstsubsidies'. Voor mij maakt het niet, ik weet niet welke gevolgen het heeft. Wat het zal betekenen, wat het inhoudt en waarvoor het gebruikt wordt.
- Interview. Stelling. Ik heb niet genoeg kennis over elk onderwerp om een goed antwoord te kunnen geven. Daarom ook veel neutraal gekozen.
- Interview. Stelling. Bij de gewone stellingen niet de knop geen mening gebruikt. In het begin wel gezien, daarna niet meer. Die had ik bij een paar dingen wel kunnen gebruiken. Een mening kan je pas hebben als je er iets van afweet. Als je ergens niks van afweet, kan je niet geen mening zeggen.
- Interview. Uitslag. Links en rechts heb ik geleerd, al weet ik nu niet meer welke partijen waar staan. De andere weet ik niet. Het is handig dat het er staat, maar als je het niet snapt heeft het niet veel zin. Zou je erop kunnen klikken, ja dat kan. Dan staat het uitgelegd. Dat is heel handig.
- Interview. Stellingen. Geen gebruik van helemaal. Omdat ik te weinig ermee bezig houd om een hele sterke mening te hebben. Ik ben het er wel mee eens, maar zo belangrijk is het ook niet.
- Interview. Uitslag. En duidelijker de mening van de partij en hoe ze dat onderbouwen. Dus misschien wat overzichtelijker op bepaalde punten, maar verder vind ik dat er niet veel te verbeteren valt.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Interview. Uitslag. Manier waarop de uitslag is gepresenteerd had duidelijker gekund. Omdat het duidelijker was geweest als je een lijst had gehad welke partijen het

meest bij jou passen en nu moet je zelf nog gaan kijken welke het dichtst bijstaat. Verder is alles duidelijk.

- Interview. Uitslag. Eventuele verbetering is een lijstje met partijen qua uitslag.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Uitslag. Ik ga even naar overige functies kijken. Dat is niet zo heel veel bijzonders.
- Overige functies zijn niet interessant. Als je het later wilt zien, kan je het opslaan. Als je alleen de uitslag wilt weten, is het niet nodig

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Uitslag. Moet ik nu naar positie per stelling? Dan doe ik dat. Dan ga ik even naar milieu, daar heb ik hetzelfde als de PVDA, CU en de SP. Had ik niet verwacht. Dan nog even naar de zorg. Daar was ik het mee eens, en dat is geen een dus dat schiet op.
- Uitslag. Vergelijk partij met uw antwoorden. Ik zit in de buurt van CU en PVV, ga ik even kijken naar CU. Europa komen we niet overeen, wel bij strenger straffen en files. Dat zijn al wel een paar punten die ik belangrijk vind, dus het is belangrijk dat die overeenkomen. Zorg is belangrijk, daar zijn we allebei neutraal. Op belangrijke punten komt het overeen. Dan naar de PVV kijken, die zit ook dichtbij. Helemaal mee eens, mee eens vind ik ook redelijk overeenkomen. Orgaandonor hoeft niet per se.
- Interview. Uitslag. Wordt niet gelijk voldoende duidelijk waar de uitslag op gebaseerd is. Maar als je dan kijkt naar dat ze gebaseerd zijn op de stellingen waar de partij en jij het zowel eens als oneens mee zijn, dan is het logisch. Maar als je het nu zou vragen, zou ik het niet weten. Als je het wil weten, kan je het vinden.
- Interview. Standpunten vergelijken. Dat vind ik altijd heel erg fijn als het erbij staat. Dan kan je vergelijken over de specifieke stellingen die voor jou belangrijk zijn. Dan kan je zien wat er overeenkomt, als dat voor jou iets heel belangrijks is dan kan je dat ook terugzien. Vind ik fijn en het is heel overzichtelijk.
- Interview. Uitslag. Bij sommige vragen heb ik wel de behoefte om meer achtergrondinformatie te vinden over de stellingen, maar het is niet bij allemaal even belangrijk. Bij sommigen heb ik zelf een heel verhaal, en kan er bij de partijen een heel ander verhaal achter zitten. Het is geen vereiste, maar het zal wel een extra functie zijn. Kan het niet zo vinden hier. Oh dan ligt het aan mij, het staat er wel. Voor mij niet duidelijk genoeg.
- Interview. Positie per stelling. Duidelijk. Sommige dingen verbaasden me wel. Je kunt zien wie hetzelfde antwoord hebben als jij.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Door het doen van de test niet meer kennis. Misschien als je bij het doen van de vragen als je meer uitleg over een onderwerp kan krijgen. Als je iets niet kent, wordt je er niet wijzer van.
- Interview. Uitslag. Politiek interesseert me niet heel erg, het blijft altijd chaos. Ik wil wel weten bij welke partij ik in de buurt kom, maar ik ben niet gemotiveerd om meer informatie te zoeken.

Overige verbalisaties

- 'Ritueel slachten'. Het hoeft niet verboden te worden, als er maar duidelijke regels aan zitten.
- 'Eigen risico'. Daar ben ik het ook niet mee eens, of misschien wel. Stel het wordt nog hoger en je komt net niet aan dat bedrag, dan kost het je nog veel geld. Dus ik ga voor neutraal.
- 'Sociale huurwoningen'. Vind ik onzin, want je betaalt voor je huis en alles wat daarbij zit. Het heeft dus niks met je inkomen te maken. Dus ik ben het er niet mee eens.
- 'Automatisch donor'. In principe zou je dat kunnen doen, omdat ze dan ook de mogelijkheid hebben om het niet te willen en dat zou ook makkelijk moeten kunnen. Niet dat je dan een hele reden moet geven.
- Interview. Uitslag. Vorige verkiezingen gebruik gemaakt van StemWijzer, ik doe altijd de eerste die je tegenkomt via google.
- Interview. Uitslag. KiesKompas vind ik wel handig, omdat je overal kan zien wat je ergens van vindt. Je moet goed kijken wat je waar kan vinden.
- Interview. Interview. Uitslag. De selectie van de behandelde onderwerpen is goed. Ik kan niet zo bedenken dat er iets is wat er niet in voorkomt. Ik weet niet veel van politiek dus ik kan niet zeggen wat er niet in is. Er zijn veel onderwerpen.

Participant: 17  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 21 jaar  
Opleiding: HBO  
Politieke voorkeur: Links  
Tijdsduur: 27 minuten

#### Proces

Participant 17 is de enige persoon die een opmerking heeft gemaakt over het feit dat de StemWijzer over verkiezingen ging die al geweest is, hierbij zei hij: '12 september 2012, dat is al een tijdje geleden'. De participant was van mening dat de stellingen wel duidelijk genoeg geformuleerd waren. Bij de stelling over de hypotheekrenteaf trek heeft hij neutraal gestemd, omdat hij er niet mee bezig is en omdat er voor- en nadelen aanzitten. Als de participant voor het invullen van de aanvullende vragen had geweten dat ze niet meetelden, had hij ze niet ingevuld. De vragen vond hij ook niet nuttig, omdat hij de helft van de partijleiders niet eens kende. Toen hij bij de uitslag aankwam, heeft hij de uitleg niet gezien. Hij gaf aan dat hij zich meer op zijn positie focuste en dat daarna de uitleg opeens weg was. De participant vindt dat de uitslag wel op een nieuwe, creatieve manier getoond wordt, maar dat hij liever gewoon een lijstje had gezien. Doordat hij geen uitleg zag, wist hij ook niet van de mogelijkheid om de standpunten te vergelijken. Op die pagina wist hij niet te vinden waar meer informatie zou zijn, doordat de link niet uitziet als dat er op geklikt kan worden. De participant gaf ook nog aan dat hij vindt dat er meer stellingen moeten komen die zich op studenten richten, omdat de stellingen nu meer gericht zijn op de mensen die al lang werken en ergens wonen.

#### Categorisering verbaliserings

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte wel een 8, nee een 9. Samsom een 8. Wilders een 2. Buma weet ik niet wie het is. Roemer vind ik een rare. Pechtold ook een rare. Sap en andere geen idee.
- AV 'begrijpen'. Dat is moeilijk te zeggen als mensen me niet kennen. Maar Rutte denk ik wel redelijk goed. Samsom wel een sympathieke man. Wilders begrijpt me niet. Buma geen idee. Roemer een 5. Pechtold en anderen weet ik allemaal niet.
- AV 'waarschijnlijk'. Nu ga ik waarschijnlijk gewoon zeggen welke ik al gestemd heb. VVD is niet echt mijn ding, dus zeer onwaarschijnlijk. PVDA zeer onwaarschijnlijk. PVV een beetje een rare. CDA niet. SP een 1. PVDD heeft meer kans dan CDA.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- 'Kinderbijslag'. Het zou beter zijn om het om te draaien. Waarom kan ik er niet gewoon een antwoord op geven?
- Interview. Stellingen wel duidelijk genoeg geformuleerd.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Interview. Uitslag. Uitleg heb ik niet gelezen in beeld. Heb het helemaal niet gezien. Ik was meer aan het kijken naar de partijen die er stonden en toen was het alweer weg. Stel ik ga het lezen, dan is het halverwege weg. Ze moeten iets maken om het weg te schuiven, of een knop met doorgaan ofzo.

De VAA bevroegt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijke thema's. Ze zijn allemaal belangrijk.
- Uitslag. Geen een thema is minder belangrijk, het is allemaal belangrijk. Niet echt behoefte om te laten zien wat je belangrijk vindt. Naja, je stemt voor jezelf dus ik vind het niet nodig. Maar het is wel leuk voor mensen die het erover willen hebben.
- Interview. Uitslag. De stemhulp helpt niet om duidelijk te krijgen wat je belangrijk vindt. Ik weet niet of het gemeten wordt aan mijn antwoorden of dat ik het zelf moet invullen. Zelf dus. Ik kan niet zeggen dat ik een thema veel belangrijker vind dan een ander. Alles is op zijn eigen manier belangrijk. Als we uit de euro gaan, levert dat namelijk weer problemen op voor de economie.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. Uitslag. KiesKompas is wel duidelijk. Maar je doet het om te weten op wie je moet stemmen, en als ze dan vragen op wie het waarschijnlijker is dat je stemt, beïnvloedt het daarmee eigenlijk al de uitkomst. En dat moet op basis van de stellingen zijn, niet op het antwoord op de vraag.
- Interview. AV. Niet gezien dat ze niet meetellen voor de uitslag. Valt ook niet op als de rest wit is en blauw. Als ik het van tevoren had gezien, had ik ze overgeslagen. Dit omdat het geen nut heeft, ik ken de helft van de mensen niet eens.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Het is niet duidelijk geworden wie de ontwikkelaar is. Ik ga ervan uit dat dit de samenwerkende partijen zijn. (klickt op 'wie heeft KiesKompas ontwikkeld'). Veel mensen, allemaal wetenschappelijk.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

- Interview. Uitslag. Niet storend tijdens het proces, ik heb er niet op gelet. Ik zag ze pas op het einde, toen ik bezig was met de vragen.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Makers hebben baat bij de uitkomst. Als de VU onderzoek doet ernaar, dan hebben ze er wel wat aan. Dan kan er soms een meting worden doorgegeven, op wie er gestemd kan worden. Het zal niet alleen voor ons ontwikkeld zijn, ze hebben er zelf ook wat aan.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Hypotheekrenteaftrek'. Daar ben ik neutraal in, want daar ben ik niet mee bezig.
- Interview. Stellingen. Antwoordmogelijkheden. Geen mening knop wel gezien. Antwoordmogelijkheden zijn bij de stellingen wel beter dan de cijfers die erna komen. Het maakt niet uit of je het er helemaal mee eens of mee eens mee bent. Je bent het er mee eens, het maakt niet uit in hoeverre. Ik zou er gewoon drie van maken, mee eens, neutraal en mee oneens.
- Interview. Stellingen. Neutraal geklikt omdat er voor- en nadelen aan zitten. Ik houd me er niet zoveel mee bezig. En de hypotheekrenteaftrek heb ik niets mee te maken.
- Interview. Stellingen. Niet genoeg kennis van de onderwerpen om goed antwoord te kunnen geven. Hypotheekrenteaftrek? Nee, geen idee. Ik denk dat je er iets had bij kunnen zetten dat je erop kan klikken en dat het dan uitgebreider wordt. Wat het inhoudt, wat de gevolgen zijn, de kosten.
- Interview. Stellingen/uitslag. Verbetering. Resultaten, lijstje, de stellingen zal ik een puntje bij doen, dus voor als je iets niet weet. Als je neutraal doet, stem je misschien ook op een partij waar je het niet mee eens bent. En de informatie die je niet goed kan vinden. Dat je de antwoorden kan vergelijken en je dan meer informatie kan vinden is niet duidelijk.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Ik zit aan de progressieve linkskant.
- Interview. Uitslag. De manier waarop de uitslag is gepresenteerd is wel een creatieve, nieuwe manier. Maar het is niet duidelijk. Hoe ik het makkelijker zou vinden is als je zou zien welke partij het meest overeenkomt en op welke punten. Dat je dat kan zien als je erop klikt. Nu lijkt het net alsof ik op al deze partijen kan gaan stemmen, terwijl ik echt niks met de PVV heb en die lijkt zo ver weg.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Overige functies. (leest de opties op, doet er niks mee).

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk waarom ik die positie heb in het schema. Je weet links-rechts, progressief- conservatief. Ik weet dat SGP conservatief is, dat SP links is. Maar ik weet nu niet waarom ik iets kan stemmen, ik weet dat ik binnen de cirkel kan gaan stemmen. Maar het is een beetje onduidelijk.



- Interview. Vergelijking standpunten, had ik niet gezien. Hier zie je dat dus, helemaal niet mee eens en mee eens. Dit is wel duidelijk, hier kan je ook kijken hoe belangrijk het is. Kijk hier neutraal en mee eens. Wel fijn dat je het kan gebruiken.
- Interview. Uitslag. Zou niet verkeerd zijn om meer informatie achter de antwoorden van de partijen te krijgen. Maar dat zou je op moeten zoeken op de sites. Als je vindt dat er echt iets moet gebeuren met de AOW en je stemt op mee eens, dan wil je ook wel weten waarom zij dat ook vinden. Ik denk dat je het wel kan vinden, nee toch niet. Waarom is het niet al naar beneden, maar moet je erop klikken? Normaal heb je zo'n duimpje dat je er op kan klikken. Dat stoort mij.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Door het doen van de test heb ik niet meer kennis van de test. Je weet wat er speelt, maar ik weet niet de verkiezingsprogramma's. Ik kan niet zeggen dat ik weet dat de PVDA dit plan heeft.
- Interview. Uitslag. Ik ben niet van plan om meer informatie te zoeken over de onderwerpen. Ik denk niet dat ik er wakker van lig als ik niet weet wat de hypotheekrenteaf trek is. Ik denk dat ik neutraal stem als het niet van invloed op me is. Ik ga het nu niet opzoeken, misschien in de toekomst dat ik dan weet hoe en wat. Misschien is dat helemaal niet verkeerd.

Overige verbalisaties

- Beginscherm. 12 september 2012, dat is al een tijdje geleden.
- 'Alcoholgebruik'. Dat vind ik altijd makkelijk praten, als je al ouder bent. Als pedagoog zijnde moet ik het daar mee eens zijn.
- 'Eigen risico'. Hier ben ik neutraal in. Ik zou het niet erg vinden als het gebeurt, maar als het gebeurt, zal ik het wel erg vinden.
- 'Ingrijpen economie'. (lange twijfel tussen mee eens en neutraal). Ja, maar alleen als het positief werkt.
- 'Stufi lening'. Nee, dat mag van mij niet. Dat is toch nu al zo?
- Interview. Uitslag. Afgelopen verkiezingen gebruikt gemaakt van stemhulp. Welke geen idee, niet KiesKompas.
- Interview. Uitslag. Selectie van de onderwerpen. Op zich zitten de dingen er wel in, maar als student zijnde is er maar een enkele vraag over. Misschien kan je dat wat meer terug laten komen, maar dat is het. Wat met langstuderen te maken heeft, en starterswoningen enzo mis je ook allemaal. Het gaat alleen over mensen die al lang werken. Dat mis ik wel ja.

Participant: 18  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 24 jaar  
Opleiding: MBO  
Politieke voorkeur: Rechts  
Tijdsduur: 24 minuten

#### Proces

Participant 18 heeft bij de vorige verkiezingen StemWijzer gebruikt, omdat deze bovenaan de zoekresultaten stond. KiesKompas vindt hij meer uitgebreid, doordat je aan kan geven welke thema's meer belangrijk zijn dan andere. Bij de stellingen heeft de participant een aantal keer 'neutraal' en een keer 'geen mening' geantwoord. Als uitleg hierbij gaf hij 'dat neutraal was waar ik niet goed op kon antwoorden. Geen mening heb je geen kennis van het onderwerp en bij neutraal heb je geen voorkeur voor een van beiden'. De stellingen waren verder wel begrijpelijk genoeg in de formulering. De participant had niet door dat de aanvullende vragen niet meetellen voor de positie, maar hij had de vragen anders alsnog ingevuld. Toch vindt hij de vragen niet nuttig, al geeft hij wel aan dat deze wel nuttig zouden zijn als we in verkiezingstijd zouden zitten. De uitleg heeft hij voor de helft gelezen, daarna ging hij naar zijn positie kijken. Hij zou bij de uitslag het liefste een grafiekje met procenten zien, waarbij je kunt zien hoeveel stellingen je met elke partij gemeen hebt. Maar hij begrijpt wel dat de partij die het dichtste bij de positie van de gebruiker staat, de meeste overeenkomsten heeft. Daarbij gaf de participant na afloop nog aan dat hij het jammer vond dat hij niet had gezien dat je de standpunten kon vergelijken. Dat had hij wel handig gevonden.

#### Categorisering verbaliseringsen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte wel een 8, Samsom 6. Wilders niet, een 2. Buma geen idee. Roemer 6, Pechtold 6. Slob geen idee, ook van der Staaij niet. Krol ken ik ook niet.
- AV 'begrijpen'. Samsom snapt het wel. Buma ken ik niet. Roemer een voldoende. Pechtold geen mening. Krol geen idee.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD 7, PVDA 7. Wilders een 5. D66 een 6je. SGP een 0. 50plus een 0. Regeerakkoord een 6.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

- Interview. Stellingen zijn duidelijk geformuleerd. Kon ik goed begrijpen.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Uitslag. (leest uitleg). Wat is dit nu?
- Interview. Uitslag. Geen punt van verbetering. Alles is wel duidelijk. Uitleg niet gelezen, naja daarna wel maar eerst naar de uitslag gekeken. Nu je het zegt wel vervelend dat die weg ging. Die zou je eigenlijk terug moeten kunnen halen.

De VAA bevroegde welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Belangrijke thema's. Dit is niet belangrijk. Inkomen niet, werk wel. Herberekenen.
- Uitslag. Fijn om aan te geven welke belangrijker zijn. Sommige dingen zullen meer van toepassing zijn dan anderen.
- Interview. Uitslag. Geen behoefte aan het delen aan anderen van wat jij belangrijk vindt. KiesKompas helpt daar wel bij. Een overzicht met de onderwerpen kan je anders niet onthouden. Had het wel liever omgedraaid gezien, dat alles op niet belangrijk stond en je dan op ja moest klikken.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Positie per stelling. Was dit het of moet ik nog verder? Daar ben ik het mee eens zie ik.
- Interview. AV. Niet gezien dat vragen niet meetellen voor de positie. Wel dat je het over kan slaan. Als je eerder had gelezen dat ze niet meetellen, alsnog ingevuld. Ik had ze wel ingevuld, maar niet nuttig. Ik ga er wel over nadenken, maar dan vooral als de verkiezingen er aan komen.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Overige functies. Als de verkiezingen eraan komen zal het wel interessant zijn om het met anderen te bespreken. Maar nu niet.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk wie de ontwikkelaar is.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stembelp.

- Interview. Uitslag. Zal wel te maken hebben met deze sponsors. Niet hinderlijk tijdens het proces. Ze staan gewoon onderin, ze komen niet in beeld opeens.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Denk niet dat de makers baat hebben bij een uitkomst. Ik denk dat het wel gewoon een neutrale test is.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Interview. Stellingen. Neutraal waar ik niet goed op kon antwoorden. Bij geen mening heb je geen kennis van het onderwerp en bij neutraal heb je geen voorkeur voor een van beiden.
- Interview. Stellingen. Sommige onderwerpen niet genoeg kennis van de onderwerpen. Kan beter door per vraag een samenvatting van het onderwerp te krijgen. Dat je duidelijk krijgt wat ermee bedoeld wordt.
- Interview. Uitslag. Conservatief is alles hetzelfde houden, progressief veranderingen. Links is voor de mindere, meer zorg enzo en recht is meer voor jezelf.

- Interview. Stellingen. Bij helemaal eens is het helemaal duidelijk dat het zo moet. Bij eens kan het nog genuanceerder, voor de rest zitten ze wel dicht bij elkaar.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Interview. Uitslag. De manier van presentatie is duidelijk. Waar je in het landschap zit en welke partijen daar dichtbij staan. Kan beter door aan te geven met procenten in welke mate je het met de partijen eens bent. Een grafiekje met de procenten dus.
- Interview. Uitslag. Maar het staat wel voor zich, dat je het dichtste bij de partij met de meeste overeenkomsten staat.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

- Overige functies → sla resultaat op. Ohh, ik denk dat ik klaar ben.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Wordt duidelijk hoe de keuze wordt gemaakt. Niet geklikt op vergelijken standpunten. Ik wist niet dat ik erop kon klikken. Wel duidelijk dat je per punt kan bekijken wat de partij hetzelfde vindt als jij. Jammer dat ik het niet gezien heb, was leuk geweest.
- Interview. Uitslag. Bij sommige antwoorden heb ik wel behoefte aan verdere uitleg ervan. Niet duidelijk waar dat kan. Een stuk duidelijker nu, waarom het was. Ik zag het wel, maar wist niet dat je erop kon klikken.
- Interview. Positie per stelling. Even kijken wat het was. Wel duidelijk. Kan je zien welke partijen wat hebben gekozen. Leuk.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Uitslag. Wordt niet heel duidelijk hoe het invloed heeft op de positie. Er verandert wel veel, maar ik weet niet waarom dat gebeurt.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Meer kennis over de politieke onderwerpen gekregen door de stemhulp. Dit zal nog meer worden als je kijkt bij de uitleg van een partij. Ook begrippen als hypotheekrenteaftrek weet ik niet wat het betekent.
- Interview. Uitslag. Als de verkiezingstijd eraan komt, heb ik wel de motivatie om meer informatie te zoeken over de dingen die ik niet wist.

Overige verbalisaties

- 'Steunen eurolanden'. Mee eens, het moet wel.
- 'Reiskosten', Mee eens, wel zo eerlijk.

- 'Patiënten betalen'. Mee eens, maar dan wel de verzekering.
- 'Ouderen dood'. Ja vind ik. Is hun eigen keus.
- 'Verhogen eigen risico'. Neutraal.
- 'Hypotheekrenteaf trek'. Geen mening
- 'Makkelijker ontslaan'. Niet mee eens, want er zijn al zoveel werklozen.
- 'Defensie'. Mee eens, er komt toch geen oorlog.
- 'Ingrijpen economie'. Neutraal, niet alles.
- 'Verplicht donor'. Niet mee eens, moeten ze lekker zelf weten.
- 'WW'. Ik vind dat de eerste tijd er wel bezuinigd mag worden, daarna niet meer. Dus neutraal.
- 'Europese integratie'. Geen mening.
- Interview. Uitslag. Afgelopen verkiezingen StemWijzer gebruikt. Omdat die bovenaan bij de zoekmachine stond, was het meest bekend.
- Interview. Uitslag. KiesKompas meer uitgebreid. Handig. Vooral dat je aan kan geven welke belangrijker zijn.
- Interview. Uitslag. Selectie van de onderwerpen goed. Eigenlijk is alles wel naar voren gekomen, kan verder niks bedenken.

Participant: 19  
Geslacht: Man  
Leeftijd: 23 jaar  
Opleiding: HBO  
Politieke voorkeur: Links  
Tijdsduur: 30 minuten

#### Proces

Participant 19 is de enige participant die heeft aangegeven bij de vorige verkiezingen KiesKompas gebruikt te hebben, omdat deze het eerste bij hem opkwam. De stemhulp vindt hij duidelijk en handig, maar hij zal toch niet op de partij stemmen die het dichtste bij zijn positie staat (50Plus): 'Waarom niet? Dat weet ik eigenlijk niet'. Over de stellingen geeft hij aan dat ze wel duidelijk genoeg geformuleerd zijn, maar dat hij soms toch 'neutraal' heeft gestemd. Dit omdat sommige stellingen toch specifiek geformuleerd moeten worden: 'Het was wel duidelijk, maar met een bepaald onderdeel van de vraagstelling ben ik het ermee eens, maar bij een ander deel ook weer niet'. De participant gaf aan dat hij niet heeft gezien dat de aanvullende vragen geen invloed hebben op de positie, anders had hij ze alsnog wel ingevuld. Wel gaf hij aan dat hij de vragen niet nuttig had gevonden als hij eerder wist dat ze niet meetellen, maar 'ik heb het niet gezien, dus toen heb ik er wel goed over nagedacht'. Doordat hij bij het zien van de uitslag meteen naar de positie in het landschap keek, zag hij niet dat er een uitleg stond. De presentatie van de uitslag is volgens de participant wel duidelijk: 'Het geeft echt aan hoe erg links en rechts je zit'. De participant gaf aan dat hij wel de optie van het vergelijken van de standpunten had gezien, maar dat hij eigenlijk niet wist waarom hij hier niet mee gedaan heeft. Wel gaf hij aan dat hij behoefte heeft om meer achtergrondinformatie te vinden: 'Soms hebben ze hetzelfde antwoord, maar op een hele andere manier geformuleerd waar ik dan denk, ja zo wil ik het niet'. Verder gaf de participant aan dat hij vindt dat de onderwerpen zich teveel op het bezuinigen richten, terwijl ze juist meer op investeringen gericht zouden moeten zijn, bijvoorbeeld in de huizenmarkt of de economie.

#### Categorisering verbaliseringen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. Rutte een 8, Samsom een 7, Wilders veel te extreem een 3. Buma onzeker een 4. Pechtold een 7. Sap een 2. Slob geen premierpersoon. Krol geen idee, pas 1 keer in het nieuws gezien.
- AV 'begrijpen'. Rutte begrijpt ons wel, Samsom ook. Ik denk dat ze ons allemaal wel begrijpen, het gaat erom wat ze ermee doen. Thieme begrijpt de dieren meer. Krol alleen de ouderen.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD 7, PVDA 8, PVV 1. D66 7. 50 plus partij ben ik nog lang niet dus een 1.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- Interview. Stellingen wel duidelijk genoeg geformuleerd.
- Interview. Stellingen goed geformuleerd, maar toch soms neutraal gestemd. Ze hadden specifiek geformuleerd moeten worden. Het was wel duidelijk, maar met een bepaald onderdeel van de vraagstelling ben ik het ermee eens, maar bij een ander deel ook weer niet. Dus ze zouden eigenlijk een pop-up moeten maken om te zien waarom je neutraal kiest. Neutraal is een klote antwoord, want je kunt er helemaal niks mee. Net als geen mening.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Interview. Uitslag. Niet gezien dat er een uitleg stond. Helemaal niet gezien. Kwam doordat ik waarschijnlijk gelijk naar mijn plek keek om te zien hoe dicht ik bij de partijen stond.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Interview. Uitslag. Je kunt wel aangeven welke onderwerpen je belangrijk vindt. Niet de behoefte om dit te delen, als het erover gaat wil ik dat beste doen, maar niet nodig. Goed dat alle onderwerpen op ja staan, als je alles op nee zet heb je er helemaal geen mening over.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV. Niet gezien dat ze geen invloed hebben. Wel dat je ze kon overslaan. Ik had ze alsnog ingevuld als ik eerder wist dat ze geen invloed hadden. Waarom geen idee, maar ik zou ze sowieso ingevuld hebben. Als ik wist dat ze niet meetelden, had ik het niet nuttig gevonden. Maar ik heb het niet gezien, dus toen heb ik er wel goed over nagedacht. Over welke ik het meest uit zie stralen wie een goede premier is.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Interview. Overige functies. Zou het niet snel aan vrienden vertellen. Nou eigenlijk vertel ik wel duidelijk wat er uit mijn KiesKompas op. Ik ga niet per onderwerp vertellen wat ik ervan vind. Of er moet echt een gesprek over komen. Dan wel. Maar ik zal niet de eerste zijn die zal zeggen: dit dus, dat zo. Dus de woningmarkt jongens, vertel het eens.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Ik denk dat de ontwikkelaars die dingen die eronder staan zijn. Anders geen idee.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stembelp.

- Interview. Uitslag. Niet gezien tijdens het doen van de test. Pas gezien sinds de uitslag er was. Tijdens de test niet opgevallen. Maar niet storend.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Baat hebben. Ze kunnen wel gaan vergelijken, uitgerekend vanuit het KiesKompas komen er 8 zetels uit voor de 50plus partij en ze hebben er nu 2. dan kan je wel vergelijken waarom ze dan bijvoorbeeld niet op de 50 plus partij hebben gestemd. Je kunt er wel een heel onderzoek achter zetten, dat is heel leuk voor een universiteit en een student. Dus ik denk dat ze er wel wat aan hebben.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- Interview. Stellingen. Antwoordmogelijkheden prima. Knop geen mening wel gezien, niet gebruikt. Neutraal gebruikt omdat ik er gedeeltelijk wel mee eens was, maar ook niet op punten. Dus daarom koos ik voor neutraal.
- Interview. Stellingen. Niet genoeg kennis van alle onderwerpen om een goed antwoord te kunnen geven. Dan zou ik er kennis over moeten gaan krijgen. De hypotheekrenteaftrek. Ik heb echt geen idee, als je dat afschaft, ja de huizenmarkt stort in maar verder weet ik het niet. Volgens mij heb ik daar ook neutraal ingevuld, maar dat weet ik niet zeker.
- Interview. Uitslag. De manier waarop de uitslag is gepresenteerd is duidelijk. Het geeft echt aan hoe erg links en rechts je zit. Ze kunnen je precies vertellen waar je zit. Ik zie dat ik wat linkser ben, en wat conservatiever ben. Dus ja, ik vind het wel duidelijk.
- Interview. Uitslag. Links heb ik altijd het gevoel dat het eerlijker verdeeld gaat worden. Conservatief heb ik het gevoel dat het om het geloof gaat. Dat je wat behoudender bent en dat soort dingen. Progressief is volgens mij echt doorpakken.
- Interview. Stellingen. Kan verbeterd worden door of wanneer je neutraal stemt dat er andere antwoordmogelijkheden zijn of een andere vraagstelling die dieper ingaat op het onderwerp.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- De uitslag. Ik zit links-conservatief. Dichtst bij de 50plus en de PVV, leuk.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.



De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Uitslag. Wordt me niet voldoende duidelijk waar de uitslag op gebaseerd is. Waarschijnlijk kan je dat per stelling hier bekijken. Volgens mij zal je dan per punt moeten bekijken wat je hoort. Als je kijkt bij Europa sta in aan de linkerkant, maar ook rechts bij de VVD. Ik heb het gevoel dat ik er vaak tussenin sta.
- Interview. Uitslag. Zag net wel dat ik de standpunten kan vergelijken met mijn antwoorden, maar niet gedaan. Geen idee waarom.
- Interview. Uitslag. Naja, je kunt je vraag vergelijken maar ik zou het ook niet erg vinden als hier een korte uitleg staat waarom ik zo dicht bij een partij sta. Gewoon even in het kort. Dat je ziet: met de PVV ben ik het zes stellingen eens enzo. En welke ook niet. Daar zou ik iets verder in willen zien. Verder denk ik dat er weinig te verbeteren valt.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

- Uitslag. Europa, belangrijk. Milieu, nee. Wereld, nee. Oh ik zit het dichtste bij de 50plus partij en daarna de PVV.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Denk niet dat ik meer kennis heb over de onderwerpen. Ze laten je wel meer nadenken, maar ik denk niet dat er meer kennis door komt.
- Interview. Uitslag. Niet van plan om meer informatie te zoeken over de onderwerpen. Dan zou ik echt moeten gaan zoeken over de hypotheekrenteaftrek. Als ik de volgende keer een KiesKompas in ga vullen, dan misschien wel. Maar nu niet eigenlijk, al zou het wel goed zijn denk ik.
- Interview. Uitslag. Wel de behoefte om de achtergrond achter de antwoorden van de partij te lezen. Dan kan ik kijken of ik qua hun uitleg ergens over het ermee eens ben. Soms hebben ze hetzelfde antwoord, maar op een hele andere manier geformuleerd waar ik dan denk: ja zo wil ik het niet. Dan is de kennis wel vergroot. Dan ga je het van meerdere kanten bekijken.

Overige verbalisaties

- 'Alcoholgebruik verbieden'. Ja, daar ben ik het mee eens. Er gebeuren teveel slechte dingen. Maar ik denk dat als ik onder de 18 was, ik het er niet mee eens zou zijn.
- 'AOW'. Levensduur wordt langer, dus kunnen we ook langer blijven werken.
- 'Ontwikkelingssamenwerking'. "uhmm". Ik denk dat het beter verdeeld mag worden. Neutraal.
- 'Steunen eurolanden'. Mee eens, tot een bepaalde hoogte dan wel.
- 'Reiskostenvergoeding'. "Jaaa, uhmmm"
- 'Ritueel slachten'. Niet mee eens. Ieder geloof moet doen wat zij willen, want we hebben godsdienstvrijheid.
- 'Verhogen eigen risico'. Niet mee eens, dat gaat ten koste van de arme gezinnen.
- 'Einde leven'. Alleen als ze een ongeneeslijke ziekte hebben, dus niet mee eens.
- 'Hypotheekrenteaftrek'. "uhmmm". Niet mee eens, het gaat te zwaar liggen op de huizenmarkt.
- 'Defensie'. Helemaal niet mee eens, van een kale kip kan je niet plukken.

- 'Ingrijpen economie'. Mee eens, maar er moet niet worden bezuinigd. Er moet juist geïnvesteerd worden. Maar dat vind ik.
- 'Belastingtarief omhoog'. Misschien tijdelijk, maar niet voor altijd. Neutraal.
- 'Automatisch donor'. (lange pauze). "uhmm". Niet mee eens.
- Interview. Uitslag. Wel gebruik gemaakt van KiesKompas bij vorige verkiezingen. Kwam als eerste bij me op.
- Interview. Uitslag. Ik vind de stemhulp wel duidelijk en het werkt wel, maar ik zal geen 50plus gaan stemmen denk ik. Waarom niet? Dat weet ik eigenlijk niet.
- Interview. Uitslag. De selectie van de behandelde onderwerpen. Er wordt eigenlijk alleen maar gepraat over bezuinigingen, het gaat niet over investeren of die dingen. Het mogelijke investeren mis ik dan. In de economie of de huizenmarkt. Qua investeren zat er niks in.

Participant: 20  
Geslacht: Vrouw  
Leeftijd: 43 jaar  
Opleiding: HBO  
Politieke voorkeur: Rechts  
Tijdsduur: 28 minuten

#### Proces

- Participant 20 heeft bij de afgelopen verkiezingen StemWijzer gebruikt, dat had ze in die tijd via via gehoord. Als haar gevraagd wordt wat ze van KiesKompas vindt, zegt ze: 'KiesKompas prima, even lekker, even anders.' Bij het beantwoorden van de stellingen gaf ze al aan dat ze met een aantal stellingen moeite had. Achteraf gaf ze aan dat dit kwam door: 'sommige stellingen kan je op een andere manier interpreteren. Kan beter door betere vraagstelling.' Bij deze vragen heeft ze 'neutraal' geantwoord, omdat ze de vraag op een bepaalde manier interpreteerde en niet zeker wist of dat de bedoeling was. De participant heeft niet gezien dat de aanvullende vragen niet meetellen voor de positie, anders had ze de vragen alsnog ingevuld: 'Is misschien ook voor jezelf om het duidelijk te krijgen, waarom je iets vindt'. Bij het zien van de uitslag, heeft ze niet op de uitleg gelet. Toen ze hier op gewezen werd, vond ze de optie om de standpunten te vergelijken heel handig. Daarbij gaf ze aan dat ze het jammer vond dat ze deze optie niet eerder had ontdekt, omdat de uitleg zo snel uit het beeld verdwijnt. De participant geeft aan dat ze niet de behoefte heeft om verdere informatie achter de standpunten te zien, en kan ook de mogelijkheid daarvoor niet vinden. Volgens haar is dat 'omdat het me niet interesseert'. Als laatste geeft ze aan dat ze schrikt van de uitslag, vooral dat de 50Pluspartij dicht bij haar staat. Dat had ze niet verwacht, net zoals dat de PvdD dichtbij haar positie staat.

#### Categorisering verbaliseringsen

De VAA laat zien op welke partijen er gestemd kan worden.

- AV. "Poeh". Diederik vind ik wel leuk. Buma, die praat zo raar. Arie Slob, kees van der Staij. Nee. Krol, hou eens op. Ik merk dat ik het meeste invul op emotie.
- AV 'begrijpen'. "jeetje". Diederik begrijpt me goed, Rutte wat minder. Pechtold snapt er niks van. Thieme, neuh. Krol, nee.
- AV 'waarschijnlijk'. VVD hoog, PVDA ook. PVV niet. CDA niet. SP wel.

De VAA laat zien welke positieve of negatieve gevolgen de keuze kan hebben.

De VAA gebruikt zowel positief als negatief geframede stellingen.

- 'Ingrijpen economie'. Ja, hoe dan? Vind ik een lastige, neutraal.
- Interview. Stellingen. Sommige stellingen kan je op een andere manier interpreteren. Dat kan beter door een betere vraagstelling.
- Interview. Stellingen. Neutraal geklikt omdat ik het op mijn eigen manier interpreteerde, en me dan afvroeg of dat wel de bedoeling was.

De VAA geeft uitleg over de manier waarop de uitslag gepresenteerd wordt. (diagram, lijst)

- Interview. Uitleg niet gezien. Klik op een partij "ohhh ohhhh" Ohja, dat vind ik wel handig.

De VAA bevraagt welke onderwerpen er volgens de gebruiker het meest toe doen.

- Selecteer belangrijk thema's. Hij doet het niet, ik snap het niet. Ik denk dat het klaar is, of niet? Volgens mij is het klaar nu.
- Belangrijke thema's. Oh, heb ik alles belangrijk gevonden?
- Interview. Geen behoefte aan te geven welke thema's belangrijker zijn dan anderen.

De VAA leidt de gebruiker stapsgewijs naar de keuze.

- Interview. AV. Vond ik lastig, een aantal vond ik lastig, omdat ik geen idee had.
- Interview. AV. Niet gelezen dat de vragen geen invloed hebben, wel dat het over te slaan is. Als ik ervoor had geweten dat ze geen invloed hadden, had ik ze alsnog ingevuld. Vind het prima om in te vullen. Is misschien ook voor jezelf om het duidelijk te krijgen, waarom je iets vind.

De VAA geeft de gebruiker de mogelijkheid om de keuze met anderen te bespreken.

- Overige functies. Ik kan me voorstellen dat, als er echt verkiezingen zijn, het leuk is om door te sturen naar iemand. Via sociale media ja. Als het een hot item was, zou ik het wel doen ja. En ik zou het opslaan.
- Interview. Uitslag. Stemhulp helpt wel om duidelijk te krijgen wat belangrijk is. Zou het wel willen delen als ik het erover heb.

De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk geworden wie de ontwikkelaar is, wel wie het sponsort. Niet storend dat er logo's zijn, geen last van.

De VAA laat zien door wie de ontwikkelaar/bedenker gesteund wordt in de ontwikkeling en uitvoering van de stemhulp.

- Interview. Uitslag. Niet duidelijk geworden wie de ontwikkelaar is, wel wie het sponsort. Niet storend dat er logo's zijn, geen last van.

De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst.

- Interview. Uitslag. Ik mag hopen dat ze geen baat hebben bij een uitkomst. Zou ik niet best vinden. Ik ga ervan uit dat het helemaal neutraal gemaakt.

De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen.

- 'Euro behouden'. Ja ik vind dat we dat moeten doen. Ik weet niet precies waarom het zo belangrijk is dat we de euro houden, maar volgens mij is het heel belangrijk.

- Interview. Stellingen. Knop geen mening wel gezien, maar niet gebruikt. Verschil tussen neutraal en geen mening is dat je geen mening kiest als je echt geen mening hebt en neutraal kiest als je er nog niet uit bent.
- Interview. Uitslag. Niet genoeg kennis om de stellingen te beantwoorden. Vooral over Europa. Heb ik geen idee wat het inhoudt en betekent. Het moet meer in de media komen, over wat het doet en waarom het belangrijk is.
- Interview. Uitslag. Conservatief behoudend, progressief vooruitstrevend. Rechts is VVD, links is meer op de mens gericht.
- Interview. Stellingen. Helemaal mee eens. Eens dan zitten er nog wat dingen aan. Ben ik het er wel mee eens, maar net niet helemaal. Is net als wanneer je iemand een 10 geeft, vind ik ook jammer.

De VAA bevat, behalve tekst, meer manieren om de informatie kunnen begrijpen.

- Uitslag. Ah wat een leuke verdeeldheid. Dus dit is hoe het er voor mij nu uitziet. Links-progressief.
- Uitslag. Wordt duidelijk welke partijen waar staan.
- Interview. Uitslag. Manier van presentatie heel duidelijk, grappig ook. Leuk dat je je positie kan zien. Kan niet echt duidelijker, vind ik heel leuk gepresenteerd. Daar hou ik wel van, zulke leuke dingetjes.

Het is voor gebruikers makkelijk om terug te keren naar de VAA na gelinkt te zijn naar andere pagina's.

De VAA geeft de mogelijkheid om de uitslag uit te printen of te bewaren.

De VAA maakt de gebruikers duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden.

De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn.

- Interview. Vergelijking standpunten. Oh dat hebben zij ook, dat komt overeen dan. Turkije mag er niet in. Dan weet ik niet wat er aan de hand is. Waarom ze er niet in mogen. Leuke pagina, grappig. Jammer dat ik het niet gezien heb, het stond er gewoon kort. Het verdween automatisch. PVDA, waarom de PVDA het er niet mee eens is. Die komen op voor het klootjesvolk.
- Uitslag. Ik wist niet dat partijen zich ook neutraal konden opstellen bij stellingen.
- Interview. Positie per stelling. Niet geweest, daar kan je ook heen dus. Oh nu zie ik het ja. Ik snap het. Maar dit zou ik ook niet zo snel doen, maar het is leuk dat het erbij zit. Dat figuur gaf al genoeg aan waar ik zat voor mij.

De VAA laat zien dat de waarde die aan onderwerpen wordt gegeven invloed heeft op de uitslag.

De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te raken bij de onderwerpen.

- Interview. Uitslag. Geen behoefte aan meer informatie waarom ze iets antwoorden. Zo diep verdiep ik me niet in de politiek, dat dat boeiend is. Misschien kan je dat aan

het eind vinden. Ohhh, dan kan je dat in het verkiezingsprogramma kijken. Als ik het zou willen, dan zou ik er naar op zoek gaan. Ik zie dat niet, omdat het me niet interesseert. Leuk schema.

- Interview. Uitslag. Door het doen van de stembulp niet meer kennis van de onderwerpen. Wel als je bij de standpunten de uitleg erachter gaat lezen. Maar nu niet direct. Hoogstens over mezelf.
- Interview. Uitslag. Niet gemotiveerd om meer informatie te zoeken. Wel als verkiezingen er zouden zijn. Het is nu geen hot issue meer.

Overige verbalisaties

- 'AOW'. "uhm", ja wel mee eens, maar niet helemaal.
- 'Patiënten betalen'. Dat vind ik lastig. Deze houd ik even op neutraal. Vind ik lastig om te zeggen.
- 'Weigeren homostellen'. "Poeh, jeetje". Neutraal, vind ik lastig.
- 'Hypotheekrenteaf trek'. Nee, want dit komt mij niet goed uit.
- Interview. Uitslag. StemWijzer gebruikt, hoorde het toen via via.
- Interview. Uitslag. KiesKompas prima, even lekker, even anders. Volgens mij zijn het toch wel iets andere vragen.
- Interview. Stellingen. Selectie onderwerpen prima, ik mis wel dat ze vragen stellen over de zorg voor bejaarden, nu alleen maar over de eigen risico.
- Interview. Stellingen. De meeste heb ik beantwoord op mijn gevoel, waar ik gelijk op uitkwam.
- Interview. Uitslag. Geen punten van verbetering. Ik schrik er wel van hoe dicht de 50plus bij me zit, had ik misschien niet verwacht. PVDA en GroenLinks wel, maar PVDD zit vlakbij me. Dat zie ik nu opeens. Vind ik prima hoor, maar het valt me op. Ik zou stemmen tussen PVDA en wellicht toch GroenLinks en SP.

## Bijlage 5: Overzicht interviewvragen

- Heb je bij de afgelopen verkiezingen gebruik gemaakt van een stemhulp? (Waarom (niet)?)
- Wat vind je van de stemhulp?  
(attitude ten aanzien van de stemhulp)
- Wat vind je van de selectie van de behandelde onderwerpen? (Mis je iets?)  
(attitude ten aanzien van de inhoud)
- Vond je de stellingen duidelijk genoeg geformuleerd? (Hoe kan het beter?)  
(De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen)
- Had je genoeg kennis van de onderwerpen om een goed antwoord te kunnen geven?  
(De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen)
- Wordt voldoende duidelijk waar de uitslag op gebaseerd is?  
(De VAA laat zien welke keuzes de gebruikers hebben en wat de redenen voor die keuzes zijn)
- Vond je de manier waarop de uitslag is gepresenteerd duidelijk? (Hoe kan het beter?)  
(De VAA is zodanig ontwikkeld dat het grootste deel van de gebruikers het kan begrijpen)
- Zou je de mogelijkheid willen hebben om je keuze met anderen te bespreken? (Hoe dan?)  
(De VAA geeft de gebruiker mogelijkheden om de keuze met anderen te bespreken)
- Vind je dat de stemhulp je genoeg helpt om duidelijk te krijgen welke onderwerpen je belangrijk vindt?
- Zou je aan anderen willen laten zien welke onderwerpen je belangrijk vindt?
- Denk je dat je door het doen van de test meer kennis hebt over de politieke onderwerpen?  
(De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te worden bij de onderwerpen/kennis)
- Ben je van plan om meer informatie te zoeken over bepaalde onderwerpen?  
(De VAA helpt gebruikers om meer betrokken te worden bij de onderwerpen/kennis)
- Heb je een idee hoe het instrument verbeterd kan worden?  
(attitude ten aanzien van KiesKompas)
- Is het voor jou duidelijk geworden wie de ontwikkelaar van het instrument is?  
(De VAA bevat de naam van de ontwikkelaar/bedenker)
- Denk je dat de makers van het instrument baat hebben bij een bepaalde uitkomst?  
(De VAA laat zien of de makers of partners baat hebben bij een bepaalde uitkomst)